

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : IV

Temmuz — Aralık 1953

Sayı : 15 — 16

İÇİNDEKİLER

Ticaret ve tevdiat Bankalarında Likidite Meseleleri I . A. Süreyya İLOĞLU	
Çek ile Ödeme Sisitemi II	Doğ Dr. Feridun ERGİN
Dış Tediyeleerde Milletlerarası Bankaların Yeri III	Doğ. Dr. Süleyman BARDA
Eski Türklerde Para	Hüseyin Namık ORKUN
Tasarrufun Vergilendirilmesi	Gıyas AKDENİZ
İtalyan Bankacılık Sistemi II	A. Muzaffer DEMİRAY
Garbi Almanya'da Mesken İnşasının Finansmanı	
ve İpotek Mukabili Banka Kredisi	Dr. H. Avni ZARAKOLU
Kredi ve Bankalar I	İshak TURNAOĞLU
İngiltere'de Zirai Kredi Mevzuatı III	Vevdi UNAY
Tahsil Senetleri Muameleleri	Turhan TUMAY
İskonto veya Avansa Kabul edilen Senetlerin Damga	
Resmî Bakımından Bankaların Mes'uliyeti	Memduh GÜPGÜPOĞLU
Ticarî Defter Tutma	Hikmet KEYMAN
Millî Plânlama IV	Menteş ERTAY
Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığı İlgilendiren Haberler	+++

T. BANKACILAR CEMİYETİNE AİT HABERLER

TÜRKİYE BANKACILAR CEMİYETİNİN YAYIN ORGANLIĞINI YAPAR

EKONOMİ - BANKACILIK : (Bankacılık Siyasi , Banka Muameleleri ve işletme tekniği,
Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) -HABERLER- ANKET - BİBLİYOGRAFYA
AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

Türkiye İş Bankası

Sermaye, İhtiyatlar ve karşılıklar : T.L. 62.939.748,82

Mevduat : T.L. 501.596.081,35

Şube Ajans ve Büroları

Ankara » Bahçelievler » Cebeci » Dışkapı » Kale » Mesrutiyet » Namık Kemal » Samanpazarı » Yenimahalle » Yenışehir	Erzurum » Lalapaşa - Eskişehir » Odunpazarı - Gaziantep - Gemlik - Giresun - Iğdır - İsparta - İskenderun	İzmir » Alsancak » Basmane » Eşrefpaşa » Karşıyaka » Konak » Şehitler » Tepecik » Yenigün
Adana » Kuruköprü	İstanbul » Aksaray » Bakırköy » Balat » Beşiktaş » Beyazıt » Beyoğlu » Büyükdere » Fatih » Eyüp » Galata » Heybeliada » Kadıköy » Kartal » Kazlıçeşme » Kurtuluş » Küçükpazarı » Levent » Nişantaşı » Pangaltı » Parmakkapı » Samatya » Şehremini » Şehzadebaşı » Şişli » Taksim » Tophane » Üsküdar » Yeşilköy H. Myd.	İzmit - Karaman - Kars - Kayseri - Kilis - Konya » Zafer - Kütahya - Malatya - Manisa - Maras - Mardin - Mersin - Nazilli - Nevşehir - Ordu - Ödemiş - Rize - Selihli - Samsun - Sivas - Söke - Tarsus - Tire - Trabzon » Park - Turgutlu - Urfa - Uşak - Van - Yalova - Zonguldak
Adapazarı		
Ağrı		
Afyonkarahisar		
Alkhisar		
Aksaray (Niğde)		
Akşehir		
Antalya		
Aydın		
Ayvalık		
Bafra		
Balıkesir		
Bayındır		
Bandırma		
Bergama		
Bursa » Setbaşı		
Çorum		
Ceyhan		
Çanakkale		
Denizli		
Dişarbakır		
Batman		
Edirne		
Edremit » Burhaniye » Havran		
Elâzığ		
Ereğli (Konya)		

Harıçte şube : İSKEDERİYE

Her türlü banka muameleleri — Dünyanın her tarafında muhabirler —
Kıralık kasalar — Banka işlerinizde sürat ve ehemniyet.

Bir Milyon Liralık 1953 ikramiyeli Mevduat Planı :
Bahçeli 25 EV ve Çeşitli Para İkraniyeleri...

Türk Ticaret bankası

1953 İkramiye Plânı

350,000 Lira

EV

PARA

ALTIN

TRAKTÖR

OTOMOBİL

Tasarruf hesaplarında
her **150 Lirası** bulunan
müşterilerimiz ikramiye
çekilişine iştirak ederler.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Sahip ve Mücçissileri : Hikmet KEYMAN - İshak TURNAOĞLU - Mesut ERDA

Neşriyatı Füllen İdare Eden : Hikmet KEYMAN

Sayısı 1.25 Yılığı 500 Kuruştur.

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur

İdare ve Yazı yeri :

Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenışehir - Ankara — Posta Kutusu (11) Ankara

Banka hesabı : T. C. ZİRAAT BANKASI 49/4898 Ankara

Yazı İşleri : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka dergilerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Dergimize gönderilen yazılar derç edilsin edilmesin iade edilmez. Meslekî eserlerden bir adet gönderildiğı takdirde kontradüsü yapılır.

İlân İşleri : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

Müracat : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne müracat edilmelidir.

Bütün muhaberatın posta kutusu ile yapılması, adres ve ilân değışikliklerinin vaktinde bildirilmesi, abone paralarının banka havaleleri ile gönderilmesi rica olunur.

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin yayın organlığını yapar

Ankara : Posta kutusu 315

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ!

«Banka» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen memurların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alakalı herkesin ve her münevverin kitaplığında bulunacak ve daima müracat edebileceğı, meslekî müşküllerini çözebileceğı eserdir.

İLAN VERİNİZ!

«Banka» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklıklarının, ticaret evlerinin, Bankalara ait türlü büro levazımı, demirbaşları ve makineleri satan bütün kurumların ve ilmi ve meslekî yayınların en elverişli ve esash ilân ve reklâm yeridir.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : IV

Temmuz — Aralık 1953

Sayı : 14 — 15

Ticaret ve Tevdiat Bankalarında Likidite meseleleri

Yazan : A. Süreyya İLOĞLU

I

- 1 — Nazari esaslar
- 2 — Likidite mevzuu ve Bankalar
- 3 — Para likiditesi — İkinci likidite

II

- 4 — Muhtelif pasif hesapların bize tahmil ettiği likidite endişesi;
- 5 — Likidite mevzuunda muhtelif aktif hesaplar bize neler temin eder?
- 6 — Muhtelif memleketlerde likidite meselesiyle alakalı kanunî mevzuat

III

- a) Batı Almanya'da
- b) İsviçre'de
- c) Fransa'da
- ç) Belçika'da

VI

- 7 — Memleketimizdeki tatbikata kısa bir bakış — nihai mütelaalar

I

1 — Nazari Esaslar :

Bugünkü iktisadî bünyemizde «para»nın normal olarak bir «satın alma kuvveti» temsil etmesi ve mübadele sahasında bir «borç ödeme» aleti halinde kullanılması ona bünye içinde «seyyal-likit» olmak, tedavül eylemek, elden ele geçmek vasıf ve kabiliyetini verir. Her iktisadî kıymet, bu rahatlığa yaklaştığı nisbet üzerinden «seyyal-likit» dir. Yani ya bizzatı «para» dir. Bu takdirde % yüz seyyaldır. Yahut para-

ya çevrilebilmek imkânına malik olduğu nisbet üzerinden «seyyal-likit» dir. Şu halde bizi ihate eden kıymetleri bu bakımdan bir tasnife tâbi tutmak ve bunlar arasında bir «teşrifat» sırası kurmak istersek, en üst kademeye, Milletlerarası bir tedavül vasıtası olmak itibarıyla «altın» ı bundan sonra da bugünkü şartlar dahilinde, parayı yani kanunî tediye vasıtalarını koymak ve en son kademeye de her hangi bir suretle tedavül ettirilmesi, yani tekrar elden çıkarak «para» ya döndürülmesi ihtimalleri pek mahdut bulunan kıymetleri geçirmek icabeder.

Bu düşünce çerçevesi dahilinde kalarak herhangi bir malın «likit» olduğundan bahsettiğimiz zaman, bu mala izzat taşıdığı sıfatlar dolayısıyla ne dereceye kadar «para» nazariyle bakabileceğimizi, yahut bu malın ne dereceye kadar paraya çevrilebileceğini tebarüz ettirmek isteriz. Fakat aynı tâbir, yani «likit» tâbir, bundan başka ayrı, ayrı iki manaya gelerek bu tabirleri ;

a) Herhangi bir müessesenin, her hangi bir iktisadî varlığın ne dereceye kadar «seyyal-likit» vasıtalarına malik olduğunu;

b) Bir iktisadî varlığın üzerine almış bulunduğu her türlü nakdi ve malî teahhüt ve vecibeler ile bunları ödemek hususunda

malik olduğu imkânlar arasındaki muvazene ve nisbetin neden ibaret olduğunu göstermek için kullanırız.

Bu iki kullanım şekline (a) fıkrası için bir misal irae eylemek istersek meselâ İsviçre Bankaları son üç senedenberi gayet likit bir durum muhafaza ediyorlar, yahut İsviçre Bankalarının likiditeleri gayet kuvvetlidir, diyebiliriz.

«b» fıkrasına bir misal olarak da bir Çimento şirketinin likidite durumu bozuk, dediğimiz zaman, bu şirketin mali taahhüt ve vecibeleriyle bunları zamanında ödeme kabiliyeti arasında muvazenenin bozulmuş olduğunu anlatmak isteriz.

«Likidite» durumuyla ilgili olarak bir de liquidité potenciele tâbirine tesadüf olunur. Mevzuumuzun tamamen haricinde olduğundan bu tâbir üzerinde fazla durmayacağız. Bundan kısaca anlaşılması lâzımgelen mana, bir müessesenin bîzatihi haiz olduğu kudret ve itibara güvenerek, obligasyon çıkarmak, yahut sermayesini çoğaltmak suretiyle kendisine lâzımgelen paraları yabancı kaynaklardan tedarik edebilmesidir.

İktisadî bir varlık için - meselâ bir Banka için - «Aktif» deki mevcutların, pasifteki taahhüt ve vecibeleri karşılayabilmek imkânına malik olmaları bakımından birinci derecede likit sayabileceğimiz kıymetler yani yukarıda işaret ettiğimiz üzere - «seyyal» vasfını haiz bulunan kıymetler, kanunî tediyeye vasıtalarıyla çekler ve vadeleri gelmiş kuponlardır. Biz bunların umumî heyetine «nakdi likidite» para likiditesi» yahut «birinci likidite» ismini veriyoruz. Bu durum, bankaya tevdi olunan paraların şu veyahut bu şekilde yine «para» olarak muhafazasından başka bir şey değildir. Halbuki modern anlamıyla hakiki bankacılık - her türlü imkân ve zaruretler gözönünde bulundurulmak şartıyla - «para»nın «gayri para»ya çevrilerek işletilmesi demek olduğundan taahhüt ve vecibelerimizin bize emrettiği nisbetlerinden «seyyal - likit» kalabilmekle beraber aynı zamanda «para»ların verimli aktiflerde «avoirs productifs»lerde kullanılması icabeyler. Bu hal ise, «para likidite»sinden sonra, en kuvvetli istinat noktamız olan «ikinci likidite»ye sokacağımız kıy-

metlerin seçilmesinde çok hassas ve dikkatli olmamızı icap ettirir.

«İkinci likidite»ye sokacağımız kıymetlerin vasıflarını tâyin ve tesbit eylemek oldukça zordur. Yani «para likidite»si gerçevesi içine soktuğumuz kıymetlerden sonra gelen kıymetler için «belli vasıflar» sıralamak ve bunlara göre hüküm vermek oldukça zordur. «Para likidite»si içinde yer alan kıymetler her zaman ve her miktar üzerinden likit - seyyal oldukları halde «ikinci likidite»ye giren kıymetler için tekrar «likit - seyyal» yani tekrar «para» olabilmek keyfiyeti, ya zaman unsuruyla mukayyettir. Buna göre muayyen bir zaman beklenmesi icabeder. (Meselâ ticarî senetlerde üç ay beklenmesi icabettiği gibi)

Yahut da; miktar unsuruyla mukayyettir. Çünkü «likidite - seyyaliyet» burada yer alan kıymetlerin, ticarî senet oldukları takdirde reeskonta götürülebilmeleri; yahut esham ve tahvilât veya ticarî eşyası oldukları takdirde ise, piyasaya arz edilerek başkalarına seyr ve intikal ettirebilmelerile tahakkuk eyleyler. Bu halde de, miktar unsuru rol oynar ve «likidite» imkânları reeskont miktarlarıyla veya elde olunması muhtemel fiatlarla tahdit ve takyit edilmiş olur.

Hulâsa : İkinci likiditeye koyabileceğimiz kıymetler, hakiki seyyal vaziyete, yani paraya dönüş bakımından - az, çok bir tehlike arz edebilirler. Ancak bizler, bunlar hakkında her zaman şu hükmü vererek :

İkinci likidite, daima, kayıtsız ve şartsız olarak itibarî kıymetleri üzerinden paraya çevrilmesi mümkün aktifleri ihtiva etmemekle beraber,

a) Bunların «pasif» deki taahhüt ve vecibelerimizin icaplarına uygun bir mühlet zarfında tasfiye edilerek paraya çevrilebileceklerine,

b) Ve bu tasfiyenin de, şimdiye kadar yapılan tecrübelerle, piyasa vaziyetine ve en ince hesaplara nazaran her hal ve kârda elde edeceğimizden emin bulunduğumuz bir fiat üzerinden ceryan edeceğine, kat'î surette kani olmalıyız.

İkinci likidite biraz evvel de işaret ettiğim üzere, filiyatta, «pasif» durumumuz

ile , «aktif» durumumuz arasında bir nisbetin, bir karşılaşmanın ifadesidir. Bir Banka için bilhassa bu cihet son derece ehemmiyetlidir. Bu itibarla maksada en elverişli plâsmanların seçilmesi, ancak pasifte yer alan borçların büyüklüğü, vadelcilerinin uzak ve yakın olmaları keyfiyetlerinin gözönünde bulundurulması ve öz kaynaklarla yabancı kaynaklar arasında kat'î bir tefrik icrası suretiyle mümkün olur. Buna binaendir ki her hangi bir kıymete «ikinci likidite» miz arasında yer verilebilmesi; yukarıda «a» ve «b» fıkralarındaki mülâhazalardan ayrılmamakla beraber bu kıymetin «para likidite» sine dahil kıymetlerde tesadüf eylediğimiz veçhile bizzat kendi öz bünyesinde taşıdığı alâmetlerle, objektif vasıflarla değil, belki her müessesenin hususiyetine, «pasif» inden doğan icap ve zaruretlere göre, bir dereceye kadar da, «subjektif» mülâhazalara nazaran mümkün olur. Diğer bir ifade ile : ikinci likiditede yer alacak kıymetlerin buna elverişli olup olmadıkları hakkında bir hüküm verilebilmesi, bir taraftan pasif, durumumuzun bize yüklediği ve yükliyeceği külfetlerin ele alınmasıyla diğer taraftan da bu icap ve külfetlere muvazi olarak, ikinci likidite için seçtiğimiz kıymetlerin, ya tekrar bizzatı paraya inkılâp edebilmeleri, yahutta bunların, gerektiği vakit başkalarına devir ve intikal ettirebilmeleri hususunda mevcut imkânların birer, birer incelenmesiyle mümkün olur.

«Pasif» durumunun her müesseseye yüklettiği külfetler, bu müesseselerin borçlanma şekillerine göre, gerek keyfiyet, gerek zaman bakımından başka, başka olabileceğinden, ikinci likidite için seçebileceğimiz kıymetler dahi borçlanma şekilleri ve faaliyet sahaları bakımından bir müesseseden diğer müesseseye nazarın başka, başka olabilir. Ancak nihâî hedef «paradan gayri bir kıymet haline soktuğumuz «para varlığımızı» yine karşımızda «para» halinde görerek taahhütlerimizi ifa edebilecek bir vaziyete geçmek olduğuna göre , ikinci likiditeye sokabileceğimiz kıymetlerin zamanında kendilerini tasfiye edebilmeleri, yahut piyasada geniş ölçüde sürüm kabiliyetine, başkaları tarafından kullanılma imkânına malik

bulunmalarını umumî bir kaide olarak kabul etmemiz icap eder.

2 — Likidite mevzuu ve Bankalar :

Her müessese, «likit» olmak, yani te-diye taahhütlerini, zamanı gelince yerine getirmek mecburiyetindedir. Fakat bu mecburiyet, bilhassa bankalar bakımından büyük bir ehemmiyet arzeder. Çünkü zamanımızda bu müesseseler, - iktisadî faaliyet sahasında kabul ettikleri vazife itibariyle, bir taraftan da meselâ Acceptation kredileri mevzuunda olduğu gibi «itibarlarını» kiralamak suretiyle çalışan, diğer taraftan da faaliyetleri esnasında kendilerine mütemadi surette bir takım taahhüt ve vecibelerin doğmasına sebep olan müesseselerdir. Faâliyeti muayyen bir sınıf istihsale çevrilmiş olan herhangi bir teşebbüs için malî taahhütler altına girmek keyfiyeti bu teşebbüsün umumî faaliyet çerçevesinde ancak ferî bir ehemmiyeti haiz olduğu halde, modern manasile bir kredi Bankası için, biraz evvelde işaret ettiğimiz üzere, daimî olarak bir takım külfet ve taahhütlere girmek hususu kendi öz bünyesinin bir icabıdır. Biz bugün, Bankayı şöyle tarif edeceğiz :

Bankalar, yalnız tâlî bir mevzu olarak değil fakat faâliyetlerinin esas mevzuu olarak muntazaman kredi alan ve kredi veren iktisadî cüzütamlardır.

Hangi bir sınıf müessese ile Kredi Bankasının üzerlerine aldıkları borçlar ve malî külfetler arasında «mahiyet» itibariyle de pek büyük bir fark vardır. Faâliyeti sınıf bir istihsale çevrilmiş olan bir müessesenin faâliyet mekanizmesinde her hangi bir borcun normal şartlar içinde vade gününde behemal ödenmesi icabettiği halde, bir Kredi Bankası için, vaziyet başka türlü tecelli eder. Bankanın aldığı krediler esas itibariyle ekseriyetle yenileştirilir ve uzatılır; buradaki vadeler, filî bir vaziyetten ziyade hukukî bir durum arzeder.

Bankanın altında bulunduğu her nevi borçlarla malî taahhütlerin gösterdiği bu çok hususî mahiyet dolayısıyla ki :

Banka, muayyen bir vadede ifa edeceği filî tediyelerle, kendisine yeniden gelecek mevduatın miktarını hiç bir zaman tam ve katıyetle tayin edilemez ve tahakkuk eylemesini kuvvetle tahmin ettiği ihtimalleri karşılayabilecek derecede «likit» olmak mecburiyetini duyar. Bu düşünce-mizi, yukarda Bankayı tarif ettiğimiz üzere belli bir formül içine sokmak istersek şöyle diyebiliriz :

Bir banka için likidite vaktinde paraya ulaşabilmek, yani tediye mecburiyetlerini yerine getirebilmek için aktifleri pasifdeki vadelerin hululünden evvel tam zamanında paraya çevirebilmek kabiliyetidir.

Burada bir nokta üzerinde ehemmiyetle durmak istiyoruz. Yukarıdaki tarifimizden de anlaşılacağı veçhile likidite, pasifdeki hesapların icabettirdiği vadelere göre tam zamanında «para» ya ulaşabilmektir. Bu zaruret yalnız bankalar için değil haddizatında bütün sınaî ve ticarî teşebbüsler için varittir. Çünkü bir çok müesseseler görülmüştür ki bunların aktifleri, pasiflerini kat, kat aştığı halde, aktifleri tam zamanında «para» ya çeviremediklerinden, yahut öyle bir imkân ancak büyük zararlarla tahakkuk edebildiğinden, tediyelerini durdurmak mecburiyetinde kalmışlar ve mevcudiyetlerini tehlikeye sokmuşlardır.

Bu küçük istitattan sonra, esas mevzuumuza dönerek şu suali soracağız. Banka normal sayacağımız zamanların icaplarına uygun bir likiditeyi nasıl temin eyler? Bu sualin cevabını ;

Ortada nihai bir melce, «son mukriz» sıfatıyla, bir Merkez Bankası bulunup bulunmadığına nazaran iki şekilde verebiliriz.

Ortada bir Merkez Bankası olmadığına nazaran bir Kredi Bankası nakdi likiditeye hiç şüphesiz fazla ehemmiyet vermek mecburiyetindedir. Bu husus bir taraftan kendisine tevécük edebilecek tedye taleplerine, diğer taraftan da, ikinci likiditeye soktuğumuz kıymetlerin «para» ya çevrilebilme kabiliyetlerine göre tam «ölçülü» bir halde olmalıdır. Ancak şu noktayı bilhassa tebarüz ettirmek icabeder ki akla gelebilen hemen her türlü ihtimalleri göz-

zönüne alarak, münhasıran «para likidite»-sine ehemmiyet veren bir Banka, umumî iktisadî bünyeye karşı deruhte eylediği vazifeden uzaklaşmış sayılır.

Bankanın ikinci kademe olarak elinde bulundurduğu imkânların derecesi, ikinci likiditeye soktuğumuz kıymetlerin zamanla tekrar «para» ya inkilâp edebilme kabiliyeti bakımından arzettikleri emniyetle ölçülür.

Açtığımız kredilerin iktisadî bünyede belli bir seyir ve hareketten sonra, bize tekrar «para» şeklinde geri gelmeleri pek mühimdir. Ve bu sahada gözönünde bulundurulması icabeden nokta da budur. Her hangi bir kredinin münhasıran hukukî şart ve icaplara uygun olması «likidite» endişesi bakımından ikinci derecede kalabilir. Meselâ icra yoluyla her hangi bir kredinin tekrar paraya çevrilmesi hususunu, plâsmanın emniyeti bakımından ehemmiyetli saymak mümkündür. Fakat likidite bakımından vaziyet başka türüdür. Likidite -seyyaliyet ile «emniyet» i birbiriyile kat'iyen karıştırmamalıdır. Bu mülahazalara binaen Bankalar için aranılan en iyi plâsman, umumî istihsal ve tevzi mekanismasında herhangi bir ameliyenin nihayet bulmasıyla -diğer bir ifade ile, pasif vaziyetimizle mütenasip olarak iktisadî faaliyet alanında belli bir daire çizdikten sonra kendiliğinden paraya çevrilen, kendi kendilerini likide eden -selfliquidating- kredilerdir. Bunların başında mübadele sahasına esasen girmiş olan bir malın elde dolmasıyla hareket eden ticarî senetleri saymak mümkündür. Bilhassa sınaî istihsalin «işletme kredisi» ihtiyacını karşılamak üzere açılan hesabı cariler, istihsal devresinin uzun sürmesinden ve diğer bazı sebeplerden dolayı ekseriya kısa vadeler dahilinde paraya çevrilemediklerigibi, bu hesapların her defasında ayrı bir tetkik ve tahlil icabettiren bir ikraz muamelesi teşkil etmesi ve ticarî senetlerde olduğu gibi, toplu olarak başka bir müesseseye, meselâ Merkez Bankasına intikal ettirilememeleri de, sey-yaliyet durumlarını tehlikeye sokar.

Hiç şüphesiz bir kredi bankasının «seyyal» durumunu muhafaza edebilmesi için, evvelce açılmış olan kredilerin -pasif

vaziyetinin icabettirdiği mühletlere uygun olarak - kendiliğinden paraya inkılap etmeleri şart değildir. Açılmış olan kredilerin zaruret halinde, başka eller intikal ettirilebilmeleri de mümkündür. Fakat itiraf etmeli ki her zaman bu yoldan yürümek kabil olamaz. Böyle hallerde «para» ve sermaye piyasalarının hazım kabiliyetlerini de hesaplamak lazımdır.

..

Yukarıdaki satırlarda, ortada, son bir melce, «nihai mukriz» sıfatıyla Merkez Bankası bulunmadığına nazaran, bir Bankanın taahhütlerini karşılayabilmek için ne suretle hareket edeceğini anlatmağa çalıştık. Kendisine göre muhtelif emniyet supaplarıyla çevrilmiş olan böyle bir sistemde en büyük tehlike bir çok bankaların aynı zamanda fazla miktarda likit paraya muhtaç oldukları vakit kendisini gösterir. Çünkü elde bulunan plâsmanları, başkalarına intikal ettirebilmek için müracat edilebilecek vasıtalar bütün Bankalar için aşağı, yukarı aynıdır. Biraz evvelde söylediğimiz üzere alâkadar piyasaların «hazım» kabiliyetleri böyle bir durumda ekseriyetle bir darlık gösterebilir.

..

Buraya kadar ileri sürdüğümüz mütaalaalar, «likidite» için nihai bir melce olarak müracaa edilebilecek bir Merkez Bankası bulunmadığına göre idi. Ortada bankaların Bankası sıfatıyla bir Merkez Bankası bulununca, vaziyet değişir. İkinci likiditenin bize emniyet verici şekilde teşkili için mühim olan cihet, burada yer alan kıymetlerin ne nisbet üzerinden Merkez Bankasına verilebileceği, «portföy» lerimizin ne suretle terkip olunabileceğidir. Böyle bir durumda bankanın doğrudan doğruya nakit olarak muhafazaya çalıştığı «para likiditesi» ehemmiyetini kaybeder ve yerine Merkez Bankasına götürülebilecek kıymetlere terkeyler.

..

3 — Para likiditesi bir «mikdar» meselesi; ikinci likidite bir «keyfiyet» meselesidir :

Şimdiye kadar verdiğimiz izahlardan anlaşılacağı üzere, «para likidite» si mevzuu yani bunun icabına göre hesap ve tayini keyfiyeti nihayet bir «miktar» meselesi olduğu halde, ikinci likidite için ehemmiyeti haiz olan cihet, daha ziyade «keyfiyet» meselesidir. Yani ikinci likiditeye plâsman seçilirken çeşitli gayeler, kâr temini gayesi, emniyet gayesi ve nihayet maruz kalabileceğimiz tehlikelerin çeşitli kalemler üzerine inkısan ettirilmesi gayesi ve bütün bunların üstünde olarak tekrar «seyyal bir vaziyete geçebilmek kabiliyeti gözönünde bulundurulmak icap eyler. Bu gayelerin elde edilmesi için takip olunan hareket hattında ne kadar başarı temin olunabildiği ancak buhranlı zamanlarda tamamen belli olur. Şu kadar varki Bankacılık aleminde uzun yıllardanberi yapılan tecrübeler, sıkışık zamanlarda alınan derslerin verdiği neticeler, bu mevzuda bazı ana kaidelerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

a) Kısa vadeli mevduat, ana prensip olarak kısa vadeler dahilinde kullanılmalıdır. Bu esasdan kağıldığı takdirde, en büyük tehlikelere meydan verilmiş olur. Mutlak olarak kısa vadeli plâsman, biraz evvel söylediğimiz üzere, kendi kendisini likide eden yani otomatik bir surette ve nisbeten kısa bir müddet içinde «para» ya inkılap ederek, bize tekrar «para» halinde geri gelen «plâsmanlar»dır.

b) Kısa vadeli paraların, biraz daha uzun vadeli işler için kullanılması, ancak mahdut bir ölçüde ve bu paraların takribi olarak birden geri çekilmeleri ihtimalleri gözönünde bulundurmak suretiyle bahis mevzuu olabilir. Bu yoldan hareket edilirken dahi sağlam karşılıklara, geniş marjlara ve plâsmanlar arasında bir rihs inkısamına çok dikkat etmelidir.

c) Öz kaynaklar ile yabancı kaynakların birbirinden kat'î surette ayırt edilebilmesi ve tedavül mevzuu dışında doğrudan doğruya istihsale açılacak kredilerin öz kaynaklarla karşılanmasına dikkat etmekle beraber, bu hususun da kat'î bir zaruret haddini aşmaması, istihsal kredilerinin sınaî işletmelere açıldıklarına göre bu mües-

seselerin sermaye vaziyetlerinin ve normal olarak temin edebilecekleri kârın gözönüne alınması lâzımdır.

ç) İhtiyaca uygun bir ihtiyat akçesinin tesisine çalışılmalıdır.

d) Halkın bankaya yatırdığı uzun vadeli tasarruf hesaplarını kullanırken : rikslerin çeşitli nisbetler üzerine dağılmasına dikkat olunması, ve daimî surette iştirâk olunacak mevzuların diğer bir ifade ile daimî iştirâkların senelik sermaye gelirleri normal faiz haddi üzerinden kapitalize edildikleri takdirde umumî satış bedelleri bu faiz haddile mütenasip olan teşebbüslere hasrolunması ;

e) Mevduat kabul edilirken, tahsil edilecek faiz haddinin gelecekteki rantabiliteye göre ayarlanması, yani borçlunun temin edeceğinden emin bulunduğumuz gelire uydurulması ;

Bu izahlarımızdan sonra, şimdi iki taraflı bir tetkike geçeceğiz. Evvella bilançomuzun muhtelif pasif hesapları birer, birer gözden geçirerek bunlardan her birine karşı ne kadar «itinalı» davranmamız icabettiğini, yani bu hesaplar itibariyle «likidite» mize ne derece ehemmiyet vermemiz lâzımgeldiğini araştıracağız. Bundan sonra da «aktif» hesaplarımıza döneceğiz ve bunların da belli başlı fasıllarını birer, birer gözden geçirerek her birinin «gerektiği anda paraya ulaşma» bakımından bize sağlayacağı imkânları anlamağa çalışacağız. (*)

11

4 — Pasif hesaplar :

a — Memleketler arası kredi muameleleri,

Memleketler arası cereyan eden kredi muameleleri kendilerine karşı azamî dere-

(*) Yazımızın bu tahlil kısmı Almanca'dan tercüme etmekte olduğum «Prof. Stucken'ın «kredi ve para» isimli bir kitabından hulasaten naklo-
lunmuştur. Tahlil esnasında takip olunan sıra Alman bankalarının bilanço tertiplerine göredir. cede «likit» bir durumu muhafaza etmemizi icabettirir. Buna bir misal olmak üzere ikinci dünya harbinden evvel Almanya'nın vaziyetini hatırlamak kâfi gelir. Bu

harpten evvel yabancı kredilerin zaman, zaman geri çekilmesi, büyük rol oynamış, ve bu hal netice itibariyle bu kabil kredilerden ihtiraz edilmesine kuvvetle sebep olmuş idi. İki dünya harbi arasında Almanya bir defadan fazla yabancı alacaklıların tahcümüne «rum»larına maruz kalmış ve yabancı memlekettten gelmiş olan krediler, asgari hadlere düşmüştür.

Yabancı alacaklının borçlu memlekete karşı olan vaziyetinde bir takım hususiyetler göze çarpar; açtığı kredinin bir harp başladığı vakit kaybolduğunu kabul eylemek mecburiyetindedir. Kambiyo fiatlarında vukubulacak değişikliklerden daima korkar. Borçlu memlekette kambiyo tahditleri konunca, oradaki alacaklıların donması ihtimali kuvvetlidir. Yabancı alacaklı borçlu memleketin vaziyetini vazih bir surette göremez. Bu itibarla ortalığı, az çok telaşa verecek haberler duyuncaya son derece asabileşir.

Memleketler arasında cereyan eden kredi muamelelerinin bir kaç nevini yekdiğerinden ayırt etmemiz lâzımdır. Bunlar meyanında son derece hareketli bir nevi olarak «dolaşıcı sermaye - capiaux vagabonds» ismile adlandırabileceğimiz bir nevi sermayeleri göstereceğiz. Bunlar likidite bakımından son derece dikkatli ve müteyakkız olmamızı icabettirir. «Dolaşıcı sermaye» adı altında sahipleri tarafından bazen bu memlekette, bazen o bir memlekette, Bankalara tevdiat şeklinde bırakılan para sermayelerini anlarız. Bittabi bu dolaşmalar esnasında «para»larının durumunda fenalık olması ihtimali en az olan memleketler tercih edilir. «Para» vaziyetinde bir tehlike hissedilmeğe başlandığı zaman busermayelerde topyekûn bir kaçışma başlar ve Bankalardaki miktarlar, hemen sıfıra iner. Para sermayelerinin bu suretle bir memlekettten diğer memlekete intikali tediye bilançosu üzerinde de tesir icra eder. Bunun da para kıymetindeki istikrar üzerinde akisler yapması mümkündür. Bu itibarla bu sermayeler çekildiği vakit Merkez Bankasının yardım edip etmeyeceği keyfiyeti mühim bir mesele halini alır.

Yukarıdaki satırlarda bahis mevzuu ettiğimiz «dolaşıcı sermaye»lerden maada,

yabancı memleket Bankalarının iç memleket Bankalarına, yahut bunun aksine iç memleket Bankalarının yabancı memleket bankalarına yaptıkları tevdiatı da gayet seyyal olarak göstermek lâzımdır. Ötedenberi mevcut itimat, her hangi bir sebeple sarsılacak olursa, «emniyet» endişesi, fazla kâr temini endişesine galebe çalarak, bu paralarda dahi toplu bir kaçışma göze çarpar; ve bunların geri alınması «para» kıymetinin muhafızı sıfatıyla, Merkez Bankasına da tesir icra eder.

Memleketler arasında cereyan eden kredi muamelelerinde en müsait mevkii doğrudan doğruya ithalat ve ihracat işleriyle alâkalı olarak açılan krediler alır. Bilhasa akreditif kredisinin kendisine mahsus emniyet unsurlarına malik olan, yani bu krediyle alâkalı emteaya el atmak, yahut lüzumu halinde poliçeyi tanzim eden şahıs veya müesseseye müracat eylemek imkânı mevcut bulunduğu taktirde bu müsait vaziyet bir kat daha kuvvet kesbeder. İşte bu sebebe binaen de, iki dünya harbi arasında geçen bir çok buhranlı devreler de, Acceptation kredileri doğrudan doğruya para olarak verilen kredilere nazaran daha az nisbette tenakus eylemiştir. Malûm olduğu üzere Alman Bankaları bilânçolarında bu kabil hesaplar, müşteriler tarafından üçüncü şahıslar nezdinde istifa- de olunan krediler fashında gözükür. Şüphesizki bu sahada siyasi buhranlar büyük tehlike teşkil eder ve Bankaların bu işlerle alâkalı olarak «likidite» mevzuunda gayet dikkatli ve ihtimamlı olmalarına lüzumlu kılar.

Buraya kadar bahis mevzuu ettiğimiz kısa vadeli memleketler arası krediler hakkında umumî olarak şunu söylemek mecburiyetini duyuyoruz : bu taahhüt ve vecibelere karşı, aktifte mümkün olduğu kadar geniş bir likidite bulundurmamak kifayet eylemez. Bu mevzuda Merkez Bankasının Kredi Bankalarına yardımcı elini uzatacığını kabul edersek, bu takdirde kredilerin geri ödenmesi halinde, karşılaşıcağımız kambyo meselesini de teminat altına almak icabeder.

Aşağıdaki satırlarda, memleket mevduatını ele alarak tetkiklerimize devam edeceğiz :

Bunlar meyanında bir bankanın diğer bankalara yaptığı mevduatı bilhassa «hareketli» olarak vasıflandırmak mecburiyetindeyiz. Bankalar muhtelif sebeplerden dolayı, birbirleri nezdinde mevduat bulundururlar. Evvela, ellerinde bulunan paraları kısa vadelerle kıymetlendirmek isterler. Bir Bankaya, diğer birçok bankalar tevdiat yaptıkları zaman, burada «adedi azam» kanunu cari olmaz. Çünkü muhtelif bankalara nezdlerinde biriken paraları bu suretle başka bankalara yatırarak kısa vadelerle kullanmak imkânını bahşeden âmiller aynı olduğu gibi, yine birbirine benzeyen âmillere de bu paralara tekrar el uzatılması mecburiyetini doğurur. Bu sebebe binaen diğer bankalardan bu kabil tevdiat kabul eden banka, bu hesaplarda kuvvetli ve aynı mahiyette hareketler vukubulabileceğini hesaba katmak mecburiyetindedir.

Bundan başka bir banka, diğer banka nezdinde «likidite» sini emniyet altında tutmak maksadile de «para» bulundurur, ve bu mevduata kendi para likidite nazarile bakar. Biraz evvel bahis mevzuu ettiğimiz mevduat için söylediklerimiz, bu mevduat için de varittir. Şimdi, bankalar haricinde kalan diğer müşterilerin yaptıkları tevdiatı gözönüne almak suretiyle tetkiklerimizi ileri götüreceğiz.

Bunlar hakkında, yabancı mevduat sahiplerine karşı takip ettiğimiz hareket tarzına nazaran daha az «müteyakkız ve ihtimamlı» davranmak imkânı mevcut olmakla beraber, bu mevzuada behemehal bir takım «farklar» gözetmek mecburiyetindeyiz. Çünkü her türlü mevduat hesaplarında adedi azam kanunu mucibince, hesaba yeniden yatırılan paralar ile hesaptan çekilen paralar arasında bir muvazene hasıl olmaz. Diğer cihetten meselâ ay sonları, mevsim sonları gibi fazla «para» ödenmesini icabettiren vaziyetlerin bu hesaplarda hasıl ettikleri değişiklikler ile, Merkez Bankası tarafından takip edilen para politikasına nazaran yeniden para yaratılması,

yahut tedavülden para çekilmesi gibi hal-lerin yine bu hesaplarda sebep olabileceği değişiklikleri gözönünde bulundurmak lâzımgelir. Bu mevzular ile âlakalı olarak bir noktayı daha tebarüz ettirmeyi lüzumlu görüyoruz. Tamamiyle muayyen bir kaç büyük müessesenin daimi surette muamele yaptıkları bankalar ile ihtisas bankaları ve nihayet mevduatını, muhtelif içtimai sınıflara mensup kimselerden toplayan bankalar arasında, mevduatın arzyleidiği istikrar bakımından büyük farklar vardır. Birinci sınıfa soktuğumuz bankalarda ekseriyetle tek bir teşebbüsün, tek bir «Konzen»'in büyük paraları bulunur. O sudetle ki mevduat hesabında münferit hareket, mevduatın umumi yekûnu üzerinde mühim tesirler icra eder. İhtisas bankalarına gelince, bunlar da hep aynı nevzu üzerinde çalışan şahıs ve müesseselerin mevduatı bulunduğundan aynı mahiyeti haiz sebeplerin mevduat hesabında aynı değişikliklere sebep olacağını kabul etmek icabeder. Bunlara mukabil, bankanın müşterileri, başka, başka mesleklere mensup bulunur, ve tek bir mntakada oturmuş olarak bilakis muhtelif mntakalara dağılıp bulunurlarsa bu taktirde bankaya yeniden yatırılan paralar ile bankadan çekilen paralar arasında - gerek dış memlekette icra edilen tevdiata, gerek bankaların kendi aralarında yaptıkları tevdiatanazaran daha büyük muvazene hasıl olacağını kabul eylemek icabeder,

İç memlekete mensup müşterilerin icra ettikleri tevdiat, bu tevdiatın vadelerine göre muhtelif derecede «dikkatli ve hesaplı» hareket eylememizi lüzumlu kılar. Bizzat yaptığımız tecrübeler dahi vadeli ve itirazlı paraların vadesiz paralara nazaran daha az hareketli olduğunu göstermiştir. Fakat bu sahadaki ölçüyü pek geniş tutmamalıdır. Bilhassa bir taraftan «seyyal sermaye» ler ile, diğer taraftan da tasarruf paraları arasında bir tefrik yapılmamalıdır. «Tasarruf» hesabında parası bulunanlar, sayı itibariyle bir çok şahıslar olduğu gibi diğer taraftan bunların her birinin yatırdığı para da mahdut ölçüdedir. Diğer taraftan bunlardan her birini tasarrufa sevkeden sebep başka, başka olduğu

gibi, yatırdığı paraya el uzatmasını icabet-tiren hayat safhaları da birbirinden farklıdır. Bu mevzuda icra olunan inceleme sonunda buhranlı zamanlar zarfında Alman tasarruf sandıklarına yapılan mevduatın seyrindeki azalmaların, diğer iç memleket müşterilerinin yaptıkları mevduattaki azalmalara nazaran daha az olduğunu göstermiştir.

Bankaların taahhütleri arasında yukarıda temas ettiğimiz çeşitli mevduattan sonra «Acceptation» kredilerini de saymak icabeyler. Bu nevi kredilere Bankaların şarta bağlı taahhüdü nazariyle bakılmıştır. Bankanın «Acceptation» u sağlayan müşteri, poliçesinin vadesinden evvel, karşılığını da temin eylemelidir. Durum böyle olduğunda «pasif» ile «aktif» arasında vade mutabakatını teminden ibaret olan bankacılığın altın kaidesine riayet edilmiş olur. Pasifteki bir hesaba karşı, aynı vade ile bir aktif bulunuyor demektir. Fakat vaziyet her zaman böyle tecelli etmez. Müşteri ekseriyetle vade tarihinde poliçenin mukabili parayı bankanın emrine hazır tutamaz. Halbuki banka poliçe bedelini her halde ödemek zorundadır. Bu mevzuatta, şu noktayı da unutmamak icabeder. Acaba müşteri vadeleri hulu eden bu «Acceptation» lar yerine yenilerini ikame etmek istiyor mu? diğer bir ifde ile bankanın tedavül etmekte olan «Acceptation» ları çoğalacak mı? Yoksa azalacak mı?

Bu sahadaki tetkikler, buhranlı zamanlarda piyasada tedavül eden banka «Acceptation» larının ancak mahdut ölçüde daraldığını, hatta bazen çoğaldığını göstermiştir. Bu hal, böyle durumlarda dahi «Acceptation» ları kıymetlendirmek imkânlarının ortadan kalkmadığını isbat etmektedir. Ancak şu ciheti de hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki «Acceptation» tedavülündeki istikrar, Merkez Bankasının lüzum hasıl olduğu takdirde bunları tekrar iskontoya kabul edeceğini bildirmesiyle ve yerine göre bu senetlerin tekrar ciro edilebilmesini mümkün kılacak yardımcı teşkilâtın vücuda getirilmiş olmasıyle mümkün olur.

ÇEK İLE ÖDEME SİSTEMİ

Doçnt : Dr. Feridun ERGİN

II

(Geçen sayıdan devam)

Çek, ödeme muamelelerini hüviyetlendirmek imkânını bahşetmektedir. Paranın anonim bir tedavül vasıtası olmasına mukabil, nama ve emre muharrer çekler leh-darın hüviyetini taşımaktadır. Bu itibarla, kıymetlerin çalınma veya kaybolma ihtimali azaldığı gibi, tediyelelerin isbatı da kolaylaşmaktadır. Tediyesi yapılan çekler, birer makbuz hizmetini görmektedir. Ticari muamelelerin çekle tesviyesi mutad olan memleketlerde, gelir vergisi kontrolü de daha müessir olmaktadır. Çek sisteminin taammüm ettiği yerlerde vergi kaçakçılığının daha düşük bir nisbet arzetmesi, dikkati çeken bir vazi-yettir.

Bu faidelerine mukabil, çek ile yapılan tediyelelerin tahrif ve sulüstimal mevzuu teşkil edebilmek gibi bir mahzuru vardır. Çek'in banknottan daha kolay taklid ve tahrif edilebileceğine şüphe yoktur. Fakat sahtekârlık, herkes tarafından yapılabilecek bir iş değildir. Meharet ister. Ağır cezayı müstelzimidir. Bundan maada mevduat sahibinin hüviyetini, imzasını, hesap numarasını ve bankadaki parasının mikdarını bilmeğe ihtiyaç gösterir. Bu gibi hususî malûmat ise, mahdud şahısların inhisarındadır. Ehemmiyetli meblâğlar ödemek icap ettiği veya şüpheli bir hal ile karşılığ aldığı vaziyetlerde, telefonla keşideciye malûmat vermek suretile gayrı meşru teşebbüsleri meydana çıkarmak da kabildir.

Halk nazarında, çek sisteminin en büyük mahzuru, karşılıksız keşide edilmek suretile dolandırıcılığa müsaide bulunması-

dır. Bu zehap, sinema ve romanlarda rastlanan hâdiselerin eseridir. Hakikatte, karşılıksız keşidenin (*chèque sans provision*) tesbiti ve suçlunun yakalanması son derece kolaydır, Hesap sahibinin hüviyeti ve adresi malum olduğundan ve karşılıksız çek de sarıh bir delil teşkil ettiğinden, suçlunun mahkûmiyetten kurtulmak ihtimali gayet zayıftır. J. Hamel, Anglo-Sakson memleketlerinde, karşılıksız çek keşidesine hemen hiç rastlanmadığına işaret etmektedir.

Bazı memleketlerde, bankaların müşterilere çek karnesi vermek hususunda isteksiz davrandıkları ve çek ibraz eden müşterileri kasden beklettikleri bir vakıadır. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Bir tanesi personelin modern kredi mekanizmasını ve çek sisteminin mahiyetini anlamamış olmasıdır. A. Buisson (23), çek ile yapılan tediyelelerin inkişafı dolayısıyla ehemmiyetlerinin azalacağından endişe eden Fransız bankalarındaki vezne teşkilâtının azami müşkülâtı çıkardığını söylemektedir.

Bankaların ikinci endişesi, bir sahtekârlığa kurban gitmektir. İngiliz mevzuatına göre, keşidecinin imzası taklid edildiği hallerde, banka zararı müşteriye yükliye memektir. Kredi müesseseleri, kendilerinde mafuz numuneye bakarak, imzanın sıhhatini tesbit mükellefiyeti altında tutulmaktadır. Taklid, bir mütehasısın gözünden kaçacak kadar meharetle yapılmış olsa dahi, zarar bankanın uhdesine kalmaktadır (24). Bu sebeple, birçok

(23) Albert Buisson, zikredilen eser.

(24) Bill of Exchange Act, 1882.

bankalar imza muayenesi için fazla zaman kaybetmekte, sened ve bordroları vize için müteaddid masalar dolatılmakta ve basit bir tediye ameliyesi gerek müşteri ve gerek banka hesabına külfetli bir hal almaktadır. Senedin sıhhatini tesbit ve kırtası muamelenin ikmalî için harcanan vakit, banka hesabına, nadiren rastlanacak bir sahte çekin verebileceği zarardan çok daha pahalıya mal olmaktadır.

VIII. — Çek ile banknotun fonksiyonları arasında bir mukayese :

Hukuk bakımından, banknot ile çek arasında büyük farklar vardır. Banknotun sürümü, devlet kuvveti sayesinde tahakkuk etmektedir. Resmî para, devletin hükümlanlığını ve itibarını temsil eden bir vasıta. Buna mukabil, çek hususî bir sened mahiyetindedir. Bir nevi banka parasıdır (Bank money). Bir takas ve mübadele unsuru olarak, banknot veya madeni sikke kullanmağa mahal bırakmaksızın mübadelenin vukua gelmesini sağlamaktadır. Çekin ödeme yerine kabul edilebilmesi için, gerek keşideci ve gerek muhatap hakkında hususî bilgiye ihtiyaç vardır. Çekin, kabulü ihtiyarı bir para (Optimal money) olduğu söylenebilir (25).

Çek, paranın müteaddid fonksiyonlarından yalnız bir tanesini ifa etmektedir. Paranın bir kıymet ölçüsü, mübadele vasıtası ve tasarruf aleti olmasına mukabil, çek yalnız muayyen mübadelelerde kullanılan bir para «ersatz»dır. Bir mübadele vasıtası olarak, çekin ömrü ancak birkaç gün sürmektedir. Çek, bir ödeme ihtiyarını reticesinde keşide edilmekte, mahdud ellerde dolasmakta ve bir banka gişesinde tedavülünü tamamlamaktadır.

Borç ödeme kabiliyeti bakımından, çek banknotla aynı ayarda olup olmadığı bir münakaşa mevzuudur. René Gonnard, çekte tam bir mübadele vasıtası olabilmek vasfını görmemektedir. Fransız müellifinin fikrine göre, çek keşidesi, tediyeenin fiilen tahakkukunu temin etmemektedir. Çek,

sadece bir ödeme valididir. Muamelenin tamamlanması için, senedin gişeye ibraz edilerek nakde çevrilmesi lâzımdır. (26)

İngiliz iktisadcısı R. G. Hawtrey'e göre ise, fiili borç ödeme kabiliyeti bakımından, para çek arasında bir fark yoktur. Banknot kabul etmek hususunda yerleşmiş bulunan alışkanlık, ticaret muhitinde çek ile yapılan tediyeler için de varittir. Keşide edilmiş bir çek, tedavül halinde bulunan iştira kuvveti demektir. Para da, çek gibi, iştira kuvvetini temsil eden bir vasıta. Anglo-Sakson memleketlerinde, halk, hiçbir zaman paraya çevrilebileceği düşüncesiyle çek kabul etmemektedir. Halkın düşündüğü, aldığı bir çekin takas ettirilerek hesabına geçirileceği ve kendisinin de mevduatındaki artışa dayanarak yeni çekler tanzim etmek imkânını kazanacağıdır. (27)

Çekin banknot fonksiyonunu'na tamam bir şekilde ifa etmesine rağmen, banknottan daha geniş bir tedavül hacmine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Buna iki sebep gösterilebilir. Birincisi, çek ile ödeme sisteminin iştira kuvvetine bir nevi «ubiquité» kazandırmasıdır. Bankada mevcut bir hesabın sahibi, bir çek karnesi sayesinde, para sanki yanında imiş gibi tediyeat yapabilmektedir. Bu kolaylık, her bakımdan, nakid taşımağa müreccaktır. İkinci sebep, kendisine tediye yapılan kimsenin nakdi götürüp bankaya yatırmak külfetinden kurtulmasıdır. Bunun yerine, aldığı çekleri çalınmak veya kaybolmak ihtimaline karşı çizerek- adı bir mektup içinde bankasına gönderebilmektedir. Banka, çekin bedelini tahsil ederek hesaba geçirmektedir. Nakid kullanmaksızın, birçok muameleleri hesaben tesviye kabil olmaktadır.

IX. — Çek istimalinin tarihi inkışafı ve iktisadî hayattaki ehemmiyeti :

Çek tedavülünün takip ettiği tarihî inkışaf seyri, hangi ihtiyaçların tesiri altın-

(26) René Gonnard, Précis d'Economie monétaire, Paris 1930.

(27) R.G. Hawtrey, The Gold Standard in Theory and Practice, London 1939.

(25) D.H. Robertson, Money, Cambridge 1944.

de banknot yerine kaim olduğunu tebarüz ettirmek bakımından dikkate sayandır..

Belçikalılar, çeki bulmak şerefine kendilerine ait olduğu iddiasındadırlar. Arnauné, bu iddia hakkında şu malûmatı vermektedir : «Çek, Avrupada ilk olarak Anverste Bewijs adı altında kullanılmağa başlamıştır. Kraliçe Elisabeth'in Belçika kredi sistemini tetkikle vazifelendirdiği Thomas Gresham (1519-79) tarafından İngiltereye sokulmuştur (28). Fakat sistemin inkişafı, 1742 de İngiltere Bankasının imtiyazı tecdid edilirken hususi kredi müesseselerinin banknot çıkarmak hakkından mahrum edilmesile başlamıştır. Kasalarındaki altın tevdiatım karşılık tutarak banknot çıkartan bankerler, müşterilerine aynı zamanda makbuz vazifesi gören tediye kuponları vermişlerdir (29). «Chech» denilen bu kuponları doldurmak suretile müşterilerin tediyat yaptıkları görülmüştür. 1762 de ilk matbu çekler piyasaya çıkarılmış ve 1781 den itibaren çek karnelerinin istimali taammüm etmiştir (30). Bankalar, tediye muamelelerinde alacaklarını borçlarına mahsup etmek yolunu tutmuşlar ve yalnız hesap bakiyelerini banknotla tesviye etmişlerdir. Çek istimali, hesaba tediye imkânını genişlettiği ve efektif ihtiyacını asgari hadde indirdiği cihetle (31), bankalar tarafından teşvik edilmiştir. On sekizinci asırdan itibaren, İngilterede, hali ve vakti yerinde olan kimselerden çoğunun kliring bankalarında hesap açtırmaları âdet halini almıştır. Müreffeh ve orta halli halk, masraflarını çek keşide etmek suretile ödemek yolunu tutmuştur. Birkaç liralık tediyelelerde dahi, çek kullanılmıştır. (32).

On dokuzuncu asırda, İngilizlerin hayat tarzı üzerinde tetkikler yapan bir müellif, çekin Britanya iktisadiyatındaki mevkiini belirten tipik bir misal vermek-

tedir (33). Birgün bir dükkâncıya alelade bir adamla bir centilmen arasındaki farkın ne olduğunu sorarlar. Dükkâncı şu cevabı verir : Avamdan biri alışveriş yaptığı zaman, parasını peşin öder. Bir centilmen ise, hesabını altı ayda bir, çek vermek suretile görür.»

On dokuzuncu asır ortalarında, İngilterede tediyelelerin yüzde 14 u banknot. yüzde 6 sı altın sikkeler ve yüzde 80 i çek. poliş ve takas suretile icra olunmakta idi (34). Aynı inkişaf, Amerikada da müşahade edilmiştir. «Comptable of Currency» adlı mecmuanın verdiği malûmatı göre, ilk umumî harpten evvel, Birleşik Devletlerde ödemelerin yüzde 1,5 u altın, yüzde 8,1 i banknot ve yüzde 90 ı çek ve poliş yapılmakta idi.

1939 a kadar, Anglo-Sakson memleketlerinde. tediyelelerin takriben onda 8 veya 9 unda kullanılan vasıta çek idi. Harp esnasında, bu memleketlerde, ödeme hacminin pek ziyade genişlediği görülmüştür. Bugün dahi halkın yanında pek az para bulundurduğu ve ödemelerinin büyük bir kısmını çekle yaptığı görülmektedir. Fakat tediyelelerin umumî hacmi içinde, banknot istimal nisbetinin gittikçe arttığı dikkati çekmektedir. Buna iki sebep göstermek kabildir. Birinci sebep, halkın istihlâk âdetlerinde husule gelen değişikliklerdir. Halkın eğlence yerlerine, benzin istasyonlarına, lokantalara ve emsali ihtiyaçlara harcadığı para mikdarı aile bütçesinde eskisinden çok daha geniş bir yer tutmaktadır. Bu tip masraflar için banknot kullanmağa zaruret vardır. İkinci sebep, gelir vergisi kaçakçılığının artmasıdır. Çek, tediyelelere hüviyet kazandırdığından ve muamelelerin tesbitini kolaylaştırdığından, pek çok kimselerin nakdi tediyaı tercih ettikleri görülmektedir.

X. — Takas sisteminin çek tedavülü üzerinde yarattığı tesirler :

İngilterede ve Amerikada çek tedavü-

- (28) Arnauné, La Monnaie, le Crédit et le Change, Paris 1930,
- (29) Gactan Pirou, Traité d'Economie politique, La Monnaie.
- (30) J.F. Ashby. The Story of the Banks, London 1924.
- (31) Hartley Withers, The Meaning of Money
- (32) Albert Bulsson, zikredilen eser.

- (33) Esquros Alphonse, Etudes sur la vie anglaise, Paris 1865.
- (34) A. Bulsson, zikredilen eser.

lünün inkişafını kolaylaştıran âmil, takas sisteminin iktisap eylediği ehemmiyettir. J. F. Ashby'c nazaran (35), takas üsulünü bulmak şerefi, Londra bankalarının seyyar vezne garsonlarına aittir.

On sekizinci asırda, İngilterede, takas sisteminin revaç bulmasına zemin hazırlayan hâdise son derece basittir. Londra bankalarında çalışan seyyar müstahdemler, bankaları dolaşarak çekleri ve senedleri teker teker tahsil etmekte, her gün muayyen sokak köşelerinde veya kahvehanelerde toplanarak aralarında hesaplaşmağa daha kolay bulmuşlardır. Cari üsule aykırı olan bu hareket, patronlar tarafından iyi gözle karşılanmamış ve tenbel harcı bir iş telâkki edilmiştir. Fakat bir müddet sonra, Lombard Stree bankaları, çekleri takas suretile ödemenin zaman ve iş bakımından daha tasarruflu olduğunu farketmişlerdir. Bu müşahedeyi müteakip, 1775 de, çeklerin tasfiyesi için Martins Bankasında bir takas odası açılmıştır. Bu odanın tertibatı, bankaların hesap vaziyetini gösteren bir tablo ile müteaddid çekmece gözlerinden ibaretti. Oda da, her banka için ayrı bir göz tahsis edilmiş ve üzerine ait bulunduğu müessesenin adı yazılmıştı. Hergün saat üçte, bankaların memurları veya müstahdemini takas odasına gelmekte ve tahsil edilmek üzere getirdikleri çekleri bu gözlerin deliğinden içeri atmakta idiler. Çeklerin karışmasını önlemek maksadile üzerleri çizilerek tediyein yapılacağı bankanın adı yazılmakta idi. Saat dörde kadar, takas odasında, bırakılan çekler tasnif edilmekte ve alacaklarla verecekler mahsup edilmekte idi. Takas neticesinde artan bakiyeler, para olarak ödenmekte idi. Bu şekilde takas muameleleri, Londrada bir müddet de Payne and Smith müessesesinde devam etmiştir. Fakat takas hacminin gittikçe ehemmiyet kazanması üzerine, 1810 da Londrada sırf bu muamelelerle meşgul olan bir Clearing House kurulmuştur.

1810 da, Clearing House'ın günlük muamele hacmi 4 milyon İngiliz lirasını aş

makta idi. Takas muamelelerinin para ile tasfiye edilmeğe ihtiyaç gösteren bakiyesi ise, 200 bin lira civarında kalıyordu. 1928-29 senelerinde, Clearing House'ın 12 aylık muamele yekûnu 50 milyar İngiliz lirasına yaklaşmıştır. 1948 de ise, para kullanmağa ihtiyaç kalmaksızın ve hesaben tesviye edilen muamele yekûnu, 82 milyar Sterling'i bulmuştur.

XI. — Çek tedavülünün bankacılık üzerindeki tesirleri :

Fransada, Temyiz Mahkemesi reisi Blanche, 1865 de adli yılı açarken söylediği nutukda, çek ile tediye sisteminin rolünü şöyle izah etmişti :

«ÇEK'in gayesi, sermayeleri uyşuktan kurtarmak, tedavüle çıkartmak ve bu sermayeleri herkes için; bankaya para yatıranlar, yatırılmış parayı sanayie ikraz eden bankalar, bankaların verdiği kredi ile işlerini genişleten sanayiciler ve bu sayede iş temin eden ameleler hesabına faide-i bir hale getirmektir. (36)

Çek tedavülünün genişlemesi, banka mevduatının artmasına sebebiyet vermektedir. Anglo-Sakson memleketlerinde çek tedavülü yayıldıktan sonra, bankalar mevduat hesaplarının bariz bir inkişaf geçirdiği görülmüştür. Kendilerine çek ile tediye yapılan kimseler, bu çekleri banka veznesine ibraz ederek muhakkak surette paraya çevirtmeğe lüzum duymamışlardır. Onlar da bankada hesap açtırmışlar ve tediye ihtiyaçlarını bu hesaba istinaden keşide ettikleri çeklerle karşılaşmışlardır. Çek tedavülünün revaç bulması, tedavüldeki banknotlardan mühim bir kısmının bankalarda toplanmasını temin etmiştir. Müşteriler tarafından ibraz edilen çeklerin hesabını nakid olarak ödemeğe zaruret kalmamıştır. Çekin üzerinde yazılı meblâğ, takas veya münakale suretile tediye edilerek cari hesap sahiplerinin alacağına geçirilmiştir. Nakden tediye talepleri azalmış ve bu suretle bankaların ihtiyat karşılık nesbetlerini indirmeleri imkân dairesine

(35) J.F. Ashby, zikredilen eser.

(36) Albert Buisson, zikredilen eser.

girmiştir. Çek tedavülü bir taraftan mevduatı zenginleştirmiş ve diğer taraftan kasa ihtiyatlarından tasarruf sağlamıştır. Neticede, bankaların kredi piyasasını besleyebilme kabiliyeti yükselmiştir.

Çek tedavülünün bankacılık faaliyeti üzerindeki tesiri, yukarıda belirttiğimiz noktalardan ibaret kalmamıştır. Hartley Withers isminde bir müellif, çek tedavülü vetekas usulü sayesinde, bankaların halk tarafından yatırılan mevduata bağlı kalmaksızın kredi yaratabildiklerini ileri sürmüştür (37). Withers'in tezine göre bankalar açtıkları krediyi her zaman nakden tediye etmektedirler. Kredi alan bir müteşebbis, masraflarını çok defa çekle ödemektedir. Kredi sahibinin ödeme yaptığı kimseler ise, bu çeklerin muhtevasını kendi banka hesaplarına geçirmektedirler. Takas muameleleri sayesinde, bankalar arası tediye, vezneden muhakkak surette para çıkmasına zaruret kalmaksızın cereyan etmektedir. Banka kredisinin istimali, nakid ihtiyatının azalmasına sebebiyet vermeksizin tediye yekûnunun artması gibi bir netice doğurmaktadır. Kredi hacmi genişlediği nisbette mevduat kabarmakta ve mevduat kabardıkça yeni krediler açmak imkânı belirmektedir. Diğer bir ifade ile mevduatı açılan krediler yaratmaktadır. »

Withers'in ileri sürdüğü vaziyet, para ve kredi mekanizmasının en fazla alâka tophyan meselelerinden biridir. Bankalar kendi sermaye kaynaklarının ve halk tarafından yatırılan paranın kat kat fevkinde bir yekûna erişebilecek miktarda iştirak kuvveti yaratabilirler mi? İlk bakışta, böyle bir iddianın varid olamayacağını düşünmek mümkündür.

Kredi meselelerinin tatbikat cephesine vakıf bir bankacıya fikrini soracak olursanız, bankaların hiçbir vakit havadan kredi yaratamayacaklarını söylemesi muhtemeldir. Bu bankacı, kredi faaliyetinin ceryan seyrini size şöyle izah edecektir :

«Bankalar, ancak yatırılan mevduat-

tan b'ir kısmını piyasada işletmek imkânına maliktiler. Bir kredi müessesesinin herhangi bir anda tasarruf edebileceği iştirak kuvveti kendi öz sermayesinin, biriktirdiği ihtiyatların, topladığı mevduatın ve yaptığı iskrazların yekûnunu tecavüz edemez. Banka, açıktan kredi yaratmak şöyle dursun, yatırılan mevduattan tamamını dahi piyasaya iskraz etmek imkânından mahrumdur. Meselâ bizim müessesemiz, şimdiki halde, mevduata karşılık olarak yüzde 20 nisbetinde kasa ihtiyatı bulundurmaktadır. Bir müşteri hesabına yenden 1000 lira yatırdığı vakit, bu paraya dayanarak açabileceğimiz azami kredi ve yapabileceğimiz azami plasman 800 liradan ibarettir. İştirak kuvveti yaratmak, devlet hazinesinin ve emisyon müessesesinin inhisarı altında bulunan bir imtiyazdır. Kredi bankalarının vazifesi, sermaye doğurmak değil, esasen mevcut olan sermayeleri bir araya tophyarak yatırım sahalarına sevketmektir. » Bu izahat, münferid bir kredi müessesesinin vaziyetini doğrudan doğruya aksettirecek sarahattedir. Fakat aynı hâdise, kredi mekanizmasının heyeti umumiyesi bakımından mutalâa edildiği vakit, farklı bir netice ile karşılanmaktadır. Bir müşteri 1000 liralık mevduat yatırdığı vakit, banka elindeki iştirak kuvvetinin değişmesinden doğan tesir, hiçbir zaman 200 liranın ihtiyata ayrılmasından ve 800 liranın kredi ihtiyaçlarını karşılamasından ibaret değildir. Kredi ve mevduat hacmindeki her tahavvülün daha birçok tâli aksülâmeleri vardır. Bu aksülâmeleri, Paul A. Samuelson'un verdiği misalden faidelenerek hüüasa edelim : (38)

Bir bankaya 1000 liralık yeni tevdiat yapıldığını farzedelim. Banka eğer yüzde yirmi nisbetinde karşılık muhafaza ediyorsa, yeni tevdiatın 200 lirasına ihtiyata ayıracak ve 800 lirası ile kredi açacak veya muhtelif envestismanlara girişecektir. 1000 liralık yeni tevdiatın sebebiyet verdiği hareket, bankanın hesap vaziyetinde şöyle belirtilebilir :

(38) Paul A. Samuelson, Economics, An Introductory Analysis. New York 1950

(37) Hartley Withers, zikredilen eser.

Tablo No : 1**Birinci safha**

Yeni tevdiatın aslı aksülâmeli :

Banka elindeki iştirâ kuvvetinin 1000 lira artması.

Aktif	Passif
Kasa 200	Mevduat 1.000
Krediler ve yatırımlar 800	
Yekûn 1.000	Yekûn 1.000

Bankanın 800 liralık kredi açması ve ya yatırım yapması, piyasada bu miktar iştirâ kuvvetinin el değiştirmesi mahiyetindedir. Çek tedavülünün ve takas sisteminin ileri tekâmül merhalesine eriştiği bir iktisadî bünyede, bu 800 liranın ödendiği şahıslar, aldıkları parayı kendi bankalarındaki cari hesaplarında muhafaza edeceklerdir. Bankanın yapmış olduğu ikrazat, kredi müesseselerinin umum mevduat yekûnunda 800 liralık bir fiili artış husule getirecektir. Mevduatı artan bankalar, müşterilerine yeni krediler açmak imkânını bulacaklardır. Fakat yüzde 20 nisbetinde bir kasa ihtiyatı bulundurulmasına dair bir teamülün veya mecburiyetin mevcudiyetini kabul ettiğimizden, bu 800 liranın yalnız yüzde 80 ini ikraza imkân hazıl olacaktır :

Tablo No : 2**İkinci safha**

Mevduat tezayüdünün tâli aksülâmeli:

Bankalar nezdindeki iştirâ kuvvetinin tekrar 800 lira artması.

Aktif	Passif
Kasa 160	Mevduat 800
Krediler ve yatırımlar 640	
Yekûn 800	Yekûn 800

İkinci safha esnasında, mevduatı artan müesseselerin açtıkları 640 liralık kredi kullanıldığı zaman, piyasadaki iştirâ kuvveti muvazenesi tekrar değişikliğe maruz kalacaktır. Bu 640 liralık sarfiyat neticesinde, yine bazı şahısların iştirâ kuvveti çoğalacak ve bankalardaki mevduatta tekrar bir artış husule gelecektir. Mevduatın arttığını gören müesseseler, kredi hacmini daha ziyade genişletmek cihetine gideceklerdir.

Tablo No : 3**Üçüncü safha**

Tali aksülâmelerin devamı : Bankalar nezdindeki iştirâ kuvvetinin 640 lira artması,

Aktif	Passif
Kasa 128	Mevduat 640
Krediler ve yatırımlar 512	
Yekûn 640	Yekûn 640

Başlangıçta bankaya yatırılmış olan mevduat 1000 liradır. Fakat 1000 liralık bir mevduat hareketinin kredi mekanizmasında tevliid ettiği iştirâ kuvveti, zincirleme reaksiyonların üçüncü safhasında $(1000 - 800 + 640 = 2440)$ lirayı bulmaktadır. Yeni mevduatın zincirleme reaksiyonlar neticesinde temin ettiği ilk üç safhaya ait artış, kredi muamelelerine mesned tutulan meblâğın üç misline muadildir. Fakat bu nisbet, bankacılık teşkilâtının yaratabileceği iştirâ kuvvetinin nihai hududunu teşkil etmemektedir. Tali aksülâmeller, zincirleme safhalar haline ve gittikçe zayıfhyan bir tempo dahilinde uzayıp gitmektedir. Tali aksülâmellerin her yeni safhasında, mevduat ve kredinin daha düşük bir yekûn arzettiği görülmektedir :

Tablo No : 4

İştira kuvveti tahavvüllerinin geçirdi ği safhalar.

Yeni tevdatı takip eden	Mevduat Miktarı	Kredi ve Yatırım	Kasa İhtiyatı
ilk safha	1000	800	200
2 inci safha	800	640	160
3 üncü "	640	512	128
4 üncü "	512	409,60	102,40
5 inci "	409,60	327,68	81,92
6 ıncı "	327,68	262,14	65,54
7 inci "	262,14	209,72	52,42
8 inci "	209,72	167,77	41,95
9 uncu "	167,77	134,22	33,55
10 uncu "	134,22	107,37	26,85

Zincirleme safhalar halinde bu şekil-
de uzayan tâli aksülâmelerin nihai nokta-
sını bir formül ile tesbit etmek kabildir.
Paul A. Samuelson tarafından verilen aşı-

ğıdaki formül, yüzde yirmi nisbetinde bir
kasa ihtiyatı tatbik eden bir bankacılık
sisteminde 1000 liralık munzam tevdiatın
yaratacağı hareket gösterilmektedir :

$$\begin{aligned}
 1.000 + 800 + 640 + \dots &= 1000 \left[1 + \frac{4}{5} + \left(\frac{4}{5}\right)^2 + \left(\frac{4}{5}\right)^3 + \dots \right] \\
 &= 1.000 \left(\frac{1}{1 - \frac{4}{5}} \right) = 1.000 \times 5 \\
 &= 5.000
 \end{aligned}$$

Yüzde yirmi nisbetinde kasa ihtiya-
tı tutan bir kredi müessesesine yatırılan
yeni mevduatın tedavüle çıkarılması neti
cesinde, bankaların umum iştira kabiliye-
tinde vuku bulan artışın nihai hududu, ilk
safhada kullanılan meblâğın beş misline
muadildir. Zikredilen misale göre, aksülâ-
meller tamamlandığı vakit, mevduat yekû-
nu 500 liraya ve kredi hacmi 4000 liraya
kadar yükselmektedir. Bankaya nakid ola-
rak yatırılan ilk bin liralık mevduat ise,
tâli aksülâmeleri besliyen kredilere karşı-
lık hizmeti görmektedir :

Tablo No : 5

Bankaların umum mevduat ve kredi
hacmindeki artış.

Aktif		Passif	
Kasa	1000	Mevduat	5000
Krediler ve yatırımlar	4000		
Yekûn	5000	Yekûn	5000

Banka mevduatının yekûnu, ekseri memleketlerde, tedavüldeki banknot miktarından kat kat fazladır. Piyasalardaki iştirâ kuvveti, halkın parasını kendi müesseselerine yatırdığı nisbete ve bankaların kasa ihtiyatı olarak ayırdıkları mikdara göre değişmektedir. Çek tedavülünün ve takas usulünün taammüm ettiği bir iktisad nizamında bankalar yüzde 25 nisbetinde kasa ihtiyatı bulundurulırsa beş misli ve yüzde on ihtiyatı bulundurulırsa 10 misli munzam iştirâ kuvveti yaratabilmektedirler.

Bir bankanın elindeki mevduatı senet iskonto etmek, kredi açmak veya eshâm ve tahvilât satın almak üzere kullandığı hallerde, netice hep aynı olmaktadır. Paul A. Samuelson, bir çekinvasatı tedavül müddeti üç gün tuttuğuna göre, ilk kredinin açılmasından itibaren beş ilâ sekiz hafta zarfında birbirini takip eden safhaların

on ikiyi aşabileceğini söylemektedir. İki veya üç aylık bir müddet içinde tâlî aksü-lâmeller mevduatta kaydedilen artışın birkaç mislini bulan muazzam bir iştirâ kuvveti doğmasını temin etmektedir.

İştirâ kuvveti yaratan mekanizmanın yukarıda tasvir edilen şekilde işleyebilmesi, tediye muamelelerinin kredi bünyesi içinde cereyan etmesine bağlıdır. Kendilerine tediye yapılan kimselerden bir kısmının paralarını bankada bırakmıyarak elde muhafaza etmeleri, mevduat ve kredi hacmindeki inkişafı aksatan sızıntılara sebep yet verecek mahiyettedir. Tediye bankalar tavassutu ile yapılması mutad olmayan memleketlerde, kredi bünyesinin iştirâ kuvveti yaratabilmek kabiliyeti mahduddur. Tasvir ettiğimiz vaziyet, ekseri ödemelerin çek ve takas mekanizmasına istinaden cereyan ettiği piyasalar için vâridir.

Cemiyet İktisatında Ana mefhumlar, ana meseleler

Yazan : Prof. Alfred Amonn

Türkçeye Çeviren : Asum Süreyya İLOGLU

İktisat Fakültesi neşriyatı meyanında çıkmıştır. Fiyatı 380 kuruş

İstanbul'da Üniversite Kitabevinde, Beyoğlu Kitap sarayında. Ankara'da

Berkalp Kitabevinde satılmaktadır.

DIŞ TEDİYELERDE MİLLETLERARASI BANKALARIN YERİ

Yazan: Doçent Dr. Süleyman BARDA

(Geçen sayıdan devam)

Bankacılık sahasında milletlerarası işbirliği fikrinin tekâmülü bahsi «Banka» Dergisinin Yıl III, Temmuz - Aralık 1952 tarih ve 11 - 12 sayılı nüshasında, Milletlerarası Bankalardan birincisi olan Milletlerarası Tediyeler Bankası da «B. R. İ.» aynı derginin Ocak - Haziran 1953 tarih ve 13 - 14 sayılı nüshasında yayınlanmıştır. Bugünkü yazımızda ise Milletlerarası bankalardan ikincisi olan İmar ve Kalkınma Bankasının mahiyet ve faaliyetini ve varlığı neticeleri hülâsa etmeğe çalışacağız :

2 — Milletler arası İmar ve Kalkınma Bankası :

İkinci Dünya Harbini takibeden senelerde Bretton Woods anlaşmalarının tatbikatta meydana getirdiği enternasyonal teşekküllerden birini de Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası teşkil etmekte idi. Mezkûr Bankanın, bir kredi «Pool» li karakteri arzeden ve daha ziyade kısa vadeli kredi kolaylıkları temin eden Milletlerarası para fonu ile birlikte, dünya devletlerine uzun vadeli geniş kredi ve yatırım imkânlarını sağlama bakımından iktisaden hayırlı teşebbüslere giriştiğini söyleyebiliriz. İşte aşağıdaki satırlarda bu müessesenin, yukarıdaki hedeflere ne dereceye kadar vardığını tesbit edebilmek için, kuruluş ve gayelerini, Fonksiyonlarını ve varlığı neticeleri kısaca gözden geçirmeğe çalışacağız :

a — Bankanın Kuruluş ve Gayeleri :
Bretton Woods anlaşmaları neticesinde konferansa iştirâk eden 44 memleket, Mil-

letlerarası para fonu ile birlikte bir Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının da kurulmasını 1 Mayıs 1945 tarihinden itibaren mer'iyet mevkiine giren mukavele ile kabul etmişlerdi (mukavele, madde XI, fasil 1). Esas itibariyle bu iki enternasyonal müessese, âza memleketlerin tediyeye muvazenelerinde beliren açıkların giderilmesi suretiyle Milletlerarası sektörde tediyeye istikrarının temini ve harpten zarar gören memleketlerin İmar ve Kalkınmaları hususunda kısa ve uzun vadeli krediler vererek Milletlerarası piyasayı tanzim vazifelerini üzerlerine almış bulunuyorlardı.

Tetkik mevzuumuz olan Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, bilhassa Milletlerarası para fonuna dahil âza devletlerin imâr ve kalkınma hususunda muhtaç oldukları yatırım sermayelerini uzun vadelilerle temin ederek, para fonunu ağır bir yükten kurtarmak ve böylece iktisadî imkânları kısırlaşan memleketlere yabancı yatırımları tahrik etmek ve kolaylaştırmak suretiyle, istihsal kudretini ve hayat seviyesini artırma sahasında büyük yardımlar temin etmiş olacaktı (13).

Bu şartlar dahilinde 1.Ocak.1946 dan itibaren faaliyete başlayan banka, sermayesi azami 10 milyarı geçmemek şartıyla (Bankayı tesis eden mukavelenin 2 nci maddesinin 2 nci fıkrası), 9.100 milyon dolarlık bir sermaye ile kurulmuş ve Dani-

(13) Fazla malûmat için George Holm'ın «International monetary cooperation» isimli (North Carolina 1945 sahifa 181 ve müteakip.

marka hariç bankaya katılan 45 devlet mezkûr sermaye miktarını taahhüt ederek, geriye kalan bakiyenin tamamlanması ya yukarıdaki müesses âzalarla veyahutta bankaya sonradan iltihak edecek devletlere bırakılmıştı. Başlangıçta sermayeye iştirâk eden memleketlerden Haiti, Yeni-Zelanda, Sovyet Rusya ve Polonya bilâhare bankadan ayrılmışlar ve böylece sermayeden takriben 1.375 milyon dolar ek-silerek banka sermayesi 1946 Haziranında 8 milyar dolardan aşağıya düşmüş, fakat bunların yerine memleketimizde dahil olmak üzere (14) 10 memleket daha cem'an 560 milyon dolarla bankanın sermayesine katılmış, âza mevcudu 1952 yılı Haziran ayı sonunda 51 re yükselmiş, muhtelif devrelerde yapılan ilâvelerle bankanın sermaye mevcudu yeniden yükselmişti. O kadar ki her devlet yatırdığı sermayenin 1/100000 ni nisbetinde olmak üzere müteaddit hisselerle sahip olup, enaz hissesi olan Pana ile (2 hisse) en çok hisseye malik bulunan Amerika Birleşik Devletleri arasında (31750 hisse) bütün bir grup bulunmakta idi. Bu vaziyette 30 Haziran 1952 tarihinde mevcut sermayesi 84535 hisseye ayrılmış olup, beheri 100000 dolardan hesap edilmek üzere, bankanın mevcut sermayesi yeniden 8.453 milyon doları, yani takriben 8,5 milyarı bulmuştu (15). Daha sonraları Japonya (250 milyon) ve Federal Almanya Cumhuriyeti de (330 milyon dolar banka sermayesine iştirâk etmişler (16) ve bankanın 1952 yılında üza yekûnu 53 e varmıştır.

Bu şekilde kurulan bankanın teşkilât ve idaresi, mukavelenin 5 inci maddesine göre tesbit edilmiş olup milletler arası para fonunun bünyesini arttırmaktadır. Bankanın idarecileri bu bakımdan bir müdürler konseyi, bir mürahas, idareciler konseyi, bir de Müdür ve teşkilât memurların-

dan ibarettir. Ayrıca Müdürler konseyi 7 âzalık bir istişari konseyi de seçecektir. Umumiyetle Banka Personelinin âza devletlerin siyasi işleriyle her hangi bir şekilde uğraşmaması prensibi esas olarak kabul edilmiştir.

Bankanın gayelerine gelince, mukavelenin birinci maddesi bunları umumî olarak aşağıdaki şekilde ifade etmektedir (17) :

I — Banka âza devletler ülkelerinin imâr ve kalkınmasını sağlayacak şekilde istihsalı arttırmaya matuf sermaye yatırımını kolaylaştırmaya çalışacak;

II — Banka garanti vererek veya bir kısmına iştirak ederek, dış kanallardan gelen yabancı yatırımları destekleyecek,

III — Banka, milletlerarası ticareti inkişâf ettirmek ve tediye muvazenelerinin istikrarını temin etmek, böylece âzaların istihsal imkânlarını geliştirmek için milletlerarası plâsmanları kolaylaştırmaya çalışacak;

IV — Banka, garanti ettiği ikraz muamelelerini, diğer kaynaklardan gelen milletlerarası istikrazlarla ayarlamak ve en münasip krediyi sağlamağa çalışacak;

V — Banka, milletlerarası yatırımların aksülâmelerini gözönünde bulundurarak muamelelerini ona göre sevk ve idare etmek ve harp ekonomisinden sulh ekonomisine geçişi tanzim etmek için gereken bütün yardımlarda bulunacaktır.

B — Bankanın Başlıca Muamele ve Faaliyetleri : — İmâr ve Kalkınma Bankasının teşekkülüne dair mukavelenin 3 inci maddesi, Müessesenin kullanacağı kaynakların ve göstereceği kolaylıkların münhasıran âza Devletlerin iktisadî kalkınmasına tahsis edilmesini âmirdir. Şu halde Bankanın bütün muamele ve faaliyetlerini bu hedef etrafında toplaması icap eder.

Banka giriştiği malî yardım muamelelerinde doğrudan doğruya Hükümetlerin

(14) Bankaya 43 milyon dolar ile iştirâk etmiş bulunuyoruz.

(15) İmâr ve Kalkınma Bankasının 7 inci senelik raporuna bakınız (Washington 1951, 1952 sahife 54).

(16) Milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankasının zikredilen 7 nci raporuna yapılan ilâveye (Supplement) bakınız (31 Ağustos 1952).

(17) Bu hususta «Agreement International Bank For Reconstruction and Development Articles of» ne bakınız (1944 Washington, sahife 1, fasıl 1).

Maliye Vekilleri ile veya resmi teşekkülleri ile (Emisyon bankaları ve diğer) temas etmekte, yukarda gördüğümüz milletlerarası tediyeler Bankasının yaptığı gibi sadece Merkez Bankalarıyla münasebette bulunmak suretiyle mahdud bir karakter taşımaktadır. Bu şartlar altında Müessese, emrine verilmiş sermayelerle üç kategori muamele ifa etmeği taahhüt etmiştir (18) :

I — Ya doğrudan doğruya istikrazatta bulunur veya bizzat kendi istikraz sermayesini kullanarak doğrudan doğruya yapılan ikrazlara iştirak eder :

II — Yahut doğrudan doğruya ikrazatta bulunur veya istikraz yolu ile elde edilen sermayeleri kullanarak doğrudan doğruya yapılan ikrazlara iştirak eder. Böylece bir piyasadan istikraz ettiği sermayeyi diğer bir piyasaya ikraz eder.

III — Veyahutta mutad milletlerarası plâsman usullerine göre, hususi sektör tarafından kabul edilen ikrazata kısmen veya tamamen garanti verir.

Demekki netice itibariyle Milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankası her âza devlet veya o devlet ticari, sınai veya zirai teşebbüsleri lehine ya ikrazatta bulunur ya ikrazlara iştirak eder veyahutta garanti verir.

Yukardaki muameleleri yapmak için Bankanın, önceden bazı garantiler alması da mukavele ahkâmına uygundur. (Madde 4, fasıl 5). Ayrıca Banka zikrettiğimiz muamelelerinden başka diğer bir takım tali muamelelere de girişebilecektir. (Madde 4, fasıl 8) : Bu ara, ihraç ettiği senetlerin alım ve satımı, senetlere garanti verilmesi, âzalardan para istikraz edilmesi, alelûmum senet alım ve satımı ve sair bu kabil muamelelerdendir.

Bankanın faaliyetlerine gelince, mezkûr müessese para fonu ile birlikte «Multilateralisme» prensibinin tahakkuku için ihtiyacı olan devletlere hayli yardımlarda bulunmuş, her ne kadar bu malî ikrazat çok geniş ve şümüllü bir şekilde millette-

rin imâr ve kalkınma faaliyetlerini tamamiyle tahakkuk ettirmiş değilse de, hiç olmazsa yapılan malî yardımlar sayesinde bahis mevzuu iktisadî istikrar sahasında büyük müdahaleler yapılmıştır. Bu mevzu da «Bilateralisme» men edilmiş olup Bankanın rekabetli tesiri, hususi yatırım sahiplerini, çok taraflılık prensibini bozacak şekilde, bu türlü macaralara atılmaktan kabil olduğu kadar ahkoymuştur denilebilir.

İmâr ve Kalkınma Bankasının 1946 yılından itibaren bugüne kadar geçen zaman içinde, muhtelif âza Devletlere malî yardım bakımından ifa ettiği faaliyeti gözden geçirecek olursak, ilk senesinde takriben 383.5 milyon dolarlık bir blâncio ile işe başlayan Bankanın 1952 yılında hemen hemen 2687 milyon dolarlık bir plâncio ile malî yardım faaliyetini hayli genişlettiği söylenebilir (19). Bu bakımdan, Bankanın muhtelif senelerine ait blâncoları yakından gözden geçirildiğinde belli başlı kalemlerin aktif ve pasifte takribi milyon dolar üzerinden aşağıdaki yekûnlara varıldığını görürüz :

Aktif kalemlerden	1946 da	1949 da	1952 de
Bankaya yatırılan mevduat	159,1	135,5	151
Taahhüt edilmiş sermayeden matlubat	224,3	856	796
Yatırım teminatı (muhtelif devletler tahvilâtı)	—	446,5	486,5
Bankanın girdiği aktif Taahhütler	—	622	1213
ve saire	...	...	...
Aktif yekûnu	384.4	2073	2687
Pasif Kalemlerden :			
Tediye edilmemiş ikrazat	—	124	403.5
Umumi borçlar yekûnu	—	254	500
İhtiyatlar	—	8	88
Ödenmiş sermaye ve saire	384.4	1683	1690.7
Pasif yekûnu	384	2073	2687

(19) Bu rakamları ve aşağıdaki tabloları, milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankasının 7 inci senelik raporıyla (1951 - 1952 Washington, sahife 53 - 45), milletlerarası para fonu neşriyatından International financial statistics (III Volume, 8 Nöber sahife 16 - 17 1950 Washington dan) çıkarmış bulunuyoruz.

(18) Yukarda adı geçen mukavenenin IV cü maddesine bakınız.

Yukardaki rakamlar gözden geçirilir, se, denilebilirki, mevcudat ve matlubat tarafında Bankanın kuruluşundan zamanımıza kadar geçen 7 sene içinde Müesseseye yapılan mevduat ve yatırım teminatı nisbeten mustakar bir mahiyet arz etmiş, bunun yanında Bankanın sermayesinin artması neticesinde taahhüt edilmiş sermayeden alacaklar tahminen 3 misli artarken, Bankanın taahhüt ettiği ikrazat 1947 Haziranı sonunda 250 milyon dolardan 1952 de 1.213 milyon dolara kadar yükselmiş, hemen, hemen 5 misli bir artış kayıtlı etmiştir.

Aynı şekilde bilançonun duyunat kalemlerinde tediye edilmemiş istikrazat yekûnu 1948 de tahminen 1/6 nisbetinde bir düşüş kayıtdettikten sonra 1952 de 403,5 milyon dolara yükselerek 1947 ye nazaran (158 milyon) takriben 2,5 misli artmış, umumî borçlar yekûnu 1947 sonunda 250 milyon dolardan 1952 de 500 milyon dolara kadar 2 misli yükselmiştir. Bankanın ödenmiş sermayesinde ise 1946 - 1952 arasında hemen hemen 4 mislinden fazla bir artış görülmüştür.

Bu vaziyete göre denilebilir ki Milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankasının ödenmiş veya ödenmemiş sermayesinde vassatı 3,5 misli bir çoğalmaya rastlanırken, Müessesenin ikrazat yekûnu 5 mislini aşmıştır. Bu faaliyet hacmi de gösteriyor ki Banka esas itibariyle faaliyetini daha ziyade gaye ittihaz ettiği hedefler etrafında toplamış ve muhtaç memleketlere yapılan malî yardımlar bilançolarının en kabarık yekûnunu teşkil etmiştir.

C — Bankanın Vardığı İktisadî Netice-ler : — İmâr ve Kalkınma Bankasının yukarıda hütlâ ettiğimiz faaliyetlerini gözönünde tutarsak, elde edilen iktisadî neticelerin belli başlılarını aşağıdaki şekilde hütlâ etmek kabildir.

I — Bir kere, 1946 ile 1952 arasında Bankanın sermayesinde görülen 4 misli artışa mukabil, dış memleketlere yapılan istikrazatta 5 misli bir çoğalışa rastlanmaktadır. Bunun yanında Bankanın malî yardım olarak yaptığı istikrazatın Haziran sonunda ödenmiş sermayeye olan nisbeti

aşağıdaki seneler zarfında takribi olarak şu durumu arz etmekte idi :

1947 de	% 15.5
1948 de	% 30
1950 de	% 42
1952 de	% 72

Demekki 1952 yılında Banka ödenmiş sermayesinin % 72 si civarında dış memleketlerin iktisadî kalkınmalarını sağlayacak yardımlarda bulunmuştu. O halde ilk müşahedemiz, Bankanın ödenmiş sermayesinin büyük bir kısmını finansman gayretlerine tahsis ettiği keyfiyetidir ki, Müessesenin gayelerinin tahakkukunda en başta gelen faaliyette bu noktada belirmekte idi.

II — Sonra Bankanın yukarıda bahis mevzuu ettiğimiz muhtelif sene bilançolarına bir göz atacak olursak görürüz ki, kalkınma ihtiyacında olan 27 memlekete doğrudan doğruya veya kefaletle muhtelif senelerde taahhüt edilip girilen istikrazat amelîyeleri ve verilen tahvilât, bunların fiilen ödenmemiş bulunan yekûnları 1952 Haziran sonunda milyon dolar üzerinden yuvarlak olarak aşağıdaki durumu arz etmekte idi :

Bankanın taahhüt ettiği efektif ikrazat yekûnu 1.213 milyon dolar.

Bankanın tediye etmediği efektif istikrazat yekûnu 403 milyon dolar.

Bankanın yaptığı istikrazat yekûnu 810 milyon dolar.

Bu duruma göre Banka kurulduğundan itibaren 7 sene içinde giriştiği taahhütlerin tahminen % 67 sini tevzi etmiş ve yeni istikrazat taahhütlerine girişmiş bulunmaktadır (20). Bu rakamların tahlilini aşağıda yapacağız.

III — Bankanın faaliyetinden doğan diğer bir iktisadî neticede, mezkûr ikrazattan istifade eden memleketlerin duru-

(20) Bankanın 8 inci senelik raporu daha neşredilmemiş bulunduğundan, 1952 Haziranından sonraki durum ve değişiklikler hakkındaki katî rakamları ve sarîh malûmatı vermek imkânından maalesef mahrum bulunuyoruz.

munda belirir, filhakika 1952 Haziranına kadar Bankaya âza olan 53 memleketten 27 sine doğrudan doğruya veya kefil olarak muhtelif şekillerde türlü türlü yardımlar yapılmış, bunlardan 21 Bankadan vasatı 15 milyon dolardan fazla yardım görmüştü. Bu memleketler aşağıdaki sırayı takip etmekte idi :

Memleketler	Yardım yekûnnu	Tediye edilen	Tediye edilmeyen
Fransa	250	250	—
Hollanda (muhtelif)	222	213	9
Berezilya	105	87	18
Avusturalya	100	65	35
Belçika (kongosu)	86	62	24
Meksika	81	36	45
Hindistan	60	46	14
Cenubl Afrika	50	21,5	28,5
Danimarka	40	40	—
Kolombiya	38	18	20
Uruguvay	33	6	27
Yugoslavya	31	8	23
İngiltere (Rudezya)	28	—	28
Pakistan	27	1	26
Türkiye	25,4	1,4	24
Taylan	25,4	9	16,4
Şili	17,3	19,5	6,7
Fineandiya	15	13	2
Elsalvator	13	6	7
Irak	13	4	9
Lüksenburg	12	12	—

Yukardaki tabloya dikkat edilirse görüldüğü ki, en büyük yardımı gören Fransa'dan başka Danimarka ve Lüksenburg, tahakkuk eden bütün istikrazatı çekmişler, Rodezya'nın kalkınması için İngiltere lehine ayrılan istikraz 1952 Haziranı sonunda daha çekilmemiş, diğer devletler ise az çok yardım hisselerinin muayyen kısımlarını çekmişler, bazıları için ise tahakkuk eden yardım kitapları efektif ikrazat haline dahi gelmemiştir.

IV — Yukardaki yardımları 1952 Haziranı sonunda tahlil edecek olursak, muhtelif şekillerde yapılan yardımların umumiyetle, milyon dolar üzerinden, aşağıdaki rakamlara vardığını görürüz :

Âza memleketlere tahakkuk eden yardım yekûnu 1412 milyon dolar.

Tenzil edilecek kalemler 199 milyon dolar.

Bankanın elinde kalan efektif ikrazat yekûnu 1213 dolar.

Yukardaki tenzil edilecek yekûn aşağıdaki kalemlerden gelmekte idi :

Efektif addedilmeyen ikrazat	102 milyon dolar
İptal edilen miktarlar	30 > >
Bankaya yeni tediye	10,5 > >
Bankanın tahvilât satışı	56,5 > >

Y e k û n 199

Bundan başka Bankanın yaptığı tediye 876 milyon doları bulmuştu. Bu yekûndan Bankaya yapılan yeni tediye ile Bankanın tahvilât satışı bedelleri indirilirse (67 milyon dolar), Bankanın Efektif tediye yekûnu olarak 810 milyon dolar bulunmuş oluruz. O halde şu neticeye varmak kabil olur :

Bankanın elindeki efektif ikrazat yekûnu 1213 milyon dolar.

Bankanın Efektif tediye 810 milyon dolar.

Bankanın Tediye olunmamış efektif ikrazatı 3403 milyon dolar.

V — Bankaca yapılan yardımların mahiyet ve neticesine gelince, finansmanın merkezi sikletinin, daha ziyade sınaî potansiyel itibarıyla ileri durum arz etmeyen ve zirai karakteri daha hakim olan memleketlere doğru teksif edildiğini görmekteyiz. Gerçi Fransa en büyük yardımı gören memleket sıfatıyla yukardaki grubun nisbeten dışında kalan bir Devlettir. Fakat burası da harpten büyük zararlar gören sanayi ve zirai seviyesinin kalkınması için malî bakımdan büyük müzayaka altında bulunmakta, yapılan malî yardımlardan geniş istifadeler sağlamakta idi.

Filhakika yapılan yardımların umumiyetle, imâr, kalkınma ve inkişaf için malzeme ve teçhizat, sınaî tesisat malzemesi, demiryolu, karayolu inşaatı faaliyeti, elektrik santralleri ihdası (bilhassa), zirai inkişâf, transpor faaliyeti, sulama, liman inşaatı, ticaret ve milletlerarası tediye imkânlarının gelişmesi ilâh gibi, iktisadî finansman zarureti doğuran ihtiyaçlar için kullanıldığı görülmüştü.

Fakat hiç şüphe yok ki Bankanın iktisaden geri kalmış memleketlerin kalkınmasını sağlamak yolunda yaptığı bu yardımlar, mezkûr memleketlerin âcil ve geniş ihtiyaçları karşısında belki de bir dereceye kadar sembolik olmaktan daha ileri gidememişti. Hattâ bugün katiyetle söylenebilmiz ki İmâr ve Kalkınma Bankası, Milletlerarası para fonu ile birlikte, dünya memleketlerinin özledikleri tediye muvazenesi ve istikrarı belki daha tahakkuk ettirmiş sayılamazlar, lâkin her halde Bankanın bu sahadaki faaliyeti, dünya için mahdud da sayılsa, benimsediği gayelerin tahakkuku bakımından müsbet addedilmek iktiza eder.

O halde netice olarak diyeceğiz ki, harp sonrası dünyasında tahayyül edilen iktisadi muvazene bugün için her ne kadar daha tahakkuk etmiş sayılamazsa da, yukardan beri tetkik mevzuu ettiğimiz İsviçredeki milletlerarası tediyeler Bankası ile, Amerika Birleşik Devletlerindeki İmâr ve Kalkınma Bankası, milletlerarası malî münasebetlerde 20 ci asrın meydana getirdiği hayırlı müesseselerdendir. Nitekim bun-

lardan birincisi doğrudan doğruya Merkez Bankalarıyla temas ederek dış tediyelerde kolaylık yaratmak ve Avrupa tediye birliği mekanizmasının çok taraflı bankerliğini yapmak suretiyle milletlerarası bir organ şeklinde isabetli faaliyetlerde bulunurken, ikincisi de, milletlerin iktisadî kalkınmaları için gereken malî imkânları temin etme yolunda mahdud çapta da olsa, milletlerarası sektörde tarihi misalleri çok az olan bir yardım ve tesanüt havası yaratmaktadır.

Bu iki enternasyonal kredi müessesesinin rollerini, başarılacak munzam işler muvacehesinde, bugün için mahdud olduğunu kabul etmekle beraber, kat'iyet ve ümitle belirtiriz ki, mezkûr milletlerarası teşekküller, iki harp sonrası devresinin meydana getirdiği ve tatbikat sahasında iktisaden verimli denebilecek şekilde faaliyette bulundurduğu, dünya kardeşliği idealinin yaratıcı mümessilleridir. Bu müesseselerin, bu satırlarda anlatmaya çalıştığımız şekilde, dünkü ve bugünkü rollerine bakarak ve Fransız sosyalistlerinden Enfontin'nin de sözlerini hatırlayarak ümitle belirtelim ki «bugün mezarı olduğu, dünün hülâsasını ve beşiği olduğu yarının tohumunu» vermektedir.

BİRLEŞİK AMERİKADA ZİRAAT EKONOMİSİ

Önsöz : Prof. H. Atıf KUYUCAK

Yazan : Şakir AGANOĞLU

Bütün Kitapçılarda Bulunur

ESKİ TÜRKLERDE PARA

Yazan : Hüseyin Namık ORKUN

En eski devirlerde, henüz ortada para yok iken, bazı eşyanın para yerini tutarak her şeyin kıymetini ona göre biçdiklerini biliyoruz.

Eski Türklerde de henüz para yok iken mübadele usulü vardı. Alış verişe esas tutulan eşya Çinin civarında oturan Türklerde ipek, diğer Türklerde ise kürk idi. Av ile meşgul olan Türk kavimleri kürkünden istifade edilen değerli av hayvanlarının kürklerini para gibi kullanmışlardır. Bunlarla diğer eşya satın alırlardı. Türklerin kürk ile uğraşdığını gösteren vesikalar vardır : 551 yıllarında eserini yazmış olan Jordanes meşhur eserinde Onogurların kürk ticareti ile uğraşdıklarını kaydetmektedir. (1) Daha sonra İstahri de eserinde şu satırları yazmaktadır : «(Bulgarların) servetlerinin en büyük kısmı kürktür. Altın, gümüş eşyaları yoktur. Bunların indinde para kürktür. Bir kürkün değeri yarım dirhemdir. Bunların ülkesine yuvarlak gümüş dirhemler İslâm diyarından gelmektedir.» Pek açık olan bu sözlerden Bulgar Türklerinin kürkü para olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. (2).

İsadan sonra üçüncü yüzyıllarda O-kut kavminin batısında Çin kaynaklarının adını Ting-ling diye kaydettiği bir kavmin varlığını biliyoruz. (3) Bunların askeri kuvvetleri 60.000 olup hayvan yetiştirmele uğraşırlar ve beyaz, gök renkli kürk ihrac ederlerdi. Prof. Németh Çin kaynaklarının verdiği bu izahatı gözönünde tutarak bunların İrtiş nehrinin orta ve aşağı kısımlarında oturduklarını tahmin etmek-

tedir. (4) Profesör, Ting sözünün Türkçedeki sincap manasına gelen tin sözü ile bir olduğunu, kürk ticareti ile uğraşdıkları için bu adı aldıklarını isbat etmektedir. (5) Çin kaynaklarının yazdıklarına göre bu kavmin dilinde k'un-tsu denilen ak ve gök renkli hayvanların derilerinden istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bu kelimeyi de Németh Sibirya tilkisine Türklerce verilen bir ismin Çin tarihlerindeki kaydı telâkki etmektedir. Bu sözün bugünkü Türk lehcelerindeki şekli karsaktır. (6)

Hunlarla Çinliler arasında Milâddan önceki çağlardanberi bir ticaret hayatı devam etmişti. Milâddan sonra 1-9 senelerinde Hunlar Çinlilerle ticari münasebet için O-huan'a gitmişler, burada kürk ve kumaş satmışlardır. (7) Kimek kavminin oturduğu yer -Marquart'a nazaran- İrtiş nehrinin orta tarafları idi. Gardez'i. bu kavmin step ve ormanlık muntikanın hudutlarında oturduğunu yazmaktadır. Yine bu müellife göre bu kavim hayvan besledi, fakat yurtlarında tuz yoktu. Bundan dolayı «her kim bir mann (ölçüdür) lık tuz verirse bunun yerine kürk satın alırdı. (8) -M. S. üçüncü asra ait Çin tarihleri Kırgızların (9) ve Ting-linglerin kürk ticareti ile uğraşdıklarını kaydetmektedir. (10)

(4) Németh, A honfoglalo magyarsag kiala-kulasa, 1930, s. 116 .

(5) Aynı eser, aynı yer.

(6) Yakut lehcesinde kelimenin şekli Kırsa'dı. Bk. Böhtlingk, jakutisch-Deutsches Wb.

(7) De Groot, Die Hunnen... c. I. s. 265.

(8) Kuun Géza, Gardezl a törököröl KSz II s. 178 -81

(9) F. Hirth, Nachworte zu Inschr. des Tonjukuk (Baldoff'un Alttürk. Inschr. adlı eserindeki yazı.)

(10) De Groot, Die Hunnen. I. 62 : Hirth

(1) Mommsen tabı. Ayrıca bk. Moravcsik Gyula: Az Onogurok történetéhez, Budapest, 1930, s. 11.

(2) MHK, s. 29

(3) E.. Chavannes, T, oung Pao, 1905, s. 659

Buraya kadar verdiğimiz izabattan kürkün Türkler arasında para gibi tedavül ettiği anlaşılabilir. Diğer Doğuda kalmış olan bazı Türkler arasında da ipeğin para makamında kullanıldığını görmekteyiz. Gerek Hunların ve gerek Göktürklerin Çinlilerden top top ipekli kumaş aldıklarına dair Çin tarihleri tafsilat ile doludur. Bunlar arasında pek vazih olan bir vesikayı zikr ile iktifa edeceğiz : **Vang Yen-tö** adlı bir Çin elçisi 981 tarihinde Doğu Türkistanda oturan Uygur Türkleri arasına gelmişti. Vang Yen-tö'nün Uygur Türkleri hakkında vermiş olduğu izabattan bizi alakadar eden kısmını aynen naklediyorum : « (Uygurlar) Altın, gümüş ve bakır esya yapmakta gayet beceriklidirler. Yü taşım (yeşim ve nefritin bir nevi) işlemeyi fevkâlade iyi bilirler. İyi bir atın fiyatı bir top ipektir. Orta cinsden yemeğe elverişli bir at ise yalnız üç metre ipekliye mal olur. » (11)

Çinden gelen bu ipekli kumaşa Türkler **ağı** derlerdi. Bu kelime eski Türk metinlerinde pek çok dafa geçer. (12) Bu ipekli kumaş para olarak kullanıldığı için **ağı** sözü aynı zamanda mal, servet manasına da gelirdi. Mahmut Kâşgarinin verdiği izahata göre **ağıcı** hazinedar demektir. (13)

Daha sonraları para ortaya çıktığı vakit eski Türkçede teşbih eki olan -ça **ağı** sözüne eklenerek **ağı-ça** yani **akça** kelimesi vücuda gelmiştir. İşte dilimizde para mukabili kullanılan **akça** sözünün aslı budur. Bu ek Orhun kitabelerinde (I D 37) şu şekilde geçmektedir : **türgiş kagan süsi bolçuda otça borça kelti** yani **Türgiş hakanının ordusu Bolçuda ateş ve su gibi geldi**. (14) Başka bir âlimin noktai nazarına göre bu kelime beyaz manasına gelen **ak** kökünden gelir. Paralar gümüş olduğundan **ak-**

ça denilmiştir. Bizce bu ihtimal pek varit değildir. Çünkü ilk paraların gümüşden olduğu malum değildir. Daha sonra -ça ekinin buradaki durumunu da izah etmek gerekmektedir.

En eski Türk paraları hakkında esaslı ve toplu bir tetkik yapılmış değildir. Bu hususta bilhassa **Drouin** ile bazı Rus âlimleri araştırmalarda bulunmuştur. Kont Stronganoff'un kolleksiyonunda mühim Türk paraları bulunmakta olup bunlar hakkında da Tiesenhausen tarafından bir araştırma yapılmıştır. Tiesenhausen'in 1880 de çıkan Notice sur une collection de Monnaies de M. le comte S. Stronganoff adlı tetkikinden sonra Drouin'in Revue Numismatique (1896) da Les monnaies Turco-Chinoise adlı makalesi Çin üslubunda basılmış olan Türk paralarını tanıtmaktadır. Çin paraları gibi ortası dörtken şeklinde delik olan bu paraların üzerinde Göktürk yazısı ile yazılmış ibareler de vardır. Bunların Çince ibareleri havi olanları daha evvel Drouin tarafından tetkik edilmişti. Alman âlimlerinden **Le Coq** Doğu Türkistanda Türgişlere ait bir para bulmuş ve bu para da **F.W.K Müller** tarafından neşredilmiştir. Paranın üzerinde Uygur harflerile **Türgiş kagan bay бага** ibaresi okunmaktadır.

Türgiş hakanlarından **Bay Baga**'ya ait olan bu paradan başka son zamanlarda Göktürlere ait olan paralar da bulunmuştur. Bugünkü Kazakistanda Evliya Ata şehrinin yanında bulunan Talas'da 1936 da bundan iki sene sonra da yine Kazakistan ve Kirgizistanda yapılan hafriyatta Göktürk paraları elde edilmiştir. Bu paralar VIII inci asra yani 704-760 senelerine ait olup daha çok sonraları da tedavülde kalmış. İslami devirlerde **Yabgu dirhemi** adile kullanılmıştır.

Daha önce bulunan, Göktürk harflerini ihtiva eden paralar Drouine göre 713 - 742 veya 780 yıllarında, Lacouperie'ye nazaran 621-656 da basılmıştır. Evvelâ Fin âlimlerinde **Otto Donner** tarafından neşredilen (15) sonra da Radloff tarafından

Hunnenforschungen. KSz. II. 83-84.

(11) Ligeti, Billinmiyen İç-Asya, İstanbul, 1946, s. 248.

(12) Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk yazıtları, cilt IV, s. 5; Caferoğlu, Uygur sözlüğü, Kâşgarlı, c. I. s. 89.

(13) Kâşgarlı, mezkûr yer.

(14) Eski Türk yazıtları, c. I. s. 46.

(15) Wörterverzeichnis zu den Inschriften de J. Ienissei, s. 65.

okunan bir Türk parası daha vardır. Taag hanedanı zamanına ait olan ve 841 yılında basılan bu paranın üzerindeki Göktürk harflerle yazılmış olan metni Radloff şöyle okunmuştur : b(e)n ç(a)y(a)ng b(ır) (.)kça. Bu okumayı ihtiyatla kabul ederek metni yeniden tetkik etmek gerekir. Minusinsk müzesinde bulunan diğer bir Türk parasının da üzerindeki harfler pek açık olduğu halde Radloff tarafından okunamamıştır. Bu metnin bir okuma tecrübesi tarafımdan yapılmıştır. (16)

Son zamanda bulunan bakır paraların bir kısmının kutru 28 mm. ağırlığı 10,77 gr. dir. Diğerlerinin ise kutru 2,4 mm., ağırlıkları 5,10 veya 5,5 gr. dir. (17) En son bulunan paranın üzerinde hem Göktürk, hem de Uygur harfleri göze çarpmaktadır. Bu paranın bir tarafındaki yazıyı Erkök veya Erkür okumak mümkündür. Aynı paranın arkasında **kuz boş ordun** sözlerine tesadüf etmekteyiz. Kuz Ordu meşhur Balasagun şehrinin başka bir ismidir. O halde paranın burada basıldığı anlaşılmaktadır.

Kâğıt paranın da Türkler arasında kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Türkler bu kâğıt paraya çav derlerdi. Çav kelimesi Çince'dir. Binaenaleyh bu usulün Çin'den Türklerle intikal ettiğini kabul etmek icap etmektedir. Çavlar hakkında Prof. Zeki Velidi şu satırları yazmaktadır : «Moğol hükümet adamları meyanında baliğin istimal edildiğini bildiğimiz gibi şark Moğol paraları - çav - nında bunlar arasında mütedavil olduğuna hüküm etmek icap eder. Bence altın-Ordada olduğu gibi İran'da da kâğıt para - çav - 1292 senesinden daha evvel İlhani memleketlerindeki Moğol ve Uygurların elinde mütedavil bulunsa gerektir.» (18)

Bütün Asya da en eski devirlerdenberi ticari hayatın son derece inkişaf etmiş olduğunu biliyoruz. Kervanların uzun yollardan geçmek mecburiyetinde olduğu ve

gören hakanlar yollarda, münasip yerlerde konaklar yaptırmışlardır ki sonra İslami devirlerde bunlara kervansaray adı verilmiştir. Daha sonraki devirlerde ticaret şirketleri de kurulmuştur. Gerek bu ticaret şirketlerinin ve gerek tüccarların vermiş oldukları senetlerle başka bir devletin arazisinde bulunan diğer bir tüccardan para almak mümkündür.

Onbirinci asır müerrihi olan Ebu Sücca'nın eserinde devletin verdiği havale kâğıtlarıyla para almaktansa tüccarlar tarafından verilen kâğıtlarla para almanın daha kolay olduğunu yazmaktadır. Şimdi sözü Rus âlimlerinden Prof. Barthold'a bırakıyorum : «Tüccarlar arasında bilhassa İraniler çok olduğundan Farsi çek kelimesi taammüm etti. Hatta bu kelime Arapların istimal ettiği sak suretinde değil, belki Farsca çek suretinde taammüm ederek, sonradan garbi Avrupaya geçmekle bütün ticaret âleminde müstamel oldu.» (19)

Prof. Barthold çek kelimesinin Farsca'dan geldiğini haklı olarak şüpheli bir ihtimal telâkki etmektedir. Kelimenin hangi dilden geldiğini bu devre ait yeni çıkacak vesikalar tenvir edecektir.

Prof. Zeki Velidi ise İlhanilerin mali sistemlerinin kredi, vergi ve devlet ticaret işlerine ait hususatin «Araplardan ziyade muasır Avrupa sistemlerine benzediği» ni kaydetmektedir. (20)

Bu mevzua son vermeden evvel Kâşgarlı Mahmudun kamdu kelimesi hakkındaki şu izahatını da kaydedelim : Boyu dört zira, eni bir karış olan pamuk kumaş parçasıdır. Bunun üzerine Uygur hanının mühürü basılır, alış verişde mıkyaş olarak kullanılır. Her yedi senede bir defa bu kumaşlar yamanır. Tamir edilir, yıkanır ve üzerine tekrar hanın mühürü basılır. (21) Prof. Barthold Kâşgarının bu izahatına şu sözleri ilâve etmektedir : «Pamuk kumaş parçalarının para yerine kullanılması Türkistan Çinide ta son zamanlara kadar câri ve maruf idi.» (22)

(16) Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk yazıtları, c. II, s. 170.

(17) Tafsilat için bk. A. Bernstam Musee de l'Ermitage, Travaux de Département Oriental, 1940, s. 105-111.

(18) Türk hukuk ve iktisat tarihi inec. I, s. 11

(19) Barthold, Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler, s. 117.

(20) Mezkûr makale, s. 13.

(21) Kâşgari, I, 475.

(22) Mezkûr eser, s. 107.

Tasarrufun Vergilendirilmesi

Yazan : Gıyas AKDENİZ

Tasarrufun vergilendirilmesi iki cepheden mütalâa edilebilir : Mali ve İktisadi.

Mali cepheden tasarrufun vergilendirilmesi vergi adaleti prensibi ile ilgilidir. Ve teorik bakımdan uzun münakaşaları mucip olmuştur.

Teorik münakaşalar Stuart Mill'den başlar. İtalyan Mektebi ve bilhassa Einaudi ve onu takiben diğer İtalyan iktisatçıları bu mevzu ile meşgul olmuşlardır. Amerikada Fisher'in de tasarrufun vergilendirilmesi mevzuunda çalışmaları vardır.

Tasarrufun vergilendirilmesi hususunda geniş bir literatüre sahip olan İtalyan Mektebi nazariyecileri iki guruba ayrılmışlardır. Einaudi, Borgatta, Del Vecchio ve Fasiani tasarrufun vergilendirilmesinde bir mükerrerlik görmüşlerdir. Buna mukabil Ricci, De Vitti Loloni ve Ernesto D'Albergo bu görüşü kabul etmemişlerdir.

Stuart Mill tasarrufun vergilendirilmesini reddedenlerin başında gelmektedir. Ona göre bir defa gelir vergisi matrahı meydana vergilendirilen tasarrufun yatırılma tahsis edildikten sonra tekrar vergi ödemesi vergi adaleti prensibine uygun değildir. Mill diyor ki «gelir vergisine tabi olan bir gelirin istihlâke tahsis edilen kısmı ikinci bir vasıtasız vergiye tabi olmadığı halde tasarrufa yatırılan kısmı faiz veya temettü dolayısıyla ayrıca vergilendirilmektedir. Burada bir mükerrerlik vardır. Binaenaleyh tasarrufun ikinci defa vergilendirilmesi vergi adaletine mugayirdir. Ve tasarrufun vergilendirilmemesi lâzımdır.»

Fisher de bidayette bu noktai nazara iştirak etmiştir.

Bu görüşü reddeden müellifler ise geliri evvelâ tahassül ettiği anda ve badehu istimalinde ayrı ayrı nazarı itibare almak-

tadırlar. Ve tasarrufun vergilendirilmesini reddeden nazariyecilerin gelirin tarifinde geliri dar bir zaviyeden mütalâa ettiklerini ileri sürmektedirler. Onlara nazaran gelir hédonistique bir görüşle dar mânada alındığı, yani yalnız istihlâkten elde edilen haz'a matuf addedildiği takdirde tasarruf gelir addolunamaz. Fakat gelir, objektif bir görüşle ve geniş mânada tarif edildiği, yani, her nevi tatmine müteveccih addedildiği ve henüz kullanılmadan evvel mütalâa edildiği takdirde, tasarruf da gelire dahildir ve binaenaleyh tasarrufun da vergilendirilmesi lâzımdır (*).

Böylece müellifler, gelirin tahassülü ile istimali safhasını yekdiğerinden ayırmaktadırlar.

Gerçekten gelirin elde edilmesi ve kullanılması vergicilik bakımından ayrı iki mevzudur. Öyle ki, istihlâk, vasıtalı olmakla beraber, ayrıca vergi mevzuu addedilmiş ve gelirin evvelce vergiye tabi tutulmuş olması hiçbir vehile istihlâk ve masraf vergilerine tabi tutulmamasını intaç eylememiştir. Eğer S. Mill'in iddia ettiği vehile, tasarrufun yatırım dolayısıyla vergilendirilmesi kabul edilmezse bu takdirde istihlâk aleyhine bir adaletsizlik yapılmış olacaktır. Çünkü istihlâk tekrar vergilendirilmiş olacak, tasarruf ise vergi harici kalacaktır.

Mesele şudur ki gelir halinde tahassül eden matrah, bir defa gelir vergisine tabi tutulduktan sonra muhtelif kullanışlara mevzu olmakta ve bu kullanışlar dolayısıyla ayrıca vergilendirilmektedir. Ta-

(*) : Ernesto D'Albergo, Sur la double taxation de l'épargne, Revue de Science et de Législation Financières, 1953 No : 2 Pgr. 254

sarruf yatırıma tahsis edildiği takdirde, evvelce elde edilen ve vergilendirilen gelir- den kapitalizasyon suretile doğmuş yeni bir unsur olarak yeni bir istimale tahsis edilmekte ve böylece tekevvün eden kapı- talden elde edilen faiz veya temettü, vergi mevzuu olmaktadır. Bu ameliyede hiçbir vechile vergi mükerreriği yoktur.

Tasarrufun vergilendirilmesi iktisadî bakımdan kapital teşekkülü ile alakalıdır. Kapital teşekkülü tasarrufa bağlı olduğun- dan tasarrufun vergilendirilmesi kapital teşekkülüne menfi bir tesir icra eder. Fakat umumî vergi teorisi muvacehesinde ta- sarrufa bir farklılık tanımak mümkün de- ğildir. Tasarrufa istihsal faktörleri meya- rın ücret ve kârdan farklı bir durum ta- nımak, adalet prensibi bakımından, kabili müdafaa değildir.

Ancak, iktisadî bakımdan inkişaf et- miş memleketlerde normal olan bu düşü- nüş tarzı iktisaden az gelişmiş memleket- lerde acaba kabili müdafaa mıdır ?

Bilindiği gibi iktisaden az gelişmiş memleketlerde kapital zayıftır. Kapitalin teşekkülünü kamçulamak için acaba vergi muafiyeti müşevvikinden istifade edile- mez mi ?

Tatbikatta bunun bir çok misallerini de görmektediriz. Nitekim bizim memleketimiz- de gelir vergisi muayyen bir hadde kadar küçük tasarruf gelirlerini himaye etmiş, devlet tahvilleri faizlerini vergiden istisna eylemiş ve bu suretle tasarrufu himaye etmiştir.

Fakat mevzuun derinliğine bir tahlil muvacehesinde bu yolun mutlak bir mü- dafaasını yapmağa imkân olmadığına ka- nıız. Çünkü, kapital, istihsal faktörlerin- den bir tanesidir. İktisaden az gelişmiş memleketlerde diğer istihsal faktörleri de zayıftır. Meselâ teşebbüs faktörü kapı- tal faktöründen daha ileride değildir. Ve en azkapital kadar muhtacı himayedir. Mü- teşebbis rolünü devlet oynadığı zaman bu himaye fiilî veya kanunî inhisarlar tesisi suretile yapılmaktadır. Eğer istihsalin ver- gi yolu ile himayesi sistemine gidilecek- se kapitalin yanı başında teşebbüsün de himaye edilmesi, yani müteşebbüs kârının

de vergiden kısmen veya tamamen istisna edilmesi veya zayıf nisbetler üzerinden vergiye tabi tutulması icabeder.

Diğer taraftan, iktisaden az gelişmiş memleketlerde en mühim istihsal faktör- lerinden biri olan iş gücü de diğer iki fak- tör kadar himayeye muhtaç değil midir ?

Vakıa, az gelişmiş memleketlerde iş gü- cü gizli işsizlığın mevcudiyeti dolayısıyla, zayıf kârdan boldur. Fakat bu miktar itibarı- ile bol olan iş gücünün randımanı düşü- küdür. Bu da fizik ihtiyaçlarının kâfi derece- de tatmin edilmemesinden, içtimai, sıhhi ve kültürel ihtiyaçlarının ise hemen hemen hiç tatmin edilmemesinden ileri gelmekte- dir. İş gücü istihsal faktörü olarak nazarı itibare alındığı takdirde işçi adedi yanında işçinin randımanı ve vasıfları belki daha mühim bir rol oynar. Gerçekten, meselâ az gelişmiş memleketlerin inkişafı için ye- ni sınaî istihsal branşları ihdası tavsiye edilmektedir. Bu branşlar iş gücünde ihti- sasa ihtiyaç gösterir. Halbuki iş gücünün aldığı ücret fizik ihtiyaçlarını yani adalı kıvvetini dahi karşılamıyacak derecede düşüktür. O halde iş gücü, hem fizikî ihti- yaçlarını tatmin etmek hem manevî va- sıflarını daha yüksek bir seviyeye çıkar- mak için en az sermaye kadar himayeye muhtaç değildir ? Kaldı ki, fikrî mesai yapan iş gücü istihsal sahasında, yaratıcı kudreti dolayısıyla, belki sermayeden de ev- vel gelir. Bunların vergi vasıtasile himaye- si acaba kapitalin himayesinden daha mı az mühimdir ?

Mesele bu zaviyeden mütalâa edildiği takdirde tasarrufun vergi bakımından leh- te bir ayırmaya tabi tutulması kolay mü- dafaası edilemez. Az gelişmiş memleketlerde şayet hususi sektörde kapitalin inkişafı arzu ediliyorsa onu köstekleyen diğer taz- yikleri azaltmak lâzımdır. Meselâ para vergisi denilen enflasyonun tesirlerini izale etmek, kredi müesseselerini halkın ayağı- na kadar götürmek, onun tasarrufuna yine kredi müesseseleri vasıtasile emin ve kâr- lı plâsmanlar bulmak icabeder. Meselâ memleketimizde yalnız para vergisini yani enflasyonu durdurmak tasarrufun hima- yesi bakımından yapılacak en mühim iştir.

Gerçekten 1939 dan bu tarafa, para, hakiki değerinin en az altıda birine düşmüştür. Kapitalin onbeş senede değerinin 5/6 sını kaybetmesine mani olmak ! İşte tasarrufu desteklemek için yapılacak şey budur.

Yoksa gelir vergisi içinde kabul olunacak ve vergi sisteminde gedikler açacak chemmiyetsiz vergi hafifletmeleri veya istisnalar ile tasarrufu himaye eder görünmek değil.

BUNU

VIDOR

DERHAL

Bataryaları

TECRÜBE

1 AY DAHA FAZLA

EDİNİZ

DAYANIR!

VIDOR'a
Güvenilebilir

OTOTAY MÜESSESESİ
AHMET ATAY
İSTANBUL P. K. 1316. GALATA
TELEFON: 44578
İZMİR: P. K. 199. TEL: 6525

İtalyan Bankacılık Sistemi

«La Revue de La Banque» dan

Derleyen : A. Muzafer DEMİRAY

II

(Geçen sayıdan devam)

III

KREDİ MÜESSESELERİ

1914 den evvel La Banco Generale ve La Societa Generale di Credito Mobiliare adındaki kredi müesseselerinin ilgasından sonra, uzuca muddet ticarî kredi ile diğer nev'i krediler vazih olarak birbirinden ayrılmadı. 1894 de kurulan Banco Commerciale Italiana Almanların karışık Banka sistemini temsil eden yani bir taraftan ticarî kredi muameleleriyle işgal eden, aynı zamanda da sanayi finansmanı ile alâkadar olan başlıca müessese idi. 1880 senesinde Banco di Roma ve 1895 de Credito Italiano teşkil edildi. Bu üç bankaya bilahare 1914 yılında Banco di Sconto : (İs-konto bankası) katıldı.

Bankalar tarafından temin edilen sanayi finansmanlarının, Ekonomik faaliyeti tahrik ve teşvik ettiği muhakkaktır. Bu finansmanlar, tasarrufa takaddüm etmek temayülünü gösterir ve hatta — (kredi enflasyonu neticesi fiat yükselişlerinden müteessir olanların zararına dahi olsa) — krediyi onun yerine ikame eder ve böylece ekonomik tekâmüle daha sür'atli bir gidiş sağlamak yoluna girer. Dahiyane teşebbüslere yardım edilir. Yeni fabrikalar kurulur ve memleketin iktisadî kaynakları kıymetlendirilir.

Alman ekonomisinin 1914 den evvelki inkişafı ve birinci dünya harbinden sonraki sür'atli kalkınması hep büyük bankala-

rın sanayi geniş ölçüde finanse etmeleri sayesinde mümkün olmuştur. İtalya'da da, 1914 den evvel, sanayileşme hareketini yine bankalar kolaylaştırmışlardır. Müteşebbis ve cüretkâr bazı Bankacıların oldukça parlak muvaffakiyetler sağlayan sanayi finansmanlarının cazibesine kapıldıklarını görüp hayret etmemelidir. şaşaalı devreyi, çok zaman, mevduat bankalarının tarihçesinde sık sık rastlanan felâket sahneleri takip eder ve bütün bunların esas sebebi daîma aynıdır : Yeter derecede seyyaliyeti haiz olmayan kredilerin donup kalması.

İtalya'da böyle bir hadisenin acı fakat ibret verici bir tecrübesi geçirildi. Birinci dünya savaşı esnasında, menkul kredi veren büyük müesseselerin yokluğu dolayısıyla, harp istihşâlinin merkezi sikletini taşıyan harp endüstrisini finanse etmek mecburiyetini Ticarî bankalara terettüp etti ve büyük Bankaların hepsi için hasıl olan netice : sermayelerin donması oldu. Bu sahada şlgerlerinden daha ileri giden Banca di Sconto 1921 de yıkıldı ve Hükümet, diğer bankaları kurtarmak için müdahaleye mecbur kaldı. Bu arada daha sonraları yerini tasfiye Enstitüsüne bırakacak olan ve gayesi bankaların Portföyünü seyyal bir hale getirmek olan (Section Autonome Du Consortium Pour Les Valeurs Industrielles) kuruldu. Sırası ile diğer Bankalarda, aynı gayeyi güderek, daha taîi ehemmiyette, yeni malî müesseseler teşkil ettiler (meselâ : 1915 yılında Banka İtalya'dan Consorzio Per Sovvenzioni Su Valori Industriali Müessesesi meydana geldi.

Durum bir kaç sene daha yani 1926 da Hükümetin Bankacılığın kalkınması için

enerjik tedbirler almağa karar verdiği zamana kadar ciddiyetini muhafaza etti. Fakat 1929 da başlayan ve tesirleri memleketimizde de çok derinden hissedilen dünya ekonomi buhranı yüzünden bankalar endüstriye tahsis ettikleri fonu seyyal hale getirmekte her gün artan zorluklara uğradılar. Buna karşı, zamanın Hükümeti, kat'i bir tedbir olarak Ocak 1933 de (Istituto Per la Reconstruzione Industriale : Sanayi kalkınma müesseseleri) ni kurdu. Bu müessese (I. R. I) belli başlı üç banka olan Banca Commerciale, Credito Italiano ve Banca di Roma'nın Endüstri tahvillerini ve sanayi şirketlerine açtıkları kredileri kendine topladı ve böylece, adigeçen bankalar artık kısa ve uzun vadeli sanayi finansmanlarında bulunmayarak münhasıran ticarî muamelelerle meşgul olmakta bulundular. I. R. I Tasfiye Enstitüsünü de ortadan kaldırdı. Fakat menkul kıymetler mukabilinde kredi veren müesseselerin mevcut olmaması dolayısıyla, İtalyan banka sisteminde mevcut olan boşluğu doldurmaya ihtiyaç hissediliyordu ve bu maksatla da 1931 senesinde İ. M. İ yani istituto Mobiliare Italiano teşkil edildi.

Burada, İtalyan Bankacılık reformu ile aynı senelerde (1934 - 1935) Belçika'da ittihaz olunan ve bankaları, sınavi iştiraklerini tasfiyeye mecbur kılan tedbirler arasındaki müşabehete işaret etmeyi faydalı buluyoruz.

10. - Aynı zamanda Hükümet, teşri yoldan da bütün İtalyan Bankacılık sisteminde bir reorganizasyon hazırlıyordu. Bu reorganizasyona zaten 1926 tarihli kararname ile başlamış idi 1936 Martında yayınlanan kararname ile de tamamlanmış oldu. Bu sonuncu kararname bahare 1938 de kanuniyet kespnetmiştir.

Bu kanunun, metnide tasrih edilmemiş olmakla beraber bütün maddelerinden tebarüz etmekte olan, esas gayesi, kısa vadeli ticarî kredi ile bütün diğer çeşit kredileri birbirinden sarîh olarak ayırmaktır. Mevduat kabul eden bankalar diğer müesseselere has olan uzun ve orta vadeli kredilerle kat'i surette meşgul olamayacaklar, sınavi iştiraklere girişemeyecekler ve hususî

bir müsaade istihsal etmedikçe de gayri menkul karşılığında plâsmanlarda bulunamayacaklardır. Yine bu bankalar, Banca d'Italia dan selâhiyet almadan, bir tek firmaya, patrimuan'larının beşte birini teca-vüz edecek nisbette kredi açamayacaklardır.

Kısa vadeli tasarruf kabul eden ve murakabe Hey'etinin kontrolüne tabi olan müesseseler, 1936 kanununa göre şunlardır :

a — Hukuku umumiye kredi müesseseleri : yani Banco di Sicilia — Banco di Napoli Banka Nazionale Del Lavoro, Istituto San Paolo Di Torino, Monte Dei Paschi Di Siena, Umumi karakteri haiz mevzuların tercih yeri bulduğu bu müesseseler haddizatında mevduat bankalarıdır ve ve kanun olmak üzere çeşitli kredilerle meşgul olan hükümlerine göre orta ve uzun vadeli cık hususî şubelere malik olmağa yetkilidirler. Bu bankaların karakteristik vasıfları bütün patrimuanlarının tesis sermayesinden müteşekkıl olmasında (Banco di Napoli ve Banco di Sicilia da olduğu gibi) ve yahutta bunun tamamının Devlet elinde bulunmasındadır. (Banco Nazionale Del Lavoro da olduğu gibi)

b — Milli Bankalar : Banco Commerciale Italiana, Banco di Roma ve Credito Italiano.

(Milli) tabiri vazih değildir. Ve kanunda bunu tarif etmekte ancak Milli bir Bankanın en az otuz Vilâyette faaliyetinde bulunmak mecburiyetinde bulunduğu hakkında bir izahla iktifa eylemektedir. Bu üç bankanın sermayeleri hemen tamamen I. R. I Müessesesinin emanetinde bulunmuştur.

c — Sair kredi müesseseleri : Bu gruba dahil olan müesseseler, Kooperatif Bankaları ile diğer nev'i kredi Bankalarıdır. Burada birbirinden çok farklı ehemmiyette kredi müesseseleri bahis mevzuudur. Zira, hali hazırda çok önemli bir mevki kazanmış bankaların yanında, orta derecede ve daha küçük olanları da yer almış bulunmaktadır. Kooperatif Bankalarının çoğu ise, daha ziyade mahallî karakter Popolare

di Milano gibi kaç danesi büyük kredi müesseseleri halini almışlardır.

Son seneler zarfında İtalya'da Bankacılık sektöründe, bir gruplanma temayülü yerleşmeye başladı. Bu gün beş umumi Hukuk Bankasıyla üç Milli Banka, Bankalar camiasının topladığı mevduatın, % 47 sini ellerinde bulundurmaktadırlar.

d — Tasarruf sandıkları, rehin mukabili kredi veren emniyet sandıkları ve Tarım kredi sandıkları.

11. - İtalyan kredi müesseselerinin bu günkü durumları incelenecek olursa 1938 senesine nazaran karakteristik değişiklikler göze çarpar.

Banco d'İtalya'nın yayınladığı bülten-de, Bankaların vaziyetini tayine yarıyan kalemlerin tasnif tarzı 1948 yılında değiştirilmiş olduğundan, bu sahada Banka istatistiklerinin tahlili kabil olmaktadır. Bununla beraber bu bülten-den umumi mahiyette bazı neticeler istihraç etmek mümkündür :

a — Seyyaliyet : harp sonrasında Bankalar sistemindeki büyük seyyaliyet bazı hadiselerden açık olarak anlaşılmaktadır. 1945 senesi sonunda (Kasa ve Disponibl

Paralar) kalemi 1938 senesine nazaran 13,6 dafa daha yüksektir. (mevduat) ve (cari hesaplar) 5,3 misline, avans ciizdanı 1,5 misline çıkmıştır.

1938 senesinde, kredi muameleleri ile mevduat arasındaki nisbet çok yüksek idi : % 74. 1945 de ise bu nisbet ancak % 28 zc düşebilmiştir. O zamanki büyük seyyaliyet bir yandan Banco d'İtalya'nın muazzam meblâğları Devlet emrine amade bulundurmak mecburiyetinden diğer taraftan da memleket iktisadiyatında istimal sahası noksanlığından ileri gelmekte idi.

1945 i takip eden senelerde Bankacılık sistemi likidite bakımından harpten evvelki duruma yaklaşımağa başladı. En yeni donelere nazaran (1951 Eylülü) kullanılan krediler ile mevduat arasındaki nisbet takriben % 60 dir.

b — Aktifte Potföy ile cari hesaplar arasındaki nisbet 1938 senesine nazaran de-

ğişmiştir. Bu tarihte Potföy 16.842 milyon lîret iken ikinci kalem 8.291 milyondan ibaretti. 1951 Eylül rakkamları ise sırasıyla 614,3 ve 731,8 milyardır.

c — Diğer bir değişiklik, mevduat ile müşteriler Korespondans kredisi hesaplarının durumunda görülür. Birinci kalem ikincisine nazaran çok az artmıştır. Buda (tasarruf) un ağır gelişmesinin işaretidir.

1938 ile 1951 yılları durumunun mukayesesi neticesinde bu kalemlerin artış nisbetleri birinci için 33 misil, ikinci için ise 55 misildir. Müşteriler Korespondans kredisi de fiatlarla mütenasip olarak artmış bulunmaktadır.

Yukarda arz edilen hususlar, mevduat hacminde daha büyük istikrarsızlığı ortaya koymaktadır. Hadiseyi aynı zamanda serbest mevduat ile bloke mevduat arasındaki mukayesede teyit etmektedir : Toplamı ifade eden rakkamlara nazaran bloke mevduatın ifade ettiği yüzde 1938 rakkamlarına nazaran hissedilir derecede düşüktür. Ve bütün bu hususlar Bankaların takip ettikleri likidite politikasına tesir etmektedir.

d - Ehemmiyetli diğer bir nokta da kredi müesseselerinin (Patrimoine) nine taallük etmektedir. 1938 de 7,3 milyar lîret iken 1951 de 55 milyara yükselmiş fakat, enfilâsyon, diğer memleketlerde olduğu gibi İtalyada da Bankalar patrimoine'ına menfi tesirini icra etmekten geri kalmamış ve borçluların lehine olmak üzere kredilerin değerini azaltmıştır. Bu vaziyetin telâfisi düşünüldünce, Bankaların belki de tatili faaliyet etmelerini tevhit edecek derecede yüksek bir faiz haddi tatbik etmeleri lâzımgelceği neticesi ile karşılaşmaktadır.

Bununla beraber, şunu da kaydetmek lazımdır ki, hikikatte kredi müesseselerinin zati kaynakları yukarda sözü geçen rakkamlardan elde edilen neticelerden çok daha fazladır. Hepsinden evvel (Gayri menkuller) kaleminde oldukça ehemmiyetli bir gizli ihtiyat mevcuttur. Zira, gayri menkuller umumiyetle mübayaa fiatları üzerinden plançolarda gösterilmektedir. Günün rayicine göre değerleri ise bumik-

tarlarm pek çok üstündedir. Diğer taraf-
tan Bankalar, son senelerde elde ettikleri
kazançlar sayesinde çeşitli ihtiyatlar tes-
sine muvaffak olmuşlardır. Fakat ne olur-
sa olsun, İtalyan Bankalarının bu günkü
(Patrimoine) ı harpten evvelkine nazaran

çok düşüktür. Ve bu hal üzerinde durul-
maya değer bir mesele teşkil etmektedir.

Aşağıdaki tabloda gösterilen rakkam-
lar 1951 Eylülü sonunda İtalyan Bankala-
rının durumunu göstermektedir.

1. Eylül. 1951 sonu vaziyeti

(Milyar Lire)

Aktif

Kasa, Diğer Müess. nezdinde tev- diat, ikrazat	530,5
Kredi Müess. Korespondans (1)	
kredisi	134,5
Tahviller	702,3
Portföy	614,3
Cari hesaplar	731,8
Avanslar ve röpor	107,1
Döviz ve krediler (hariçte)	248,2
Tahsile alınan senetler	129,2
Muhtelif	426,4
Toplam	3624,7

Passif

«Patrimoine»	55.-
Müşteriler Korespondans (1)	1182.-
Kredi Müess. hesapları	206,9
Mevduat	1256,8
Tedavüldeki çekler	107,7
Cari hesaplar (Ecnebi)	239,5
Tahsile gönderilen senetler	85,4
Muhtelif	461,1
Toplam	3602,4

(1) «Conti di corrispondenza» : İtalya'da mektupla toplu istimal edilen cari hesap manasındır.

Aktif ve pasif yekûnları arasındaki
küçük fark Banca d'Italya bültenindeki is-
tatistiklerde aynen görülmekte ve yukar-
daki cetvelde mezkur bültendeki esaslara
göre tanzim edilmiş bulunmaktadır.

VI

— DİĞER KREDİ MÜESSESELERİ —

Adi kredi müesseselerinin faaliyeti kı-
sa vadeli kredilere inhisar ettirildiğinden,
sanayi kredisini kısa veya uzun vadeli ola-
rak verebilmek için yeniden başkaca mües-
seselerin kurulmasına veya organize edil-
mesine ihtiyaç hasıl oldu. Bunlar rasında
en önemlisi Istituto mobiliare Italiano (İ.
M. İ.) dir.

Bu müessese, faaliyeti için lüzumlu fo-
nu mevduat cepetmekle değil (kanunen
yasak edilmiştir) Fakat halk tarafından

satın alınmakta bulunan tahviller ihracı
suretiyle temin etmektedir. Bu şekilde te-
sis edilen fon, ipotek garantisine mukabilin-
de sınav ödünçlemelere tahsis edilmektedir.
Bu ikrazatın bir kısmı Devlet garantisin-
den de istifade etmektedir.

Son senelerde Elektrik işlerine ve De-
niz nakliyat şubelerine verilen borçlar mu-
azzam yekûnlara baliğ olunmuştur. Diğer
muhtelif sanayi şubelerine lüzumlu mali
yardımlar Export - Import - Bank'ın ve
Marshall planını idare eden E. C. A. tara-
fından verilen borçlarla temin edilmiştir.
İtalyan sanayinin istifade ettiği bu ödün-
çlemelerin hepside İ. M. İ. vasıtasıyla yapılmıştır.
«Eximbank» finansmanlarının %
66 sı ham ve yarı mamul madde mübayaası-
na, %34 ü ise makine ve alet mübayaası-
na tahsis olunmuştur (bütün bu mallar ta-
bii Amerikan piyasasından satın alınmış-
tır) . E. C. A. fonları ise sınav teğhizat mü-

bayaaında kullanılmıştır. Son zamanlarda İ. M. İ ihracat fazlaları dolayısıyla Londra' da birikmiş olan alacaklar sayesinde Sterlin sahasından makine mübayaası için finansmanlara tavassut etmektedir.

Consorzio per sovvezioni su valori Industriali de umumiyetle beş seneden az vadeli olup polige şekline intikal eden finansman muameleleri ile iştigal etmektedir. Harp sanayiine yapılan yatırımlar gibi tamamen istisnai bir karakter arz eden hususi muameleler için lüzumlu fon Banca d'Italya tarafından temin edilmiştir. Umumi mahiyetteki muameleler için Enstitü sermayesini ve tedavüle çıkardığı faizli tahvillerin gelirini kullanmıştır.

İstituto di Credito Per le Imprese di Publica Utilita ve Le Conserzio Di Credito Perle Opere Pubbliche adlarını taşıyan müesseselerin her ikisi de daha ziyade elektrik tesislerinin inşası inşası gibi amme işlerine mali yardımlar yapmaktadırlar. Lüzumlu fon, ihraç ettikleri tahvillerin satışı ile temin edilmektedir. Banca Di Napoli, Banco Nazionale Del Lavoro ve Banca di Sicilia da sanayi kredileri için hususi şubeler açılmıştır. Orta vadeli kredi işleriyle iştigal eden ve enteresan bir hususiyet arz eden bir müessesede 1946 da kurulan ve sermayesi üç milli Banka tarafından temin edilmiş bulunan Mediobanco dır. Bu müesseseyi sanayi kredisi sağlayan diğer müesseselerden vazihen ayıran sebep, verdiği orta vadeli kredilerle, Devlet garanti ve tahsisleri dışında taahhütlerini tamamen kendi gelirleri ile karşılayabilen teşebbüslerin ihtiyaçlarına cevap vermesidir.

Hadizatında Mediobanca nın dağıttığı kredilerde Devlet garantisi hiç bir rol oynamamakta ve faiz tediyelerine de müdahale etmemektedir. Devlet yardımlarına istinat eden mali bir programı tamamlamak için talep eden teşebbüslerin istekleri büyük bir ihtiyatla tetkik edilmektedir. tamamen iktisadî Kriterci riayet edilmeye başlanmış olması, snai kredinin normalizasyonu bakımından ilk ehemmiyetli adımın atılmış olduğunu gösterir. Mediobanca'nın elindeki imkânlar, sermayesinden başka beş seneye kadar vadeli olmak üzere

kabul etmekte bulunduğu mevduattır.

İkrazlar, kabili teçdit poligelerin iskontoya kabulü suretiyle yapılmaktadır. Orta ve küçük müesseselere açılan orta vadeli krediler, son zamanlarda İtalyan hükümetinin bilhassa dikkat nazarını çekmiş ve 1950 Haziranında yayınlanan bir kanun bu nev'i teşebbüsleri finanse edebilmek için mahalli teşekküller vücuda getirmek için lüzumlu esasları vaz etmiştir. Bununla beraber, şimdiye kadar bu kanunun tatbikinde bir çok güçlüklerle karşılaşmış ve ancak Piemont Toscana de yürürlükte bulunabilmiştir. Parleментoya sunulacak bir kanun tasarısına göre, orta vadeli kredi tevzii ile iştigal edecek 60 milyar sermayeli merkezi bir müessese kurulması derpiş edilmektedir. Aynı zamanda mevduat'da kabul edebilecek olan müesseseden beklenen gaye, orta vadeli kredi vermekte bulunan diğer müesseselerle iş birliği yaparak bahsi geçen 1950 kanununda gözetilen teşekküllerin doğuşunu kolaylaştırmaktadır.

— V —

PARA VE BANKA SİYASETİNDE SON TEMAYÜLLER

13. - İtalyan parasının geleceğine ait endişe verici alâmetler 1946 ve 1947 senelerinde belirmeye başladı. Bu yıllar zarfında banka kredisinde sür'atli bir gelişme vuku bulmuştu. Bol kredi istihsal ve ihracat için lüzumlu olduğu gibi iktisadî hamlenin makesini de burada aramak lâzımdır. Ancak bankalar krediyi red ettikleri takdirde de ekonomik kalkınmanın daha bidayette duraklamaya mahkum olacağı tabiidir. Diğer taraftan 1945 senesinde eldeki imkânlarla bunlardan istifade azlığı şeklinde tecelli eden anormal durum aleyhine bir reaksiyon belirmeye başladı. Bir yandan harbin alt üst ettiği milli ekonominin yeniden islahına, diğer yandan sivil halkın daha ziyade varlık iktisap etmesine matuf esaslı ve verimli gayretlerin yanında bu faaliyeti kemirmeğe gelen yeni bir spekülatyon hareketi görüldü, ekonominin muhtelif sektörlerinde -endüstri şubelerinin durumunu birbirinden çok farklı olduğundan

hepsinde aynı vaziyet cari olamamıştır. Banka kredilerinden istifade eden teşebbüslerin bir çoğu bu paralarla ham madde stokları yaptılar, ayrı veya tam mamul eşya satın aldılar, yabancı memleket dövizinden ihtiyatla tesis ettiler, sanayi tahvilleri ve hatta gayri menkuller satın aldılar. Böylece, paranın menkul ve gayri menkul mallara yatırılması, tabiatıyla Devlet bütçesinin muvazenesizliği ve tedavüldeki para miktarının artması yüzünden hasıl olan itimatsızlıktan ileri gelmekte bulunmuştu.

Para kıymetinde değişiklik olmadıkça ve Bankalar sağlam bir kredi politikasına sadık kaldıkça, banka kredisi büyük miktarlarda mal ihtikârına yol açamaz. Devre : Çalışır yani vazifesini görür ve böylece bankalar tarafından yaratılan iştira kapasitesi kısa bir zaman sonra yine bankalara avdet eder. Diğer bir ifade ile, amme masraflarını karşılamak üzere Devlet tarafından ihraç edilen evraknaktiye gibi daimi surette tedavülde kalmaz.

Fakat birbirini takip eden devalüasyonlar ve fazla miktarda banknotun tedavüle çıkarılması, kredi devresinin, normal olarak iş görmesine engel olur. Filhakika Banka kredisiyle satın aldığı ham maddeleri alış fiyatından daha yüksek bir fiatla satışa çıkararak bir teşebbüs, görünüşte ödünç aldığı parayı iade ederken, haddizatında daha düşük kıymette bir meblağ ödemiş olur ve aradaki fark, daimi olarak, malzeme veyahut alete yatırılmış kalır.

14. - 1947 senesi ortalarına doğru, kredi bankaları için oldukça gergin bir vaziyet hasıl olmuştu : verilen krediler yekûnunun mevduata nisbeti (% 70 i tecavüz ediyordu) öyle bir hadde yaklaşmıştı ki bir adım daha ilerisi artık tamamen tehlikeli sahanın içi demekti.

Diğer taraftan halk arasında gün geçtikçe fazlalaşan bir enflasyon korkusu yayılıyordu. «Biens de refuge» : yatırım malları fiyatlarının devamlı yükselişi de bunun aşikâr bir nişanesi idi. Misal olmak üzere getirmesi muhtemel olan gelirleri nazaran nisbetsiz derecede fiatı yükselen sanayi tahvillerinin durumu gösterilebilir. İtimatsızlık neticesi olmak üzere paranın tedavül sür'atinde bir artış görülmekte idi ve bu

gibi vaziyetleri daima istismar etmeyi iş edinmiş fırsatçılar ise Liretin Alman markının akibetine uğrayacağı yolunda kehanette bulunmaktan geri kalmıyorlardı.

Enflasyonun esasında Devlet Maliyesinin karşıklığı görülmekle beraber, devalüasyonu şiddetlendiren sebepler arasında psikolojik mahiyette olanların da müşahade etmek mümkün idi. Tecrübeler göstermiştir ki, insanların mizaçları yeni hadiselerin tesiri altında derhal değişebiliyorlar, bazan ileri derecede kara görüşlüler bile birden iyimser olup etrafı tozpenpe görmeye başlıyorlar. Bazan da bunun aksi tecelli edebiliyor. Halk tarafından iyi tefsir edilen yeni bir hadisenin, Milli paraya karşı evvelce mevcut itimatsızlığı silip süpürdüğü ve derhal yerine emniyet ve itimatı tesis ettiği para tarihinde çok görülmüştür. Misal olmak üzere, Hükümetin enflasyonu durdurmak yolunda kat'i kararını ortaya koyan ve 1947 Ağustos'unda Einaudinin ilhamıyla ittihaz olunmuş ve her şeyden evvel Psikolojik derin tesirler icra etmiş bulunan tedbirleri zikretmek mümkündür.

Bir vakitler tatbik sahası bulunmuş olan mevduatın bir kısmının bloke edilmesi tedbirini, yeni şartlara uydurmak, kredi müesseseleri tekrar tatbik mevkiine koydular. Böylece 30 Eylül 1947 den evvelki mevduatla bu tarihten sonraki mevduat arasında bariz bir fark husule getirilmiş oldu. Evvelkiler için, banka sermayesinin 10 mislini aşan kısmının % 20 sini Devlet tahvillerine yatırmak, yahut Banca d'Italyaya yatırmak veyahutta bu banka nezdinde açılacak bir cari hesaba aktarmak mecburiyeti vaz edildi. Bununla beraber, böylece bloke edilmiş paralar yekûnu, umum mevduatın % 15 ni tecavüz ettiği taktirde, Banka başkaca tediye yapmaktaki serbest bırakılmıştı. 1. Ekim. 1947 den sonraki mevduata gelince, bunların da, yukarda izah edildiği şekilde % 40 nın bloke edilmesi kararlaştırıldı. Fakat eski ve yeni mevduatın bloke edilmesinden husule gelen yekûn, umum mevduat toplamının % 25 ni bulduğu taktirde kredi müessesesi için artık hiç bir mecburiyet kalmamış oluyordu.

- (Bahsettiğimiz bu tedbirler, 17 Temmuz/1947 tarihli kararname ile Devlet reisi tarafından teşkil edilen Vekâletler arası kredi ve tasarruf komitesi tarafından ittihaz olmuştur. Tasarrufun korunması, kredi tevzii ve kambiyo kontrolü mevzuuları üzerinde umumi nezaret vazifesi mezkûr komitenin vezaifi cümlesindendir.) -

İşte bu kredi tahdidatı sayesinde durum tamamen değişmiş vaziyettedir. Bu hareket, dötrnala giden bir enfilasyon temayülünü durduran ve aksi istikamete çeviren bir fren vazifesini görmüştür. Liretin devamlı surette düşeceğini nazarı itibara alarak işlerini ona göre istikametlendirmiş bulunan kimseler nezdinde şiddetli bir aksül'amel uyandırmış ve acı acı yazışmalara yol açmış hatta bazı sanayi şubelerinde de gayri müsait tepkiler husule getirmiştir. Fakat aradan bu kadar sene geçtikten sonra tamamen objektif ve sakin bir hüküm verecek diyebiliriz ki, uçurumun kenarına kadar gelmiş olan Liretin kıymeti ancak bu tedbirler sayesinde kurtarılabilmiştir.

Diğer taraftan, Marsall yardımının Devlet Bütçesi ile Liretin akıbeti üzerinde icra eylediği müsait tesirleri de inkâr etmek mümkün değildir : Direkt tesisler, büyük imkânları Devlet emrine amade kılan (Liret fonu) nun ihdası; indirekt tesirler, Devlet varidatının tezayüt etmesi neticesinde İtalyan Ekonomisinin yeniden canlanması ve milli gelirin artması gibi hususiyetlerdir. Ticarî muvazenedeki açığı kapatmak suretiyle, Marsall yardımı Liret kurunun da kuvvetli bir desteği olmuştur.

1947 den sonra müşahade edilmeye başlanan ve (Bankalardaki tevdiatın yükselmesi, hazine bonoiariyle sanayi tahvillerinin veya hisse senetlerinin satın alınmasındaki artışlar) şekillerinde görülen tasarrufun çoğalması gösteriyor ki, artık İtalyan Milleti Lirete karşı tam itimat beslemeye başlamış ve hükümetin takip ettiği muvazene poletikasını benimsemiştir. Einaudi poletikası nazır Pella ve Banca d'Italyanın Guvernörü Menichella tarafından

sebat ve enerji ile devam ettirilmiştir.

15. - Kore harbi İtalya'da para ve

banka poletikası karşısına yeni meseleler çıkardı. Para piyasasında fiatların şiddetli yükselişi İtalya'ya derhal sirayet etti. Memleketin yabancı maddelere olan şiddetli ihtiyacı bu vaziyeti izaha kâfidir. Hadisenin karakteristik tarafı şöylece tahlil edilebilir : dehildeki fiatların yükselişi umumi harp sırasında ve daha sonra olduğunun aksine - dahildeki kredi veya para enfilasyonu yüzünden olmayıp harici tesirlerden tevelliüt etmiştir. O zamanlarda, İtalya'da şiddetli münakaşalara yol açan mesele : para ve kredi mercilerinin reaksiyonu nasıl olmalıdır? Şeklinde ortaya atılmıştır. Bu fiat artışını sadece takip etmek ve sanayi ihtiyacı duyacağı mali imkanları hazırlamak mı? yoksa tesirli bir para ve kredi poletikası takip ederek dahildeki fiatların yükselişini frenlemek mi?

İtalyan poletikası haklı olarak, bu ikinci yolu takip olmuştur. Fakat burada bir noktayı tebarüz ettirmek lâzımdır ki oda mevduat ile istimal olunan krediler arasındaki nisbet Kore harbinden evvel oldukça yüksek bir seviyeye yükselmiş bulundundan, adi kredi müesseseleri, kredinin tevessüü hareketine çok zayıf bir imkânla iştirak edebilmişlerdir. İtalyan Bankaları, diğer memleketlerdeki bankaların aksine olarak kuvvetli bir devlet tahvili ihtiyatına sahip bulunuyorlardı. Eğer böyle ihtiyatları olabilseydi, kredinin tevessüü gayesiyle kolayca ve zararsızca istimal edebilirlerdi. Netice itibariyle her şeyi, Merkez Bankasının siyasetine yani kredi müesseselerinin portföyündeki senetleri reeskonta kabul etmeye ve avans vermiye az veya daha çok mütemayil olmasına bağlı kalmaktadır.

O sırada İtalya'da, bir yanlışlık eseri olarak kredi tahdidatından bahsedilmekte idi. Hakikatta, ticarî ve sınaî mehafilde arzu edilen ölçüde olmamakla beraber, hem tedavüldeki para miktarı ve hemde kredi hacmi artmakta devam etmiştir. Kredi üzerine tatbik edilen kontrol, fiatların yükselişini tamamen önleyemedi ve böyle bir neticenin temini esasen imkânsız idi. Bu

nunla beraber, İtalya. alınan bu sıkı tedbirler sayesinde, fiatların en az yükseldiği memleketlerden biri olmuştur.

Buna mukabil, diğer memleketlerde tatbik olunan usul hilâfına, Bankalar kredilerin miktar bakımından kontrole tabi kılan tedbirlere mecbur tutulmadı. Yalnız Banca d'Italia gelecekte daha yüksek bir fiat umarak iptidai madde, ayrı veya tam mamul emtia stoku yapmak isteyen spekülâtörlerinin isteklerini bertaraf etmek bakımından, Hususî Bankalara tavsiyelerde bulunmakla iktifa etmiştir. Kısacası, İtalyan Bankacılık sistemi bir taraftan enflasyonun baskısına mukavemet eden diğer taraftan da istihsalin faydalarını gözönünde tutan bir siyaset takip etmiştir.

1951 yılı içinde beynelmilel piyasalarda iptidai madde fiatları düşünce, İtalyan Bankalarına vaki kredi talepleri de yavaş yavaş azalmış ve nihayet normal nisbetler dahiline girmiştir. 1951 senesinin son aylarında ise, para sıkıntısı tamamen ortadan kalkmıştır.

VI

NETİCE :

Netice itibariyle, İtalyan Bankacılığı harbin ve harp sonrasının ehemmiyetli zorluklarını muvaffakiyetle yenmiş bulunuyor. 1914 - 1918 harp sonunda meydana gelen durumun aksine olarak ikinci dünya harbini müteakip, İtalyan Bankaları, memleketin ekonomik kalkınmasında işbirliği edebilecek kadar likiditeye malik idiler.

İtalya'da karışık sistemin acı tecrübelerinden sonra tatbik edilen, kısa vadeli kredilerle, mevduat bankalarına yasak edilen orta ve uzun vadeli kredilerin tefriki, nihayet mes'ut meyvelerini verdi, 1945 denberi likiditenin azaldığı görülüyor. Bankaların krediye olan büyük ihtiyaçları bakımından endüstriye temin ettikleri yardım payları 1938 senesine nazaran hissedilir derecede çoğalmış 1938 deki % 60,5 nisbeti % 76 ya yükselmiştir. Buna mukabil mali piyasanın - tahvilât ve hisse senetleri - iştirak hissesi bu müddet zarfında % 33 den % 18,3 e düşmüş bulunuyor. Şimdi bankalara, kredilerindeki elastikiyeti muhafaza ederek kısa vade ile verdikleri borçların uzun vadeli endüstri finansmanına tahayyül etmesini sağlamak mecburiyetini terettüp etmekteydi, bankalar bu mecburiyeti tamamen müdrik olarak poletikalarının anahtarlarından birisi telâkki etmiş vaziyettedirler. kat'iyetle ifade edilebilirki, İtalyan Bankaları, takip ettikleri tedbirli poletika sayesinde, İtalyan Ekonomisinin en sağlam istinatlarından birisi vasfını iktisap etmiş bulunuyorlar.

Diğer taraftan, harp sonrası devresinde, İtalyan Bankalarının, Hükümetin, paranın istikrarını muhafaza etmek hususunda sarf ettiği gayretleri açıkca desteklediği görülmüştür. İtalyan kredi, para ve mali siyaseti, Belçika'da olduğu gibi klâsik prensiplerden ilham almıştır. Şimdiye kadar yapılan denemeler, klâsik prensiple sadık kalmanın, para istikrarının en emîn garantisi olduğunu isbat etmiştir.

S O N

Garbi Almanya'da Mesken İnşasının Finansmanı ve İpotek Mukabili Banka Kredisi

Yazan : Dr. H. Avni ZARAKOLU

İkinci Dünya Harbi'nin Almanyaya miras bıraktığı en mühim dâvalardan birisi muazzam mesken ihtiyacının giderilmesidir. Harp esnasında Almanya'da 5,5 milyon meskenin tahrip edildiği tahmin edilmektedir.

Harpten sonra Garbi Almanya'da 8,6 milyon mesken bulunduğu tesbit edilmiş olup (1948/49), 13 milyon hakiki mesken ihtiyacı karşısında 4,5 milyon yeni mesken ihtiyacı bulunduğu tahmin edilmiştir. Bir başka tahmine göre, geçici olarak inşa edilen barakalar ortadan kaldırıldığı ve demir perde gerisinden Garbi Almanya'ya yapılan muhaceretler de hesaba katıldığı takdirde, mesken açığı altı milyona yükselmektedir.

Bu muazzam ihtiyaç karşısında, harpten sonra devlet ve fert elele vererek çalışmak zorunda kalmışlar ve kısa zamanda harabelerin yerine yeni mahallelerin kurulmasına büyük gayret sarfetmişlerdir. Gerçekten, bu memleketin harpten sonra karşılaştığı muhtelif meseleler içinde mesken inşaatına hususî bir önem verilmiş; karşılaşılan muhtelif güçlüklerle rağmen inşa faaliyeti harpten evvelki seviyeyi bir hayli aşmıştır. Meselâ harpten evvel Almanya için en normal sene olarak ele alabileceğimiz 1936 senesinde bugünkü Garbi Almanya hudutları içinde 171.715 mesken inşa edildiği halde, 1950 senesinde 297.226 mesken inşa edilmiştir. Bu miktarlar nüfusa nisbet edildiği takdirde, beher 10.000 nüfus başına isabet eden mesken inşaatı 1936 da 45, 1939 da 30 ve 1950

de 62 dir (1). W. Gloomt'ın Wirtschaftsdienst, Januar 1953 de yayınladığı bir yazıda 1950 de inşa edilen mesken adedi 297 bin değil, 362 bin olarak gösterilmiştir. 1951 senesinde 407,4 bin, 1952 de 400 bin mesken inşa edilmiş olup, içinde bulunduğumuz 1953 senesinde de aynı miktar mesken inşa edileceği tahmin edilmektedir.

Federal Almanya Hükûmeti, sıhhatli bir cemiyetin esas şartlarından birisi olan mesken inşaatını, mesken inşa edenlere devlet kredisi vermek ve muhtelif şekilde yardımında bulunmak suretiyle himaye etmektedir. 1950 de çıkartılan mesken kanunu bunun iyi bir delilidir. Bu kanunla 6 senede 2 milyon mesken inşası planlaştırılmıştır. Bu kanunla mesken inşaatının finansmanına para yardımı suretiyle devletin iştirâkî kabul edilmiş, muayyen ahvalde alınan kredilere kefalet vermek, vergi muafiyeti, arsa temini gibi kolaylıklar derpiş edilmiştir. Devlet bilhassa vasat ve dar gelirli aileleri nazarı itibare alarak, sosyal mesken inşaatını teşvik etmektedir.

Bu yardım harp biter bitmez başlamış olmakla beraber, 1950 tarihli mesken kanunu ile daha plânlı bir hale sokulmuştur. Bilhassa plânın uzun bir devreyi içine alması, devlet tarafından yapılan yardıma vaktinde yapılmasını ve işin zamanında yürümesini kolaylaştırmaktadır. Meselâ 1953 senesi için Federal Hükûmet ta-

(1) Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1952, S. 224.

rafından kararlaştırılan 400 milyon Mark'lık kredi yardımının memleketlere (eyaletlere) tevzii sene başında icra edilmiştir.

1953 e kadar geçen dört sene zarfında Garbi Almanya'da mesken inşaatına sarfolunduğu tahmin edilen 18 milyar Mark'ın 6,5 milyarı devlet ve mahalli idareler tarafından temin edilmiştir :

1948/49	1 milyar
1950	1,7 milyar
1951	1,9 "
1952	1,9 "
Yekûn	6,5 milyar DM

Geri kalan miktarın 25 - 30 u ipotek mukabili kredi almak suretiyle bankalardan temin edilmiş olup, zati sermaye 6,6 milyar tahmin edilmektedir.(2). Görülüyorki, zati sermayeye ve devlet tarafından yapılan büyük çapta yardımlara rağmen, harp sonu Almanya'sında had safhaya giren mesken buhranının önlenmesinde muhtelif hukuki bünyeye sahip bankalar tarafından verilen ipotek mukabili krediler ehemmiyetli bir hizmet ifa etmiştir.

Garbi Almanya'da mesken inşasını ipotek mukabili kredi ile finanse eden müesseseler pek çeşitlidir: Amme hukuku hükmü şahsiyetini haiz veya hususî ipotek bankaları, sigorta şirketleri, devlet tarafından kurulan veya hususî inşaat tasarruf sandıkları gibi.

1. İpotek Bankaları : Umumiyetle bu bankalar arsa ve bina rehni mukabilinde kredi verirler ve mühtaç oldukları sermayeyi ellerindeki bu ipoteklere dayanarak tanzim ettikleri rehin senetleri ile (rehinli tahvilat çıkarmak suretiyle) halktan temin ederler. İpotek bankaları bu suretle küçük tasarruf sahiplerinin paralarını toplamak ve bunları uzun vadeli ikrazda kullanmak imkânını bulmuş olurlar. Burada bankaya rehin senetleri mukabilinde

tevdiatta bulunan tasarruf sahiplerinin, bankanın lehine ipotek edilen gayri menkul üzerinde doğrudan doğruya bir rehin hakkı mevcut olmayup, ancak bankanın ikrazatta bulunduğu rehine karşı haiz bulunduğu alacak hakkı üzerinde rehin hakkı vardır.

Uzun vadeli finansmanlarda mühim rol oynayan bu müessesenin imara çok mühtaç bulunan memleketimizde mevcut olmadığını ve bunu teşvik zımında hiç bir tedbire teşebbüs edilmemiş bulunduğunu bu arada zikretmek istiyoruz.

Birinci Dünya Harbi'nden evvel, Almanya'da bilhassa hususî ipotek müesseseleri bina inşaatına hakim bulunuyorlardı. Harbi müteakip alman parasının değerinin tarihte misli görülmemiş bir şekilde düşmesi bu bankaları müşkil bir duruma sokmuş, fakat 1924 tarihli para reformundan sonra, bu bankalar çok çabuk bir gelişme göstermişlerdir. Bununla beraber harpten sonraki inkişaf daha ziyade devlete ait ipotek mukabili kredi veren müesseseler lehine olmuştur. Burda bilhassa 1924 tarihinde kurulan «Alman İnşaat ve Arazi Bankası Anonim Ortaklığı» (Deutsche Bau- und Bodenbank Aktiengesellschaft) zikre değer. Sermayesi, Alman Devleti, eyaletleri, devlet teşebbüsleri, devlet demiryolları ve posta idaresine ait olan bu banka kısa zamanda mesken inşaatının finansmanında mühim bir rol oynamaya başlamıştır.

İpotek mukabili kredi veren bankalar umumiyetle devletleştirilmeğe en müsait müesseseler olarak görülmektedir. Fakat devlet ve hususî bankaların bir arada ve birbirlerine rakip olarak çalışmaları, ipotek mukabili kredi alanların menfaatine olacağı da bir hakikattir. Kaldığı ev sahipleri aralarında birlikler kurarak, ipotek bankalarına karşı menfaatlerini müdafaa etmektedirler : Zentralverband dtsch. Haus- und Grundbesitzervereine gibi.

2. İnşaat Tasarruf Sandıkları : Almanya'da mesken inşası için tasarruf sandıklarının kurulması oldukça eski bir tarihe maliktir. Bununla beraber bu türlü sandıklar bilhassa Birinci Dünya Harbi'

W. Grootz : Die Entwicklung des Wohnungsbaus und seine Finanzierung, in : Wirtschaftsdienst, Januar 1953

nden sonra büyük bir genişleme göstermiştir. Bu meyanda, gün geçtikçe fertler arasında kuvvetlenen müştereken tasarruf ederek, bir ev sahibi olmak fikri, inşaat tasarruf sandıklarının önemini artırmıştır. Bu sandıkların kaydettiği bu büyük inkişaf karşısında, devlet 6 haziran 1931 tarihli bir kanunla bunları sıkı bir kontrole tabi tutmağa mecbur kalmıştır. Azaların aidatı ve kredi tevzii işleri esas itibarıyla sandığın mukavelesine göre ser-yan etmektedir. Kredi tevziinde, tasarruf edilen meblağ ve tasarrufun devamı esastır. Almanlar buna «Zait-mal-Geld-Sys-tem» demektedirler.

Bundan başka, inşaat tasarruf mukavelesi ekseriya bir hayat sigortasına bağlanmaktadır. Şöyleki ipotek mukabili kredi alan sandık azalarının ölümü halinde, hayat sigortası için kararlaştırılan meblağ alınan borç tutarından düşürülmektedir. Bu kayıt, inşaat tasarruf sandıklarına aza kaydini teşvik edici mahiyettedir. Bununla beraber inşaat tasarruf sandıklarında görülen gelişmenin, tasarruf kabiliyeti ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu da unutmamak lâzumdur. Nihayet bu gelişmenin diğer mühim şartlarından birisi de devletin sıkı kontrolüdür denilebilir.

3. İkinci Dünya Harbi'nden sonraki inkişaf : İkinci Dünya Harbi'nin alman parasının değerinde meydana getirdiği tahavvülât ve geçici olarak 1948 para reformu ipotek bankalarının ve inşaat tasarruf sandıklarının faaliyetinin daralmasına sebep olmuştur. Bununla beraber, para reformundan sonra ipotek mukabili kredi hacmi tekrar genişlemeğe başlamıştır. 1951 yılının başlarında hususi inşaat tasarruf sandıkları nezdindeki tasarruf mevduatının harpten evvelki seviyeyi aştığı buna iyi bir misaldir.

Tasarruf sandıklarının gelişmesi bakımından en mühim nokta, tasarruf zamanı ile sandıktan istikraz hakkının elde edilmesi arasında geçmesi icabeden zamanın uzunluğu ve kısalığıdır. Umumiyetle inşaat masrafının % 25-30 u tasarruf edildiği zaman sandıktan istikraz yapılabilmesi esası kabul edilmiştir.

Bu şartlar dahilinde 1952 ye kadar Garbi Almanya'da 31 inşaat tasarruf sandığı kurulmuştur. Bunlardan 18 i hususi 13 ü amme hükmi şahıslarına aittir. Her iki sektörde mevcut tasarruf sandıklarının 1950 - 1951 seneleri zarfında ipotek mukabili verdikleri kredi yekünü 432 milyon alman mark'ını aşmaktadır. Bundan başka 161,9 milyon mark mütedavil sermaye ihtiyaçları için kısa vadeli kredi verilmiştir. (3).

İkinci Dünya Harbi'nden sonra kurulan mühim müesseselerden birisi Kalkınma Bankası'dır (Die Wiederaufbaubank). Bu banka bir devlet bankası olarak harpte ihmal ve tahrip edilen iktisat bırıanşlarına orta ve uzun vadeli kredi temin etmek maksadı ile kurulmuştur. Amme hukuku hükmi şahsiyetini haizdir. Muhtelif iktisad bırıanşları meyanında mesken inşaatına da 6 - 1/4 faizle kredi vermekte olup, muhtaç olduğu sermayeyi memleket dahilinde ve haricinde aktettiği uzun vadeli istikrazlarla temin etmektedir. Bu arada Marshall yardımından da istifade edilmiştir.

Aynı maksatla kurulan diğer bir devlet bankası «Finag» dır (Die Fiananzierungs - A.G. in Speyer). Fakat bu banka sadece sanayi ve demiryollarının finansmanına hizmet etmektedir.

Bütün bu resmi ve hususi kredi müesseseleri 31/3/1949 tarihinden 1951 senesinin sonuna kadar mesken inşaatı için üç milyara yakın ipotek mukabili kredi vermişlerdir.

Zamanımızda şehirler büyüdüğe, mesken inşası hemen hemen bütün memleketlerde mühim bir dâva halinde ortaya çıkmıştır. Bilhassa harpten sonra hemen her yerde, bir taraftan inşaat maliyetinin artması, diğer taraftan kiralara müstekar tutmak gayesi, mesken inşasına devlet müdahalesini zaruri kılmıştır. Evvelce en liberal tanınan memleketlerde bile ucuz ve sosyal mesken inşaatını teşvik maksadı ile devlet yardımına bağ

vurulmak zorunda kalmıştır. Bunda zamanımızda uzun vadeli kredilerin maruz bulunduğu rizikoların da tesiri olmuştur denilebilir.

Maziye nazaran göze çarpan ehemmiyetli bir tahavvül de, mesken inşaatının finansmanında inşaat kooperatiflerinin gittikçe büyük bir ehemmiyet iktisap etmesidir.

Diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi, İkinci Dünya Harbi'nde büyük tahribata uğrayan Almanya'da da mesken dâvasının halli için devlet, ipotek kredisi açan bankalar, resmi ve hususî inşaat tasarruf sandıkları elele çalışmaktadırlar. Bu sayede, yukarda işaret edildiği gibi, Garbi Almanya'da bir milyondan fazla mesken inşa edilebilmesi mümkün olmuştur.

M U H A B A N K

Türkiye Eski Muharipler
Bankası A. O.

Ankara

HER NEVİ BANKA MUAMELELERİ YAPAR.

Merkez : Konya Sok. (Tel : 16433 — 16953 .) Şubesi Yenışehir Orduevi Tel : 28963

Kredi ve Bankalar

Yazan : İshak TURNAOĞLU

GİRİŞ

Son yıllarda memleketimiz iktisadi kalkınmasına muvazi olarak Millî Bankacılığımızda mühim bir genişleme ve gelişme, Millî Ekonomiyi destekliyen bir çalışma müzahede olunmaktadır. Ana ve Büyük Bankalarımız yurdun dört köşesinde yeni şube ve ajanslar açarak teşkilâtlarını genişletirken, bir yandan da muhtelif bölgelerimizde de çeşitli Bankalar kurularak Millî bankacılık faaliyetine katılmaktadır.

Bu cümleden olarak son yıllarda Karadeniz bölgesinin iktisadî kalkınmasına yardım maksadı ile Rize'de «Çaycılar Bankası» Samsunda da «Karadeniz Bankası» kurulması için teşebbüslere geçilmiştir. Bu iki müessesenin de yakın bir zamanda faaliyete geçecekleri kuvvetle ümit edilmektedir. Bu hususta maddî ve manevî müzaheret vaadeden birçok hemşerilerim arasında bilhassa müteahhit Sefer Göksel ve yüksek mühendis Ekrem Orhon'un yakın alâkalarını burada da şükranla anmak isterim.

Aşağıdaki yazılar bu teşebbüsün neticesi ve meslekî bilgi ve kültürümüzü değerlendiren, bankaların muhtelif branşlarında geçen ve uzun seneleri dolduran tecrübelerimizin bâtil ve bedbin zihniyet ve telâkkilere kapılmayan ve bizi muvaffakiyete götüren çalışma ve zihniyetimizin eseri olarak meydana gelmiştir. Son aylarda işlerimden vakit buldukça bu yazıları hazırlamağa çalıştım. Birçok Türkçe ve Fransızca eserler arasında bilhassa R. De Vcyrac ve L. Petit'in (Le Credit et l'organisation Bancaire) isimindeki eserlerinden istifade ederek yazılarımda mezkûr eserde takibedilen sıra ve metodu esas tuttum.

Bankaların mahiyeti ve iktisadî hayattaki rollerini iyice kavrayabilmek için ban-

kaların teşekkül ve inkişafına amil olan kredi mevzuunun incelenmesine zaruret vardır. Bu itibarla bu yazılarımda da kredinin mahiyeti ve nazariyeleri izah edildikten sonra bankaların kredi müessesesi olarak iktisadî sahadaki vazife ve rolleri incelenecektir...

BÖLÜM : I

Kredi

I - Kredinin mahiyeti :

Umumî bir ifade ile kredi, hali hazırda mevcut bir malın tediye vaadi karşılığında mübadelesidir.

Lisanımızda kredi kelimesi itibar diye tercüme olunmaktadır. Bu kelime lûgat mânasında, gayrı yüksek görmek ve ona karşı itimad göstermek mânasını tazammun eder.

Kredi lâtince Credero - inanmak aslından gelmekte olduğuna göre itimad mefhumu bu kelimenin içinde dahildir. Kredi mefhumunda ikinci bir unsur daha vardır ki o da zaman mefhumudur. Demek ki, kredi veren kredi alanın şahsına itibar etmesi kâfi değil, ona ikraz edeceği şeyin bir müddet sonra ödenmesine muvafakat etmesi de icabeder. Binaenaleyh, kredi ancak bu suretle iki unsurun mevcudiyeti ile vukubulmuş olur.

Krediyi tarif etmek güçtür. Birçok iktisatçılar krediyi muhtelif şekillerde tarif etmişlerdir. M. Block krediyi (Hali hazırda başlayan ve istikbalde hitama crecek olan bir muamele, zaman fasılası ile ayrılmış bir mübadele) suretinde tasavvur etmiştir.

Tucker : krediyi (Nakit, emtia, veya hizmet gibi kıymeti haiz olan birşeyin, müstakbelin mukabili tediye olunacağı ümidıyla bir şahsı alırsa devri).

Charles Gide ise daha kısa olarak (Hazır bir servetin müstakbel bir servetle mübadelesi).

Stuart Mill : (Gayrim sermayesinden istifade hakkı) diye tarif etmişlerdir.

Kredinin mahiyetini ve ceryan şeklini daha açıkça tebaruz ettirebilmek için basit bir misal vereceğiz.

Meselâ : Bir yün tüccarı bir mensucat fabrikatörüne sattığı yün bedelini fabrikatör satış anında ödemeyerek borcunu imâl edeceği kumaşları sattıktan sonra ödeyeceğini vaadettiği ve yün tüccarı da itimat ettiği fabrikatörün teklifini kabul ettiği takdirde kredi muamelesi tekevvün etmiş olur.

Bu muamelede mübadele açıkça görülmüyor. ancak muamelenin diğer âdi satışlardan farkı satışının peşin yerine vade ile olmasıdır. Zahirde pek basit ve ehemmiyetsiz gibi görünen bu farkın iktisadî hayatta mühim tesir ve neticeleri vardır. İstikbalî bugünkü muamelât sahasına intikal ettirebilmek, o kadar ehemmiyetsiz addolunamaz.

Yukarıdaki misalde olduğu üzere kredi sayesinde yün tüccarı malının bedelini alandan malını satmağa, fabrikatör de para vermeden kendisine lâzım olan iptidai maddeyi temin etmeye imkân bulmuşlardır. fabrikatör yünlerden imal edeceği kumaşları satarak tüccara borcunu ödeyecektir. Fakat vade sonuna kadar yün tüccarının beklemeyerek sermayesini elde edip yeniden mübayaaya girişmek zorunda olduğundan ve sattığı yün bedelini de fabrikacıdan alamadığına göre başka çarelere başvuracaktır. Yün tüccarı alacağını sermayesini işletemeyen kimselere veya bu işleri san'at ihtihaz eden bankerlere veya bankalara devrederek sermayesini ele geçirmek isteyecektir.

Buna muvaffak olmak için tüccar alacağını hukukî teminata bağlamak ve dev-

rini sağlamak için fabrikatörden senet alır ve bu senedi bankalara ciro etmek suretiyle matlubunu tahsil eder ve tekrar yeni mübayaalara girişmek imkânını bulur.

Burada, yün tüccarı fabrikatöre inandığı için veresiye mal satmış, alacağını teminata bağlamak ve devrini sağlamak için de senet almış, bu senedini bankaya iskonto ettirerek ufak bir ücret mukabilinde sermayesine kavuşmuştur. Eğer bu kredi mekanizması olmasaydı yün tüccarı malını satamıyacak, fabrikatör de mevaddı iptidaiye temin edip kumaş imal edemeyecek ve dolayısıyla yün istihsal ve kumaş imâlî sekteye uğrayacaktı. Demek ki, kredi insanların ihtiyaçlarını temin için yapacakları istihsalde ve dolayısıyla medeniyet seviyelerinin yükselmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Modern hayatta medeniyet inkişaf ederek insanların ihtiyaçlarının fazlalaşıp istikbal endişesine daha ziyade kapıldıkça kredi her yere müdahale edecektir.

Krediyi organize eden bankaların yirminci asırda ve bilhassa memleketimizde son yıllarda fevkalâde önem peyda etmesi de bu zarurettten doğmaktadır.

Zaman unsuru bir mukavele ve muamelede müdahale ettiği taktirde ileride istihsal edilecek maddelerin meydana çıkması sağlanmış olur. Daha kısa bir tabirle, kredi, istikbal üzerine verilmiş bir avanstır.

Kredi, henüz mevcut olmayan mal veya hizmetlerin mübadelesini temin eder. Eğer kredi mekanizması makul şekilde ve zamanında kredi tevzi ederse, muhtemel servetin evvelden vukuunu sağlar. Kredi önceden görüş ve riski ihtiva eder. İstihsal seyrini tezyid ve mübadeleyi genişlettiği gibi tehlikeli hayallere ve sonuçlara da yol açar. Vadesinden evvel satmak ümidi ile mal satın alan bir tüccar, kötü niyetli veya sağlam olmıyan müşterilerinin cezasını çeker.

Mevadı iptidaiye ve makine satın almak amelesinin ücretini ödemek için istikraz akteden bir sanayici güvendiği pazarların birdenbire kapandığını görebilir. Bu gibi

hallerde müessesese tehlikede bulunur ve tediyelerini tatil veya talik etmek mecburiyetinde bulunursa alacaklılar sermayelerinin bir kısmını kaybetmek tehlikesine maruz kalırlar. Binaenaleyh kredi verecek eşhas ve müesseseler borçluların tediye kudret ve kaabiliyetlerini evvelce tetkik etmek mecburiyetindedirler. Eğer risk ihtimali zayıf ve beklenen faide riski karışılacak derecede ise hali hazırda mevcut bir malın istikbalde husul bulacak bir malla değiştirilmesine rıza gösterilecektir.

Kredi muameleleri hemen tamamen itimad üzerine istinad etmektedir. Kredi veren inandığı ve ikraz edeceği paranın vadesinde ödeneceğini bildiği zaman sermayesinin tamamen veya bir kısmını verir.

Bu itimad, hususî bir garanti üzerine verilir yahut yalnız müstakrizin hüsnüniyetine ve müessesenin sağlamlığına istinad eder. Birinci halde kredi maddîdir. Mukriz sermayesi ile, müstakriz ona malûm olmasa bile aldığı rehin dolayısıyla alacağını teminat altına almış farz olunur. Mukriz müstakzirin tediye kaabiliyetini biliyor ve onun namusluluğuna inanıyor. Kezalik ahlâki garantiden de memnundur. Fakat bütün hallerde itimatsız kredi yoktur ve olamaz. Teminat alınan gayri menkûlün kıymeti düşebilir, evsafı bozulabilir, fakat itimada şayan bir kimse bütün bu hallerde borcunu ödemek imkânlarını bulur ve esasen hüsnüniyet sahibi bir tüccar gayet basiretle hareket ederek tediye kudret ve kaabiliyeti fevkinde borçlanmaz ve riskli işlere girişmez.

İkraz muameleleri az inkişaf etmiş olduğu zamanlarda kredi daha ziyade şahsi itimada istinad ederdi. Mukriz müstakrizin hüsnüniyetine ve müessesenin muvaffakiyetine inanarak ikrazatta bulunurdu. fakat zamanımızda kredi muameleleri c kadar inkişaf etmiştir ki mukrizin yani bankaların müstakrizlerin durumlarını bilmeleri imkânsız bir hal almıştır. Bu yüzden bankalar ekseri ahvalde ve büyük ikraz muamelelerinde maaddi teminat almak lüzum ve ihtiyacını duymağa ve bu suretle şahsi kredinin yerini maadi kredi almağa başlamıştır.

Maadi kredinin şahsi krediye faikiyeti, teminatın kıymetlendirilmesinin bir şahıstan ziyade emniyetle mümkün olması keyfiyetindendir. Binaenaleyh bu yüzden maaddi kredi banka muamelelerinde birinci mevki tutar. Bununla beraber bilgili ve ahlâklî birine verilen şahsî kredi, sakat teminat mukabilinde ve fena ahlâklî bir şahsa verilen krediden daha sağlamdır. Bunun için bankalar bazı muamelelerinde maaddi teminattan başka şahsî kefalet de aramaktadırlar. 2969 sayılı bankalar kanunu ticaret bankalarının gayri menkul karşılığı ikraz muamelesi yapmağa müsait olmadığından bankalarımız bir veya iki tüccar kefaleti ile açtıkları borçlu cari hesaplar için ancak munzam ve mütemmim teminat olarak gayri menkul karşılık almaktadırlar.

II - KREDİNİN İNKİŞAF ŞARTLARI :

Kredi Ve Para

Kredi, muayyen bir medeniyet derecesi ve seviyesine erişmiş olan memleketlerde inkişaf eder. Anarşik veya kanun yerine kuvvet hüküm süren cemiyetlerde kredi tanınmamıştır. Çünkü vadesinde tahsil edilemeyeceğini bilen bir kimse veya müessesecisi malını diğerine vermek suretiyle kendisini tehlikeye atmayacağı tabiidir.

Medeni memleketlerde bile kredi tedrici bir tarzda inkişaf eder. hususile uzun, ekonomik buhranlarda müesseselerin kârlarını gaip ettikleri, ihtiyatları azaldığı ve mes'ut devirlerde aktettikleri borçlarını ödeyemedikleri zamanlarda kredi husufe uğrar.

Umumi ve hususi borçlar ağırlaştığı ekonomik faaliyet karıştığı veya büyük bir içtimai hastalık doğduğu zamanlar hükümet bazen kuvvet yolu ile aktedilmiş bir kısım teahhütleri feshetmeğe mecbur olur. Fakat bu gibi zecri tedbirlere ancak pek müstesna hallerde başvurulması makul olabilir. Zira bu hal ilerde aktedilecek bütün taahhüdleri büyük şüphe içinde bırakır, itimad, kaybolur, bankalardan tevdiat çekilir ve yeni ikraz muameleleri çok

güçleşir. Hata bir memleket kendi parasını korumak için kendi milletini ecnebi memleketlere olan borçlarını ödemekten menederse bütün beynelmilel kredi muameleleri felce uğramış olur.

Nihayet, kredi muameleleri adiyen para sermayesi üzerine müesses olduğundan, inkişaf edebilmesi için para kıymetinin sabit olması lâzımdır. Şüphesiz kredi her cins mal üzerine yapılabilir. İlk çağlarda madeni para tanınmamış veya az yayılmış olduğu zaman ikraz muameleleri, hayvan, hububat ve çalışma vasıtaları üzerine yapıldı. Bu nevi kredi modern cemiyetlerde şimdi bile tamamen kaybolmamıştır. Fakat zamanımızda kredi muamelesi para ile yapılmaktadır. müstakriz'in malik olduğu veya olacağı muayyen bir mal değil, ona istediği her malı ve hizmeti temin eden paradır. Bununla beraber kredi binnazariye parasız da inkişaf edebilir.

Her şahsın bankalarda birer hesabı mevcut olduğunu farzetsek bütün kredi muameleleri bu hesaplarda nakil ve mensup suretiyle ceryan ettirilebilir. Meselâ : Bir değirmenci üç ay vade ile bir fırıncıya elli liradan sattığı 100 çuval unun bedelini fırıncıdan nakden alacağı yerde bu alacağını bir senetle bankaya devrettiği ve fırıncıya borçlu olan müstehlikler aynı zamanda müstahsil olduklarından borçlarına mukabil alacaklarını bankaya havale ettikleri takdirde para harekâtına meydan verilmeden borçla ve alacaklar kredi yolu ile ve banka vasıtası ile tasfiye edilmiş olur. İdaal cemiyetlerde bu suretle bütün muamelelerin cereyan edeceği tasavvur edilmektedir. Bununla beraber ekonomik organizasyonun harekete koyacağı kredinin para yerine kaim olacağı bir cemiyet faraziyesi tamamıyla nazarıdır. Bundan başka mübadele vasıtası ve kıymet ölçüsü olarak kullanılacak paranın muayyen mikdar ve nisbette altın, gümüş veya diğer kıymetli maden karşılığı bulunmadığı takdirde fiatlar geniş ölçüde yükselecektir. Zira bu vaziyette bankalar madeni para olarak kasa mevcudu muhafazası külfetinden ve mecburiyetinden kurtulacaklarından kredi ve iştirak kuvvetinin artmasına hiç bir mani kalmamış olur.

Mübadele vasıtası olarak kabul edilen para, kredinin inkişafı için zaruri değildir. Fakat madeni para tanınmamış olan cemiyette bile fiatları ve binnetice alacak ve borçları ölçmek için taayyün eden bir kıymet ölçüsünden vazgeçilemeyecektir.

Hali hazırdaki bir malın müstakbeldeki malla mübadelesinden başka bir şey olmayan mübadeleler ve kredi ancak hesab vahidi kıymetinin daha doğrusu iştirak kuvvetinin mümkün olduğu kadar sabit ve sağlam kalması ile inkişaf eder. Şüphesiz bu kıymet vahidi muayyen bir ağırlıkta altın ittiha edilmiş olsa bile asla değişmez değildir.

Bu kıymet ölçüsü, yeni madenlerin keşif ve işlenmesi, teknik ilerleme, fiatların düşmesi, hükümetlerin ekonomi sevk ve idaresi, tedavüldeki tediye vasıtalarının azalıp çoğalması ile daimi olarak değişmektedir.

Para kıymetinin tedricen değişmesi, hayattaki temevvüçlerle ilgilidir. Bu hal kredi muamelelerinin inkişafına mani olamaz. Fakat umumî durum para sarsıntısı yaparsa vaziyet başkadır.

Sermaye sahipleri paranın iştirak kıymetini kaybettiğini veya etmekte olduğunu hisedince paralarını ikraz etmiyecekleri tabiidir.

Şunu ilâve etmek isteriz ki, bu endişe hususi eşhas ve müesseseler için varit olup bankalar için pek varit olamaz. Bankalar daha ziyade ikrazlarını harici menbalarından temin ettikleri için bilhassa devlet bankaları bundan müteessir olmazlar. Hususi bankalar bu gibi hallerde spekülasyona kaçıp kendi zatı sermayelerini ve tevdiatlarını gayri menkul, altın veya ecnebi dövizlerine yatırırlarsa piyasada buhranın şiddetlenmesine âmil olurlar. Bu mahzurlar dolayısıyla hükümet bankaları murakabe altına almıştır. Hatta bazı memleketlerde bankaların millileştirilmesi cihetine bile gidilmiştir.

Paranın kıymeti sarsıldıkça sermaye sahipleri malik oldukları sermayelerini riaddi mallara tahvil edecekleri muhakkaktır. Aksine olarak para kıymetini mü-

hım derecede artışı da umumi fiatların düşmesini intaceder. Bu hal de kredinin iyi işlemesine müsait değildir. müesseselerin kârları azalır ucuz para ile borçlananlara ağır yükler tahmil edilir. Birçok borçlular tediye kabiliyetini kaybederler, alacaklarında tenzilât yapmağa mecbur cakklarından tenzilât yapmağa mecbur olurlar. Bundan umumi iktisadi buhran husule gelir ve itimad azalır. Bu hal kredi muamelelerine sekte verir.

Umumi bir tarzda paranın iştira kıymetinin daimi sabit olması, kredi muamelelerinin normal işlemesine mani olduğundan uzun bir ekonomik refah teminine müsait değildir. Burada bir tezat vardır. Zira, kredinin inkişafı para kıymetinin sabit kalmasına mütevakıf olduğu gibi, deflasyon yani para kıymetinin yükselmesi ve hatta sabit kalması neticesi olarak eş-

ya fiatlarının düşmesi ekonomik buhranlara sebebiyet vereceği cihetle asla arzu edilir bir hal değildir. O halde paranın sabit kalmasının bazı iyiliklerine mukabil bir kısım fena neticeler de doğurduğuna göre iktisadi buhranlardan nasıl masun kalınacaktır?

Bu günkü şartlar altında para kıymetinin sabit kalması mümkün olmadığı ve farzımuhal para sabit kalsa bile faydalı olmadığına göre ideal durum, paranın iktisadi hayatta tesirinin ancak nesilden nesile hissedilecek derecede pek cüz'î ve tedrici düşmesini sağlamaktır. Bununla beraber zamanla bu mahzurları da bertaraf edecek cemiyet şekilleri iktisadi nizamların teessüs etmesi ihtimalden uzak addolunamaz ...

(Sonu Var)

İngiltere'de Zirai Kredi Mevzuatı

Yazan : Vecdi UNAY

IV

Uzun Vadeli Krediler

İngilterede uzun vadeli Zirai Kredi sahasındaki kanunî mevzuatı iki kate goride toplamak mümkündür :

A — 1864 ve 1899 tarihli arazi islah kanunları

B — 928 tarihli Zirai Kredi Kanununun Zirai ipotek şirketine vücut veren birinci kısmı ile bu kanuna ek mahiyette çıkarılan 932 tarihli Zirai Kredi Kanunu ve 929 tarihli İskoçya Zirai Kredi Kanununun uzun vadeli İpotekli kredileri ilgilendiren birinci kısmı.

A — İslâh ve İmar Kredilerini

İlgilendiren Kanunî Mevzuat :

Zirai arazinin imar ve islâhı için Tarım Vekâletinin tasvibi ile uzun vadeli ikrazatta bulunacak kredi müesseselerinin 1864 ve 1899 tarihli kanunlara göre riayet etmeleri gereken hususat ve kredi şartları şöylece hûlâsa edilebilir :

a) İslâh kredileri ancak aşağıda gösterilen imar ve islâh ameliyelerinin yapılması maksadile açılabilir :

1 — Çiftlik arazisinin iyi bir şekilde idaresi veya bir zirai işletmenin yürütülebilmesi için lüzumlu çiftlik ve amele evleriyle sair ikamet veya iş binalarının inşası, yerlerinin değiştirilmesi veya yenilenmesi,

2 — Araziyi sulardan kurtarmak suretile istihsalin idame veya tezyidini teminen hendekler veya kanallar açılması veya mevcutlarının takviyesi, genişletilmesi veya derinleştirilmesi,

3 — Zirai işletmeye su getirilmesi için lüzumlu tesisatın inşası,

4 — Araziye hudut veya bölme duvarları çekilmesi veya mevcutlarının takviyesi,

5 — Lüzumlu çiftlik yolları ile köprülerinin inşası,

6 — Arazinin irva ve iskası veya su altındaki arazinin kurutularak kabili zer hale getirilmesi zımında lüzumlu ameliyelerin yapılması,

7 — Çiftlik binalarının tenviri veya kuvveimuharrike temini maksadlarıyla elektrik tesisatı yapılması,

8 — Meyve bahçeleri ve orman yetiştirilmesi,

9 — Sabit silo ve anbar inşası,

10 — Koyunlar için dezenfeksiyon havuzları inşası,

b) Bu krediden faydalanabilmek için islâh ameliyesine başlanmadan evvel Tarım Vekâletinden müsaade alınması şarttır. Bu müsaadenin istihsalinden sonra yapılacak imar ve islâh işinin tayin olunan müddet zarfında ikmalini müteakip krediden faydalanılabilir.

c) Tarım Vekâletince müsaadenin verilmesi; yapılacak islâh ameliyesinin araziden alınacak iradın, en az borç taksit tutarını karşılayacak nisbette arttıracığına kanaat getirilmesine mütevakıftır. Ancak ziraat işçilerinin ikametına mahsus evlerin inşasıyla araziye su temini maksadile yapılacak tesisata müsaade edilirken bu şart aranmaz.

d) Yapılan ikrazatın teminatı; islâh edilen araziden alınacak irat üzerine Tarım Vekâletince ikrazatı yapan şirket lehine tesis olunan rehindir. Bu irat rehini, arazi üzerinde mevcut veya ileride tesis olunacak İpotek gibi bilimum fer'i aynı haklara karşı imtiyazlı mevkidedir. Ancak borcun vadesi hulûl etmiyen kısmı hiç bir veçhile alacaklı tarafından talep olunamıyacağı cihetle bu ruçhan hakkı sadece vadesi gelmiş bulunan taksit tutarlarıyla mukayyet kalmaktadır.

e) Faiz nisbeti; % 5 i geçmemek üzere, piyasadaki umumî faiz hadleriyle mütenasip olarak zaman zaman Tarım Vekâletince tayin olunur. Ancak kredi açılırken tesbit olunan faiz nisbeti sonradan hiç bir veçhile değiştirilemez.

f) İslâh kredisine mevzu teşkil eden gayrimenkul, alacaklı şirketin rızası alınmaksızın satılabilir. Bu halde arazi üzerinde şirket lehine müesses irat rehni aynen baki kalır.

g) Vade; yapılacak işin mahiyetine göre kırk seneyi geçmemek üzere Tarım Vekâletince tayin olunur.

h) İkrazatı yapan müessese, borç taksitlerini vadelerinden evvel hiç bir sebep ve suretle talep edemeyeceği gibi vadesi gelmiyen taksitleri kabule de mecbur değildir.

i) Vadesinde ödenmiyen borç taksitleri için alacaklı şirket gayrimenkulü satışa çıkarmak yetkisini haiz değildir. Bu kabil taksitlerin tahsili arazide yetişen mahsulâtın haczi ve sattırılması suretile mümkündür.

j) Kredi masrafları da borca ilâve edilmek suretiyle taksitlendirilebilir.

Yukarıda mevzu bahis edilen kanun hükümleri dahilinde, arazi sahiplerine uzun vadeli imar ve islâh kredileri açmak üzere birkaç sigorta şirketi tarafından Arazi İslâh şirketi (The Lands Improvement Company) kurulmuştur. 800 kadar Avukat, memleketin her tarafında şirketin ajanlığı vazifesini görürler. İtibari sermayesi 2.500.000 ödenmiş sermayesi ise 100.

Bin sterlindir. Şirket; sermaye ve ihtiyatlarıyla karşılıymadığı ikraz miktarları için sermayedar sigorta kumpanyalarından istikrazda bulunur. Sigorta şirketlerine borçlanılan mebaliğin büyük bir kısmı; arazi sahipleri zimmetindeki matlubatın sigorta şirketlerine temlik suretiyle temin olunur. Bu Kredilerde Tarım Vekâletinin tasvibi aranmakta ise de Hükümetce şirkete malî yardım yapılmamaktadır. Şirketin ikrazatı 1864 ve 1899 tarihli arazi islâh kanunları hükümlerine istinat eder.

B — UzunVadeli İpotekli Kredileri

İlgilendiren Kanunî Mevzuat :

1928 ve 1932 tarihli Ziraî Kredi Kanunlarının uzun vadeli kredilerle ilgili hükümleri şöylece hülâsa edilebilir.

a) İngiltere ve Wales bölgelerindeki zürraa gayrimenkul İpotegi mukabilinde ve ayrıca 1864 ve 1899 tarihli arazi islâh kanunları hükümleri dahilinde ikrazat yapmak gayesile kurulacak bir limitet şirkete; en müsait ikraz şartlarını temin edebilmesi için ödenmiş sermayesi tutarını ve 750.000 Sterlini aşmamak kayıtlarile hazinece bir teminat fonu ikraz olunur. Bu paradan altmış sene için faiz aranmaz, mezkûr müddet geçtikten sonra mümasili Devlet ikrazatında tatbik olunan faizlerin vassatisine göre tesbit edilecek bir nisbet dahilinde faize tabi tutulur.

b) Hazine, Şirketin idare masraflarına iştirak eder.

(928 tarihli kanunda bu miktar sene d 10.000 Sterlin olarak tesbit edilmiş ise de 944 tarihli diğer bir kanunla mezkûr mâli yardım 150.000 Sterline çıkarılmak suretile şirketce ikrazat faiz nisbetlerinin indirilmesine imkân verilmiştir.)

c) Şirket, yapacağı ikrazatı çıkaraacağı tahvillerle karşılamak yetkisini haizdir. Tahvillerin satılmıyan kısmı, 5.000.000 Sterlini aşmamak kaydile hazinece mübayaa olunabilir. Bundan başka Şirketce ihraç olunacak tahvillerden her tertibin dörtte biri tutarını da, 1.250.000 Sterlinlik bir hadle mukayyet kalmak şartile, satın almağa hazine yetkilidir.

d) Şirketin mukavelenamesi Tarım Vekâletinin tasdikinden geçirilir ve mezkûr Vekâletin tasvibi alınmadıkça tadil olunamaz. Hazinece Şirkete yapılan ikrazattan mütevellit borç bakiyesi mevcut bulunduğu müddetçe İdare Meclisi Üyelerinden biri hazinece tayin edilir. Senelik bilançolarla kâr ve zarar hesaplarından birer nüsha Tarım Vekâletine gönderilir.

e) Hisse senetlerine verilecek faiz nisbti % 5 i geçemez.

f) İpotekli ikrazat; teminat alınan gayrimenkulün ikraz sırasında Şirketce taktir olunacak kıymetinin üçte ikisini tevcih edemez.

g) Azami vade altmış senedir. İkraz edilen mebalîğ senelik veya altı aylık müsvaci taksitlerle tahsil olunur.

h) Şirketin infisahı halinde; evvelâ Farice olan borçlar ödenir. Bakiyei mevcudat hazinenin şirket nezdindeki matlubat ile ödenmiş sermaye hisselerini : yüzde yüz karşılamağa kifayet etmediği takdirde hazineye olan borç bakiyesi ile ödenmiş sermaye arasındaki nisbete göre hazine ile hissedarlar arasında gârimeten paylaşma yapılır.

İskoçyadaki zürraa gayri menkul İpotegi mukabilinde uzun vadeli kredi vermek ve ayrıca 1864 ve 1899 tarihli arazi islah kanunları hükümleri dahilinde ikrazat yapmak üzere bir limited şirket kurulması imkânlarını hazırlayan 1929 tarihli İskoçya Ziraî Kredi Kanununun uzun vadeli kredilerle ilgili hükümleri de 928 tarihli ziraî kredi kanunu hükümlerine mütenazır bulunmaktadır. Farklı noktalar aşağıda belirtilmiştir :

a) Hazinece şirkete ikraz olunacak teminat fonu 125.000 Sterlin dir.

b) Şirketin idare masraflarına istihkak miktarı 1750 Sterlin olarak tesbit edilmiş ve 944 tarihinde bu yardım 30.000 Sterline iblağ olunmuştur.

c) Şirketin çıkaracağı tahvillerin satılamayan kısmı 800.000 Sterlini aşmamak kaydı ile hazinece satın alınabilir.

Şirketce ihraç olunacak tahvillerden her tertibin hazinece satın alınabilecek dörtte biri tutarı da 200.000 Sterlinlik bir hadle mukayyettir.

1928 ve 1932 tarihli ziraî kredi kanunlarına müsteniden iki şirket teşekkül etmiştir.

1 — Ziraî İpotek Şirketi (The Agricultural Mortgage Corporation Limited) :

Bu kredi müessesesi, 928 Ziraî Kanunu hükümleri dairesinde ihraç edeceği tahviller hasılat ile İngiltere ve Wales Bölgelerindeki zürraa;

I — Gayri menkulleri üzerinde birinci derecede İpotek tesisi suretile 60 seneye kadar vade ile kredi vermek,

II — 1864 ve 1899 tarihli arazi islah

kanunları hükümlerine göre azami 40 senec vadeli islah kredileri açmak gayesile 928 kısım ayında kurulmuştur. Sermayesi 750.000 Sterlin olup tamamı ödenmiştir. Şirketin hissedarları başta İngiltere Bankası (Bank Of England) olmak üzere on Bankadır. Hissedar Bankaların bilumum Şubeleri Şirketin ajanlığını deruhte etmişlerdir. Bu iş için masraf karşılığı veya komisyon almazlar. Teşekkül, kâr gayesi gütmeyiz. Sırf çiftçilere hizmet etmek maksadiyle kurulmuştur. İkrazatını ekseriyette ihraç eylediği tahvillere verilen faizden yüzde yarım fazlasıyla yapar ve bu faiz farkı masraflarını karşılamağa kâfi gelmediğinden bunu telâfi etmek üzere Hü-

kümetten senede 150.000 Sterlinlik bir yardım görmektedir.

Şirket kurulduğu tarihten itibaren 19 milyon Sterlin tutarında beş tertip tahvil çıkarmıştır. Tahvillerin faiz nisbetleri % 5, % 4,5, % 3,5 ve % 3 olmak üzere mütehalettir.

Şirket, kuruluş tarihinden itibaren birbuçuk milyon akra yakın arazi üzerinde İpotek tesisi suretile 30 milyon Sterlinlik ikrazat yapmıştır. Çiftçinin istikraz talepleri seneden seneye artmaktadır. Son hesap senesi içinde yapılan ikrazat yekûnunda bir evvelki yıla nazaran % 17 nisbetinde tezayüd mevcuttur. Şirket faali-

yetini İpotekli krediler üzerinde teksif eylemiştir. 1864 ve 1899 tarihli kanunlara müsteniden açtığı ıslah kredileri mahduttur. 31/3/1952 tarihli bilânço rakamlarına göre şirketin ikrazatı (16.980.531) Sterlinlik bir bakiye arz eylemektedir. tion Limited).

2 — İskoç Zirai Teminat Şirketi (The Scottish Agricultural Securities Corporation Limited) :

Bu kredi müessesesi de zirai İpotek şirketine mütenazıran İskoçya bölgesindeki zürraa :

I — Cayrimenkulleri üzerinde birinc derecede İpotek tesisi suretile 60 seneye kadar vade ile kredi vermek,

II — 1864 ve 1899 tarihli arazi ıslah kanunları hükümlerine göre azami 40 sene vadeli ıslah kredileri açmak, gayesile kurulmuş ve 1/9/1933 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Sermayesi 100.000 Sterlin olup tamamı ödenmiştir.

Şirketin hissedarları; İskoç Milli Bankası (The National Bank Of Scotland Ltd.) ile İskoçyadaki diğer üç Bankadır.

Şirket % 3,5 faizli 500.000 Sterlinlik tahvil ihraç eylemiştir. Kuruluşu tarihindenberi yaptığı ikrazat yekûnu birbuçuk milyon Sterlinden ibaret bulunmaktadır.

S O N

Tahsil Senetleri Muameleleri

Yazan : Turhan TUMAY

Bankaların senet tahsili muamelelerindeki rolü, tahsil edilmek üzere tevdi olunan senetlerin muhteviyatını tahsile tavassuttan ibarettir. Filhakika, bankaların bu kabil muameleleri, krediden ziyade, bir hizmet veghesi arzeder.

Bir senedi tahsile kabul eden banka, senet bedelini tahsil etmekle, sadece bu bedeli tahsile tavassut hizmetinde bulunur ve bundan dolayı da münasip bir komisyona hak kazanır. Bir bankanın bir tahsil senedi mukabilinde kredi vermesi ise, bu senedin bankabl olması, keşideci ve borçlusunun ticarî alemde, borçlarını eda bakımından, doğrulukları ile maruf şahıslar bulunmaları gibi bazı şartlara mütevakkıftır. Nadiren verilen bu tarz krediler de ekseri senet tutarının % 50 sini geçmez.

Çok kere bir banka müşterisi, bir senedi bankası vasıtası ile tahsile tevdi ederken bankerinin bu yoldaki hizmetinden istifadeyi düşünür. Ancak tatbikatta bir de bunun yanı başında bir mülâhaza daha vardır ki, bu da bankanın itibar ve nüfuzundan istifade etmek düşüncesidir. Gerçekten ticaret dünyasındaki bazı tüccarlarda senedini bizzat tahsile ibraz ederse ademi tediye ihtimali korkusu mevcuttur. Bu da onlara protesto keşidesi vesaire gibi bazı masraflara mal olacaktır. Ancak diğer taraftan bankaların ticarî nüfuz ve mevkilerinin bu meseleyi hal edeceği kanaati vardır.

Her ne mülâhaza ile olursa olsun bugün senet tahsili muameleleri, bankaların en kesif muameleleri arasında yer alır ve bu da bankalarda bu iş ile muvazzaf bir servisin teşkilini zarurî kılmıştır.

Bankalara tahsile verilen senetler, bu işe mahsus bir bordroya kaydolunurlar.

Bu bordroya ayrıca bir refakat mektubu da eklenir. Bu mektup tahsil için lüzumlu talimatı ihtiva eder, ki bunlar da eczümle şunlardır :

- a — Senedin tahsil veya kabule verildiği
- b — Ademi tahsil veya kabul halinde protesto keşide edilip edilemeyeceği
- c — Senedin hangi şekilde tahsil mahalline sevkedileceği
- d — Ademi tahsil veya kabul halinde bankanın ne yolda haberdar edileceği
- e — Vesikalı senetlerde sigorta ve depolama hususâtı hakkında talimat
- f — Acyonun kime raci olacağı
- g — Senet bedelinin hangi vasıta ile transfer edileceği

Tahsile tevdi olunan senetler iki şekilde olur :

1. Basit Senetler «Clean Bills»
2. Vesikalı Senetler «Documentary Bills».

Basit Senetler, sevk vesaiinin merbut bulunmadığı senetlerdir. Vesikalı senetlere ise,

Konışmento

Sigorta poliçesi

Menşe şahadetnamesi.

Fatura vesaire gibi sevkiyatı tevsik eden vesikalar merbuttur. Ve bu kabil senetler daha ziyade dış ticaretin finansmanında müstameldir.

Tahsil senedatı bir de tahsil mahallerine göre tasnife tâbi tutulur ki, bu da :-

1. Şehirde Tahsil Olunacak Senetler
2. Hariçte Tahsil Olunacak Senetler şeklinde yapılan tefriktir.

Tahsile gelen senetler umumiyetle nuhteviyatlarının tahsili veya kabulü kaydı ile tevdi olunurlar. Bilfarz «A» firması Almanya'ya buğday ihraç etmiştir. Buna göre hazırladığı sevk vesaikini berayı tahsil bankasına verir ve bunların Alman ihracatçısı «B» üzerine keşide ettiği ilişik polişenin tahsil veya kabulü mukabinde borçluya teslimini şart eder.

Burada bankanın vazife ve mesuliyeti vesaik ve senet üzerinde sathî ve zahiri bir tetkikat yaparak bunları, mudi tarafından serdedilen şartlar dairesinde tahsil veya kabul için Almanyadaki muhabirine göndermektir. Bu tetkikatta bilfarz senedin pulları, tanzim şekli, mal beyanının her vesikada ayrı ayrı olmaması gibi hususlara mütealliktir.

Banka senedi tahsile göndermeden evvel onun tevkilî bir ciro ile kendi emrine ciro edilmiş olmasını arar. Yani bankanın senet bedelinin tahsiline aracılığı keyfiyeti bu kabil bir ciro ile temin edilmiş olur ki bu da cirodaki «Tahsil içindir» veya «Bedeli tahsildedir» ibareleri ile sağlanır.

Almanyadaki muhabir de ya senet bedelini tahsil ederek veyahut da senedin kabulü mukabilinde vesaiki borçluya teslim eder. Tahsil halinde bedeli transfer eder.

Tahsil Senedi muamelelerinin ihracatçı bakımından en mühim mahzuru, mal bedelinin transfer edilmesine kadar intizar

keyfiyetidir ki bu da kambiyo takyidatının had bir safhada bulunduğu zamanlarda çok uzun bir bekleme devresine ihtiyaç gösterebilir.

Bunun mahzuru iştirâ senetleri ile bir dereceye kadar giderilmektedir. Bu metotta tahsilâta tavassut eden banka, ihracatçı müşterisinin hak ve menfaatlerini vikaaye maksadı ile senet bedelinin tamamını veya bir kısmını, mallar üzerinde bir ipotek hakkı tesis etmek sureti ile, avans olarak ödemeği kabul eder. Buna mukabil ihracatçı da iştirâ tarihi ile transfer tarihi arasındaki müddete ait faizi yüklenir.

Bir de yine kambiyo takyidatı dolayısı ile transfer müşkülâtı bulunan ahvalde, ithalâtçının mallara muvakkaten mahallî para depozitosu mukabinde tesahüp etmesine ihracatçı tarafından müsaade olunabilir. Bu takdirde, vesaik veya senet borçluya «TL. Muvakkat Depozito» ve kur temevvücatını karşılamak üzere bir teahhütname mukabilinde teslim edilir.

Yukarıda kısaca izahına çalıştığımız tahsil senedatı muamelelerinin muhasebe şeklini bir diğer yazımızın mevzuu yapacağız.

Daha fazla malûmat için :

Cheques : The Paying and Collecting Banker.
P. Campbell.

The Finance of Foreign Trade, H. J. Witte-
ridge.

Priority Target Exports, Lloyds Bank.

Elementary Banking, H. P. Sheldon.

Yukarıki eserlere bakınız.

İskonto veya Avansa Kabul Edilen Senetlerin Damga Resmi Bakımından Bankaların Mesuliyeti

Yazan: Memduh GÜNGÖR

1324 sayılı Damga Resmi Kanununun 45 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre «Bilûmum evrak ve senetlerin Damga Resminin ifa edilmemesinden veya noksan ifa olunmasından veya pulların kanuna muhalif iptalinden dolayı alınması lâzımgelen resim veya para cezası, imza edenlere müracaat hakkı olmak üzere, ibraz edenlerden alınır.»

Damga Resmi mevzuunda ibraz demek, bir varaka ne maksatla tanzim edilmişse, o maksata göre mezkûr varakanın kullanılması ve bu varaka ile ihticaç edilmesi, başka bir tabirle o varakanın delil ve hücret olarak gösterilmesi demektir.

Maliye Vekâletinin Teşrinievvel 1929 tarih ve 4624 - 331 numaralı Damga Resmi Umumi Tebliğinin 9. uncu fıkrasında mübriz şu şekilde tarif edilmektedir : «Maddedeki (mübriz), mehakim ile resmî daire veya memura pula tabi evrak ve senedatı ibraz eden kimselerdir.» Buradaki «Resmî daire veya memur» tabirine dikkati çekmek isteriz.

İskonto veya avansa getirilmiş herhangi bir senedin müşteri tarafından geri alınmaması veya bedelinin ödenmemesi halinde bu senedi mahkeme, icra dairesi v.s. gibi resmi makama ibraz mecburiyetinde kalan banka mübriz durumuna düşmüş demektir. Bu takdirde ifa olunmayan veya noksan ifa olunan damga resmi ve cezası ile pulların kanuna uygun olmıyan iptalinden dolayı alınması lâzımgelen ceza bankaya tereddüp edecektir. Herne kadar kanun imza edenlere rücu hakkını mahfuz tutmuşsa da bunun

tahakkukunun ne derece külfetli olduğu vârestedir.

Vergi Usul Kanunu Damga Resmi Kanunda yazılı muhtelif misillerdeki para cezalarını kaldırarak umumiyetle damga resminden mütevellit cezaları 330 uncu maddesinde zikredilen % 50 nisbetindeki kusur cezaları arasına sokmuştur.

Damga Resmi Kanununun 47 inci maddesi 5432 sayılı Vergi Usul Kanununun 391 inci maddesinin VIII numaralı bendi ile kaldırılmadan önce, Türkiye'de tanzim edilip pulsuz veya pulu noksan olan veyahut pulu kanuna muvafık surette vaz ve iptal edilmemiş bulunan poligelere ait cezaların, mümziye müracaat hakkı olmak üzere, hamilden istifasını âmir bulunuyordu. Hâlen bu hüküm kaldırıldığından Bankalara bu yolda bir mesuliyet teveccüh etmesine imkân kalmamıştır.

Vergi incelemesine menur veya yetkili olanların Banka cüzdanında noksan pullu senet bulmaları halinde ise :

Maliye Vekâletinin 12 Eylül 1938 tarih ve 24301-25.27881-64 sayılı Damga Resmi Umumi Tebliğinin 14 üncü maddesinin 1 numaralı fıkrasında sarîh olarak şöyle denilmektedir : «Damga Resmi tabikatını kontrol etmek üzere alâkadar memurun talebi üzerine, Ticarethane veya Müesseselerin evrakını memura göstermesi ibraz değildir.» Bu gibi hallerde tesbit olunacak muhalifi kanun muamelelerden dolayı alınması lâzımgelen resim ve ceza, hakiki mükellef olan şahıstan istenilir.

Bir varakanın adiyen hamili olan şahıstan, o şahıs, aynı zamanda mezkûr varakadan dolayı aranılan resmin hakiki mükellefi değil ise, resim ve ceza istenilemez. Yukarıdaki misalde, evrakını tetkike arzeden müessesenin vaziyeti de hamil olmakla iibarettir.»

Keza Maliye Vekâleti sabık Varidat Umum Müdürü İsmail Hakkı Ülkmen de «Amelî ve tatbikî Damga Resmi» adlı kitabının 104 üncü sahifesinde şöyle demektedir :

«Günün birinde ticarethanenize bir varidat kontrol memuru geldi. Haiz olduğunuz kanuni selâhiyete dayanarak, Damga Resmi noktasından evrakınızı kontrol etmek istiyor. Evrakınızı kendisine gösterdiniz Evrakınızı varidat kontrol memuruna göstermeniz ve elinizdeki mektubu mahkemeye tevdi etmeniz bir hakkın ısbat ve tevsiki için değil, kanununun emrettiği bir mecburiyete riayet için yapılmıştır. Binaenaleyh burada bir ihtiyaç veya ibraz karşısında değiliz.»

★

Pulun kanununa uygun olarak iptal edilmiş olmamasından mütevellit mes'uliyete gelince : Vergi Usul Kanununun 337 inci maddesinin (I) numaralı bendi ile «Resmi Daireler, noterler, bankalar ve anonim şirketlerle 3659 sayılı kanuna tâbi kurumlara ve derneklere ibraz edilen veya gönderilen ve pulları vergi kanununun belli ettiği şekilde iptal edilmemiş bulunan kâğıtları, pullarını iptal etmeden muameleye koyanlar adına her kâğıt için elişer kuruş ceza kesilir.» şeklinde ahiren hüküm konulmuş bulunmaktadır.

Aynı kanunun 336 ncı maddesinin (a) fıkrasıyla pullar Damga Resmi Kanununun belli ettiği şekilde iptal edilmediği takdirde kanuna uygun olarak iptal edilmemiş olan pulların kıymeti üzerinden maktu resimlerde % 50, nisbi resimlerde % 10 vergi cezası kesileceği hakkında son defa kabul edilen hükmün yukarıda sayılan daire ve müesseselere ibraz edilen ve

ya gönderilen kâğıt ve ilânların iptal edilmemiş pulları hakkında uygulanmaması esası konulmuştur.

Şunu da ilâve edelim ki Bankalar Damga Resmi ve cezasını talebe mecbur değildirler. Filhakika Damga Resmi Kanunun bu hususa taallük eden 53 üncü maddesi aynen şudur :

«Bilcümle mehakim ve mücalis reis ve âzaları vsair resmi memurlardan, her kim olursa olsun bu kanun hükmünce alınması lâzımgelen resim ve cezayı nakdiyi talebe mecburdur.»

Maddedeki «resmî memurlar» tâbiri şümûliine ekserisi bir anonim şirket mücâhdemi durumunda olan Bankalar mensuplarının girmeyeceğini tereddütsüz ifade edebiliriz.

İsmail Hakkı Ülkmen de, yukarıda mevzuubahis eserinde (sahife 593) bu memurları «Devlet, Vilâyet ve Belediye Memurları» olarak tahdit etmiştir. Keza «mecalis reis ve âzaları» ndan maksat da Devlet Şûrası, Divanı Muhasebat v.s. gibi resmî müesseseler reis ve âzalarıdır.

★

Bu vesile ile bir noktaya daha temas etmek isteriz : Damga Resmi Kanununun 8 inci maddesi mucibince «evrak, senet ve ilanata konulan imzaların taaddüdü Damga Resmi'nin tekerrürünü istilzam etmez. Ancak maktu resme tâbi olup müteaddid şahısların imzasını havi bulunan makhuz ve ibra senetlerinin damga resmi imza adedine göre alınır.»

Mezkûr Kanunun 11 inci maddesinin 59 uncu fıkrası mucibince avans makbuzlariyle efrat tarafından muayyen miktarda bir paranın alındığına dair resmi dairelere verilen makbuzlar, resmi daireler hesabına Bankalar tarafından ödenen paralar mukabilinde verilen müteaddit nüsha makbuzlardan resmi dairelere ait olanları, bir de maaş, ücret, yevmiye, hakkı huzur gibi bir hizmet mukabili olarak alınan paralarla karzen alınan mebalige karşı ve

Ticari Defter Tutma

Yazan: Hikmet KEYMAN

I — Umumi Mülâhaza :

Yukarıda, muhasebenin zamanımızın ileri iktisat cemiyetinde ferdden devlete kadar herkesin ve her teşekkülün her sahada müracaat, istimal ve istifade eylediği ve hiç bir zaman da müstağni kalamıyacağı çok önemli bir teşkilât vasıta ve müessesesi olduğunu belirtmiştik.

Binaenaleyh, bugünün cemiyet hayatında bu kadar şümullü ve lüzumlu bir mevki işgal eyleyen bu önemli müesseseyle, vâzii kanunun da alâkalanması, âmme menfaati bakımından, zarurî ve tabî bir keyfiyettir.

Bu konu ve bahisde hususî hukuk sahasında, ticaret kanunumuzda; ve âmme hukuku sahasında da vergi kanunlarında ve diğer hususî kanunlarda muayyen ve özel bazı kanunî hükümler vaz'ı ve tedvin olunarak «Muhasebeye müteallik muayyen bir mevzuat» meydana gelmiştir. Bu suretle Muhasebe hususî ve şahsî bir itiyat ve ihtiyaç halinden çıkarak, muhtelif bakımlardan, hukukî ve kanunî bir mecburiyet ve mükellefiyet şeklini almıştır.

Bu durumda; bir taraftan vâzii kanun, ticarî muamelelerin adı muamelelerden başkaca sıhhat, sür'at ve emniyet gibi daha hususî bir rejimi istilzam eylediği mülâhazasıyla bir takım ticarî inzibat kaideleri koyarak, ticarî faaliyeti muhtelif cephelerden disiplin altına almış, ve diğer taraftan da, kanun hükümlerine riayet eyleyen kimselere de, defter tutarak kanunların kendilerine tahmil eylediği vazifeleri yerine getirmek suretiyle kanunların temin ettiği haklardan istifade imkânı sağlamıştır.

II — Ticaret Hukukuna Ait Ahkâm ve Mevzuat :

Bu sahadaki mevzuat, Ticaret Kanunumuzun yedinci faslında, «ticari defterler» başlığı altında 66 - 86 ncı maddelerinde vaz ve tedvin olunmuştur.

Kanun koyucuların bu alandaki alâkası oldukça yenidir. İlk önce Fransa'da 14 üncü Lui zamanında neşredilen 1673 tarihli emirname ile, ticaret defterleri kanun mevzuuna girmiş ve tüccarların def-

terlen makbuzlar nisbî resme ve bunlar haricinde kalan bilûmum makbuz ve ibra senetleri 500 kuruşa kadar 4, daha yukarıda için 10 kuruşluk maktu resme tâbî olduğundan bu şekilde Bankalarca, gelen havaleler vesaire dolayısıyla tanzim edilmekte olan makbuzlarda lehtar imzaları, aralarında şirket hali veya aynı müessese adına konulmuş imzalar olmaması şartıyla, müteaddit olduğu takdirde imza dedince ayrı ayrı resim alınmak lâzımgelmektedir. Meselâ üç şahıs tarafından imzalı olarak diğer bir şahıs veya hususi

müesseseye 100 liranın alındığına dair verilen bir makbuz senedi her imza için onar kuruş hesabıyla 30 kuruş resme tâbidir.

Aynı kanunun 45 inci maddesinin hâlen mer'iyette bulunan 2 inci fıkrası gereğince Bankalar tarafından tanzim edilip cfrada imza ettirilen veya re'sen verilen ve damga muamelesi bu kanun hükmüne muhalif bulunan bilcümle evrakın damga resmi ve cezası resim için imza edenlere müracaat hakkı olmak üzere Bankalardan alınacağı için bu hususta dikkatli olmak icabetmektedir.

ter tutmaları lüzumu, yalnız Muhasebe bakımından değil, kanun bakımından da bir mecburiyet haline gelmiştir. Bundan sonra, başda 1807 Fransız Ticaret Kanun-ticaret kanunlarında ticaret defterleri için mevat ve hükümlere rastlanmağa başlan-nu olduğu halde, muhtelif memleketlerin mıştır. Memleketimizde ticaret hukukunu ilk defa 1850 tarihli «kanun-namei = ti-caret» ile kanunlaştırılarak bu kanunun ikinci faslında tüccarların tutmağa mec-bur oldukları defterler gösterilmiştir.

1) Defter Tutmağa Mecbur Olanlar:

Ticaret Kanununun 16 ıncı maddesi mucibince «tüccar» sıfatını haiz olan her-kes defter tutmakla mükelleftir. Bu mü-kellefiyet tüccar sıfatının edinilmesiyle başlamakta ve sona ermesiyle bitmekte-dir. Tüccar tabirlerinden, hakikî şahıs-larla hükmi şahsiyeti haiz ticaret şirket-leri anlaşılır.

Küçük tüccarlar defter tutmakla de-ğildirler. (T K M 14) Kezalik tüccar sıfa-tını haiz olmayan fertler ve müesseseler, bazı ticarî muameleler yapmış olsalar da-hi, defter tutmağa mecbur değildirler. Tüccar sıfatını haiz bulunmayan fertlerle, (T K 121) inci maddesinde sayılı tica-ret şirketlerinden gayri bilcümle amme hukuku ve hususî hukuk hükümlerine istinaden kurulan müesseseler, defter tut-ma mükellefiyetinin haricinde kalırlar.

Tüccar, ticarî defterlerini bizzat tut-mağa mecbur olmayıp bu iş için kerdî a-damlarını (memurlarını) kullanabilir. Fakat, bir tacirin defterlerini tutmağa veya-hut hesap işlerini kaydetmeğe mezun olan kimsenin bu defterlere geçirdiği ve yazdı-ğı yazılar, o tacirin yazdığı yazı hükmün-dedir. (T. K. M. 68) .

Tutulması mecburi olan ticari defter-lerin mevcut olmamasından veya kanuna muvafık şekilde tutulmamasından müte-vellit mes'uliyet, doğrudan doğruya tica-rethane sahibine ait olup, tacir bu kusu-ru müstahdemlerine yükleyerek mesuli-yetten kurtulamaz. (T. K. M. 79).

2) Tutulması Mecburi Olan Defter ve Kayıtlar :

Muhasebe sistemi ve teşkilâtı bakı-mından serbesti esasını kabul eylemiş olan Ticaret Kanunumuz, her tacirin tutaca-ğı muhasebe defterlerini kanun bakımın-dan tâyin ve tahdit etmemiştir. Yalnız, Ticaret Kanununun 66 ncı maddesinde, (mevcurat ve muvazene defteri), (yev-miye defteri) ve (kopye defteri) namla-rıyle üç defter tutulmasını mecburi kılın-mıştır. Taciri, bunların dışında, istediği defteri ihtiyarî olarak, isteğine, yani seç-dği muhasebe usulüne göre tutup tutma-mak hususunda tamamen serbest bırak-ırıştır. Binaenaleyh muhasebe defter bah-sinde, kanunun tutulmasını mecbur kıldı-ğı defterlere, «kanunî defterler», isteğine göre tuttuğu defterlere de, «ihtiyarî def-terler, denilmiştir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz veçhi-le, Ticaret Kanunumuz, taciri muhasebe usulleri bakımından tamamen serbest bır-akmış ve muhasebe sistemiyle organizas-yonu intihap ve tesis hususunda muhtar kılmış olmakla beraber, aşağıya aldığımız 70, 71 ve 72 inci maddeleriyle de, işbu ka-nunî defterlerin her biri hakkında, hususî hükümler koyarak, bu defterlerin tutul-masını bazı muayyen şekillere tabi bulun-durmağı derpiş eylemiştir. Şöyle ki :

a — Mevcurat ve muvazene defteri-ne :

1 — Tacirin ticarete başladığı günde malik olduğu nakit ile menkul ve gayri menkul her nev'i mallarının muhammâ kıymetini, hisse senetleri ve tahvillerinin o günkü borsa kıymetlerini, senetli ve senetsiz bütün alacaklarının tahsili kabil ad-dedilen miktarı,

2 — Taahhütlerinden vesair cihetler-den mütevellit bütün borçları,

3 — İşbu mevcutlariyle borçlarının tı-kabülünden hasıl olan ve tacirin serveti asliyesini teşkil eden mikdarı kayıt ve işa-ret edildikten sonra, her hesap senesi so-nunda bütün borçlariyle mevcudunun mik-

darını mübeyyin tanzim edeceği bilânçosunu sırasıyla derç ve kaydetmeğe mecburdur. Bilânço enaz senede bir defa tanzim olunur. (T. K. M. 70).

b — Yevmiye defterine ilk kalem olarak tüccarın ticarete başladığı günde, geçen madde mucibince belli olan serveti asliyesi kaydedildikten sonra, alız ve itayı dair vukubulan külli ve cüz'i bilcümle muameleleri, keşide ve ita ve kabul, tediyeye ciro ettiği her nev'i senedat, gerek muamelâtı ticariyeye gerek muamelâtı adiyeye müteallik her nev'i makbuzat ve metfuatı, ayrı ayrı olarak, günü gününe ve tarihi muamele sırasıyla ve ihtiyacatı zatiyesi için vukubulan sarfiyat dahi ay nihayetlerinde bir kalem olarak kayıt ve dercolunur. (T K M 71).

c — Koype defterine tüccarın ticari muamelelerine dair irsal ve keşide ettikleri mektup ve telgrafnamelerin suretleri harfiyen ve tarih sırasıyla kayıt ve nakledilerek atlarına ticari işlerinde kullandıkları ticari ünvanları vazolunur. (T K. M 72).

Yevmiye defteri bir tüzük ve sicil defteri almak itibariyle tacir ve ticarethane için ehemmiyeti büyük ve şümulüdüdür. Ancak, kanunumuzun, sistemi hakkında herhangi bir kayıt koymadığı bu defter hakkındaki ahkâmı, çok mufassal, kısmen lüzumsuz ve kısmen de maksada elverişsiz hükümleri muhtevi görülmektedir. Modern muhasebe tatbikat ve işlemesine uygun teknik bir hüküm ifade eylemesi, laha doğru ve isabetli olurdu. Belki bu kayıtlar küçük ticarethaneler için faydalı ve muvafık olabilirse de, zamanımızın büyük ve modern muhasebe sistem ve organizasyonu ile çalışan müesseseleri için, her halde amelî kabiliyeti haiz ve tatminkâr sayılamaz.

Diğer taraftan Ticaret Kanunumuz'un bilânço tanzim ve istihracına mütedair 70 inci maddesi pek umumî, ve ahkâm itibariyle de noksan ve teknik mükemmeliyeti haiz görülmemektedir. Hattâ, kanunun 328 ve 498 inci maddelerindeki anonim ve kooperatif şirketlerin bilânçolarına ait hususî hükümleri de, günün ihtiyaçlarına ve

ter bulunmamaktadır. Bundan dolayı ki sonradan çıkan bankalar, sigorta şirketleri, kooperatifler ve âmm müesseseleri hususi kanunları da ve bilhassa gelir vergi kanunumuzda, daha ileri bir vuzuh ve teknik esaslar mündemiçtir.

Koype defteri muhasebe defterlerinden sayılamamakla beraber muhasebe bakımından mühimdir. Koype defterine geçen muhaberat bir taraftan da tacirin nakdi muameleleri dışında hesaben cereyan eyleyen ve mahsup namı altında yevmiyeye yazılan muamelelerinin evrakı müsbitisini teşkil eder. Diğer taraftan Ticaret Kanununun 66 ncı maddesi mucibince, her tacir «ticarî işlerine dair resen ve cevaben aldığı mektuplar ve telgrafnamelerle tediyatını mutazammın evrakı da muntazaman muhafaza etmeğe mecbur olması dolayısıyla, gelen ve giden muhaberatın suret ve asılları muntazam bir surette saklanmış olacağından böylece mahsup muamelâtının müstenit ve dökümanları teşkil ve itmam olunuyor demektir. Şu kadar var ki koype defteri de bugün kanunî şekliyle pratik bir kabiliyeti haiz değildir.

Netice olarak Ticaret Kanunumuz, muhasebe usulü ve ticarî defterler bakımından, bugünün ileri tekniğine uygun muayyen bir sistem kabul eylememiş; daha ziyade basit ticarethaneyi ve iptidai bir muhasebe sistemini nazarı itibare almış olduğundan, zamanımızın iş ve teşkilâtı itibariyle tatminkâr ve sistematik adedilemez. Bilhassa defteri kebiri nazarı itibare almanmış olması büyük bir nakisedir. Modern muhasebe anlam ve mekanizmasında, bilânço çıkarmak için, bilânço elemanlarını ve girdiği muameleleri yalnız günü gününe ve sırasıyla yevmiye defterine yazmak kâfi olmayıp, ayrıca mevzu itibariyle de tasnif edip bir kayda raptetmek lâzımdır. Vâzii kanunca bilânço çıkarmak matlup olduğuna göre, defteri kebiri de kanunî defterler arasında tadât ve kabul eylemek, muhasebeyi bütün bir sisteme bağlamak mülâhazasıyla daha uygun olurdu. Defter tutna mevzuunda en ileri hükümler yeni vergi kanunlarımız (gelir vergisi) de yer almıştır.

Binaenaleyh Ticaret Kanunumuzun tadilinde bu kanun bakımından ticarî muhasebe usulü, defterler ve bilânço bahsinde daha ileri bir vuzuh ve teknik mükemmeliyeti sağlayacak modern usul ve kaidelerin vazedilmesi temenniye şayandır.

Mevzuatımıza göre, muhasebe kaydı ve bilânço istihracı bahsinde, şirket halindeki ticarethanelerle münferit tacirlerin varlık ve muamelelerinin muhasebelendirilmesi ve bilânçolarının tanzimi hususunda bir ayrılık vardır. Şirketler yalnız şirketin varlık ve muamelelerini muhasebelendirilip bilânçolarını tanzim ve istihraç edebileceklerdir. Münferit tacirler ise, tüccarın lütüün mallarıyla iflâsa tabi olması sebebiyle ve Ticaret Kanununun 70 ve 71 inci maddeleri ahkâmına göre, bütün varlık ve muamelelerini muhasebelendirmeğe ve bilânçolarını da bu esasa göre tanzim ve istihracı mecburdurlar.

Kanunlarımıza göre zikri geçen ticarî defterlerin Türkçe olarak tutulması lâzımdır.

3) — Defter ve Kayıtların Tasdik ve Muhafaza Mecburiyeti :

Ticarî defter ve kayıtların haiz oldukları ehemmiyeti gözönünde bulunduran kanun vâzii, bunların tasdik ve muhafazasını da lüzumlu görerek bu kanunun 69, 74, 75 ve 80 inci maddeleriyle bu maksadı sağlayıcı hükümler koymuştur.

Ticaret Kanununun 66 ncı maddesi mucibince tutulması mecburi olan (mevcudat ve muvazene defteri, yevmiye defteri ve kopye defteri) defterler, kullanmağa başlamazdan evvel, ciltli olduğu halde sahipleri tarafından ya bizzat veya bilvokâle, ticarethanesinin bulunduğu yerdeki notere ibraz olunur. Noter kendisine ibraz olunan defterlerin her sayfasına sabit mürekkeple sıra numarası koymak ve bu sayfaları resmî mühriyle mühürledikten ve bunların kaç yapraktan ibaret olduğunu ilk ve son sayfalarına derç ve işaretle beraber tarih koyduktan sonra yine resmî mühriyle mühürleyip ilk ve son sayfalarına bastığı mühürlerin yanına imzasını da koyarak tasdik emrini ica eder. (T K M 69).

Yevmiye defteri senede bir defa sahi-bi tarafından tabi bulunduğu notere ibraz olunur. Ve noter tarafından bu defterin son kaydını takiben «filân tacir tarafından ibraz olunan işbu defter görülmüştür» ibaresi yazılarak altı noter mühriyle mühürlenip ve tarih de konduktan sonra «onan mühürü tasdikan noter tarafından imza olunur. Noter tasdik vesilesiyle defterin hiç bir sahifesini tetkike mezun değildir. (T K M 74).

Kanun vâzii bu defterler üzerinde hile ve hud'a yapılmamasını sağlamak düşüncesiyle defterlerin muntazam ve ciltli olması ve kullanılmazdan evvel sahife adetlerinin dahi tesbiti mecburiyetini koymuştur. Yevmiye defterini, muhasebeci ki malûm ehemmiyeti dolayısıyla kullanıldıktan sonra da ikinci bir defa tasdike tabi tutmuştur.

Bu hükümler sağladığı emniyet bakımından faydalı ise de, zamanımızda büyük ve küçük modern metodlarla çalışan bütün bürolarda yer ve hız alan geniş ölçüdeki rasyonalizasyonlu teşkilatlanma usulleri icabı makine ve müteharrik yaprak sistemlerinin tatbiki suretiyle, artan işlerin basitleştirilip ucuzlaştırılması ihtiyacı ve zaruretləri muvacehesinde oldukça mühim zorluklar yarattığı da derkârdır.

Mamafih 2999 sayılı Bankalar Kanununun 38 inci maddesiyle bankalara, ve 2395 sayılı mülga kazanç vergisi kanununun 15 inci maddesiyle bu kanunda sayılan büyük ticarî müesseselere kopye defteri yerine muhaberatın makine ile alınmış suretlerini tarih sırasıyla tertip ve muhafaza ederek yıl sonlarında ciltletmelerine müsaade edilmek ve en nihayet gelir vergisi usulü kanunun 229 uncu maddesiyle de muhaberatın işin icabına göre dosyada muhafaza edilebileceğini —tecviz eylemek— suretiyle bu sahada günün ihtiyaçlarını cevaplayabilecek bir tekâmül istikameti aldığı da müşahede olunmaktadır. Ticaret Kanunumuzun mevzu bahis olan revizyonunda daha pratik mazbutiyet kaidyelerine yer verilmesi ve aynı zamanda bu bapta modern ihtiyaçları karşılayacak bir içtihadın doğması da şayanı temennidir.

Diğer taraftan vâzii kanun tacirlerin sırlarına riayet kaidesini gözönüne alarak, noterin tasdik vesilesiyle ibraz edilen defter ve kayıtlar üzerinde tetkikat yapmasını da menedip gerekli hükmü koymuştur. Şu kadar varki bu hüküm noterin tasdik edeceği defter içinde boş kalmış sahifeler olup olmadığına bakmasına mâni teşkil etmez.

Tacirler veya ticarî muamelelerine devam eyleyen halefleri tutmağa mecbur oldukları ticarî defterleri son kayıt tarihinden ve telgrafname ve mektuplar ile tediyatı mutazammın evrakı tarihlerinden itibaren onbeş sene geçinceye kadar muhafazaya mecburdurlar. (T K M 75).

Yangın vukuiyle suların taşması veya zelzele gibi bir âfet sebebiyle bir tacirin tutmağa mecbur olduğu defterler kanunen muhafazaları mecburi olan müddet zarfında ziyaa uğradığı halde, ziya keyfiyeti nihayet onbeş gün zarfında tacir veya vekili tarafından tabi bulunduğu mahkemeye ihbar edilmek lâzımdır. Mahkemece ihbarın sıhhatine kanaat hasıl olduğu halde müracaat sahibi yedine bu bapta bir ilmühaber verilir. (T K M 80).

Aşağıda göreceğimiz veçhile, ticarî defter ve kayıtlar, bizzat tacir ve üçüncü şahıslar hakkında, iflâs, ihtilâf ve dâva hallerinde delil ve isbata medar vesait mahiyet ve kıymetini de haizdirler. Bu gibi hallerde, ihticace salih olabilmeleri düşüncesiyle alâkalılara işbu defter ve kayıtları kanunen gösterilen şekil ve surette tasdik ve muhafaza eylemek mecburiyeti tahmil olunmuştur.

Diğer taraftan da, şayet bu defter ve kayıtlar kanunda misalen gösterilen sebeplerle ziyaa uğrarlarsa, o vakit de, bunları muhafazaya mecbur olanların ibraz etmeme durum ve akibetine düşmemelerini teminen, keyfiyeti ziyân, maddede gösterilen şekilde ve zaman zarfında tevsiik edilerek böylece haklarının kaybolmasına mahal vermiyecek ve töhmetli vaziyete giriftar olmalarını bertaraf edecek hüküm ve kayıtlarda ilâve edilerek bir ahenk ve hakkaniyet esası sağlanmıştır.

4) Defter ve Kayıtların Delil ve İsbat Vasıtalığı :

Vâzii kanun; tacirlerin kanunen tutmağa mecbur bulundukları defterlerin kayıtlarını, kendi aralarında tahaddüs eyleyen ticarî muamelelerden münbais ihtilâf ve dâva hallerinde sahipleri leh ve aleyhinde delil de olabileceğini kabul ederek, bu hususa müteallik hükümleri, ticaret kanunun «ticarî muamelelerden dolayı tacirler arası tahaddüs eyleyen ihtilâflarda kanunî ticarî defterler gelecek maddelerde gösterilen şartlar dairesinde subut vasıtası makamında kabul olunabilir» yolundaki 81 inci ve müteakip maddeleriyle tedvin eylemiştir. Böylece, ticarî defterlerin, kanunî şekil ve şartlar dairesinde subut vasıtası addine cevaz verilmesi, ticarcının defter tutma külfetine mukabil nâil olduğu mühim bir imtiyazdır. Bilindiği gibi bu sahada böyle bir hak ve imtiyaz tanınmasının sebebi, ticarî işlerin istilzam eylediği hususî rejim ve prensiptir. Burada mevzubahs defterler, kanunen tutulması mecburi olan ve muhasebe defter bahsinde kanunî defterler dediğimiz ve isimlerini saydığımız defterlerdir. İhtiyarî defterler bu imtiyazı haiz değillerdir. Bunlar ancak H. U. M. kanununun 292 inci maddesinde yazılı (mukaddemei beyyine) mahiyetini taşıyabilirler.

Diğer taraftan kanunî defterlerin hükme medar olacak beyyine sayılması da, yine sadece tacirler arası ve ticarî muamelelerden doğan ihtilâf ve hallere münhasır olup, tacirlerin tacir olmayan kişilerle çıkan veya ticarî olmayan dâvalarında, bu defterler dahi H. U. M. Kanununun 292 inci maddesi hükmünce birer tahriri mukaddemei beyyine mahiyetinde kalırlar. Halbuki tacirler arası ticarî muamelelerde ise, hükme medar olacak beyyine hüküm ve kuvvetini haizdirler.

Kanunî tariflerine muvafık veya gayri muvafık surette tutulmuş olan kanunî ticarî defterler münderecatı, sahibi ve halefleri aleyhinde delil olabilir. Fakat bu defterlerde sahibi lehine olarak kayıtlar dahi aleyhindeki kayıtlar gibi muteber olup, bunlar yekdiğerinden tefrik edilemez. (T K M 82).

Kanunî tariflere muvafık olarak tutulan ticarî defterler münderecatı sahibi lehine delil ittihaz olunabilir. Fakat hasım tarafın kezalik kanuna muvafık surette tutulan defterlerinde mündericî kayidler buna muhalif olur veyahut müstenid iddia olan kaydın hilâfı, muteber vesikalar veya deliller ve saire ile isbat edilirse, mezkûr kaydın subut kuvveti sakıt olur (T K M 83).

Taraflardan birinin defteri kanuna muvafık diğerinin defteri gayrı muvafık olur veya hiç defteri bulunmaz veya ibraz etmek istemezse, defteri muntazam olan tacirin defterindeki kayıtlar defteri gayrı muntazam bulunan veyahut hiç mevcut olmayan veya ibraz etmek isteyen taraf aleyhinde delil olabilir. Fakat aleyhine delil ittihaz olunan kaydın hilâfını hasım taraf muteber deillerle isbat eyleirse muntazam defterdeki kaydın subut kuvveti sakıt olur. (T K M 84).

Yukarıda belirttiğimiz veçhile vâzii kanun; ticarî defterlerin delil ve isbat vasıtılığı mevzu ve meselesine müteallik olarak ana prensibini T. K. 81 inci maddesiyle ortaya koyduktan sonra, yukarıda mezkûr 82, 83 84 üncü maddelerle delil ve subut vasıtası olarak kabul edilebileceği hükmünü vazeylemiş ve bu defterlerin hangi ahvalde ve ne suretle sahipleri lehine ve aleyhine delil addedilebileceğini de etraflıca göstermiş ve bu bapta hakimlere de mecburiyet yüklemiyerek takdir hakkı tanımıştır. Mamafih hakimlere geniş bir takdir hakkı tanınmış olmakla beraber hakimlerde; ittihaz edecekleri kabul ve ademi kabul kararlarında kanaatlerini tevhit eyleyen halleri ve sebepleri zikir ve tasrih eylemek mecburiyetinden vareste kalamazlar. Bu defterler isbat vasıtası olarak kabul edildiği takdirde yarım delildir.

Mahkeme, kanuna muvafık olarak tutulan defter münderecatını sahibi lehine senet ittihaz edecek oldukça, kanaatini ikmal ve vicdanını temin için o kaydın doğru olduğuna ve müddeabihın halen müddealeyleh zimmetinde ifası vacip hakkı bulunduğuna dair defter sahibine beheme-

hal bir yemini mütemmim icra ettirir. (T K M 86) vâzii kanun, tam bir delil olabilmeleri için, hasmın talebine de bakmadan ayrıca yemin tevcihine de ihtiyaç ve lüzum görmüştür.

5) Defter ve Kayıtların Tetkiki : (ibraz ve Teslim) :

Ticarî işlerin gizliliği ve buna riayet prensibini esas ittihaz ve kabul eyleyen vâzii kanun, tüccarın muamele ve esrarını muhtevi ticarî defter ve kayıtların tetkiki meselesini de, aşağıda izah edeceğimiz hal ve şartları nazara alarak ticaret kanununun 76, 77 ve 78 inci maddeleriyle bazı kayıt ve hükümlere bağlamıştır. Şöyle ki :

Ticarî defter ve mektupların teslimi veraset, şirket ve iflâs hususlarında caridir. Teslim halinde, ticarî defter ve mektupların her ciheti ve kısımları gerek mahkeme, gerek alâka sahipleri tarafından tetkik olunabilir. (T K M 76).

Bir dâvanın muhakemesi sırasında yalnız mes'ele-i münâzüün fihâ'ya müteallik kayıtların sureti çıkarılmak üzere mahkeme resen veya taraflardan birinin talebine binaen, bunların birine veyahut her ikisine ait ticarî defter ve kayıtların ibrazını emredebilir. (T K M 77)).

ibrazına karar verilen ticarî defterler ve mektuplar dâvaya bakan mahkemeden başka bir mahkemenin dairi kazası dahilinde olduğu nakil ve ibrazında suret ve müşkilât bulunduğu halde bunların ibrazını müstelzim olan kuyudu müteallikası bittetik bir kıt'a sureti istinsah ve kuyudu mezkûrenin ahval ve keyfiyeti hakkında lüzum görülecek izahatı havi bir de zabıt varakası tanzim ve irsal edilmek üzere ticarî defterler ve mektupların bulunduğu mahalde (ticaret dâvalarının) rüyetiyle mükellef bir kıt'a istinabe varakasıyla havalei keyfiyet olunabilir. (T K M 78).

Ticaret Kanunumuzun 76 ncı maddesi mucibince, şirketlerden birinin vefatı halinde ve şirketin fesh ve tasfiyesi gibi şirketler arası doğan dâvalarda ve iflâs vu-

kuunda olmak üzere üç hal ve şartın tahdüsünde, tetkike selâhiyetli merci, tüccarın bütün defter ve kayıtlarını, bütün tefferruatıyla toptan tetkik edebilir; hattâ defter ve kayıtların teslimi ile alâkalı şahıslar da aynı veçhile tetkik selâhiyetine sahiptirler. Bu şekildeki tetkike defterlerin teslimi denilmektedir.

77 inci madde ise, dâva mevzuu dolaşısıyla ihtilâflı olan noktaların sureti tetkikinden bahis olup, bu takdirde, yalnız, buna müteallik cihetlerin incelenmesiyle iktifa olunur. İbrazı emredilen defter ve kayıtlar, diğer aksamına bakılmaksızın iade olunur. Bu şekil tetkike de, «defterlerin ibrazı» denilmektedir.

6) Müeyyide ve Mes'uliyet :

Bu bahsimizi, tacirin tutmağa mecbur olduğu defterleri tutmasını temin edilecek müeyyidelerin ve tutmaması halinde mevcut olabilecek mes'uliyetin tetkiğiyle tamamlayacağız.

Ticaret Kanununun bu fasılda tüccara tahmil eylediği defter tutma mükellefiyeti, esas itibariyle âmme menfaatlerini korumak için konmuş ahkâm ve mevzuat olduğundan, tüccarı bunu ifaya icabar edecek herhangi bir müeyyide de mevcut değildir. Bu durumda hiç defter tutulmaması veya usulü dairesinde tutulmaması, ta-

cirin muntazam defter tutmasının sağladığı haklardan mahrumiyetini mucip olmaktadır. Ve nihayet deftersizlik veya usulsüzlük, müessesenin iç intizamı bakımından bir noksan ve kusur mahiyetinde kalmaktadır. Ancak idare ve defter tutumu vazifesini üzerlerine alanlar bu kusurlarından dolayı müessese sahibine karşı mes'uldürler.

Yalnız, İcra ve İflâs Kanununun (310) uncu maddesinin (5) numaralı fıkrası ifadesine göre, «Ticaret Kanunu mucibince tutulması mecburi olan defterleri kanundaki tarif dairesinde tutmamış veya hiç defterleri bulunmamış, olan tüccarların iflâs halinde, bu vaziyet kendilerinin «taksiratlı müflis» sayılmalarına sebebiyet vereceğinden bu durumdakiler Ceza Kanununun 507 inci maddesi hükümleri uyarınca «bir aydan iki seneye kadar hapis» cezasıyla cezalandırılırlar ki, cezaî mes'uliyet de ancak taksiratlı iflâs halinde mevzubahistir.

Bu makalenin hazırlanmasında aşağıdaki eserlerden faydalanılmıştır :

- 1 — Ticaret Hukuku Dersleri: Ord. Prof. Dr. Jür. Ernst HIRSCH.
- 2 — Ticaret Hukuku Prensipleri: Ord. Prof. Şevket Mehmedali BİLGİŞİN.
- 3 — Yeni Hukuku Ticaret: Ahmet ZİYA.

MİLLÎ PLÂNLAMA

Çeviren : Montes ERTAY

Mevcut menabîin fena kullanılması başlığı altındaki umumî meselenin diğer mühim bir safhasına geçiyorum. Menabîin fena istimali yukarıda belirttiğimiz lüzumsuz yatırımlara akması haline münhasır değildir. Menabîi lüzumlu ve yerinde yatırımlara tevcih etmeniz, (projelerinizin iyi hazırlanması, iyi tatbik edilmesi ve projeler arasındaki münasebetlerin iyi ayarlanmaması hallerinde olduğu gibi) her zaman kaynaklarınızı hüsnü istimal ettiğinize delâlet etmemektedir. Projelerinizin iyi hazırlanmış olması, yerinde ve zamanında tatbik edilmesi lâzımdır. Bu bahiste ilk akla gelen şey bir kalkınma projesinin teknik bakımdan fena hazırlanmış olması keyfiyettir. Şüphesizki bu hepimizin sakınmak isteyeceği bir şeydir. Her hangi bir projenin tatbikine başlanmadan evvel üye devletlere mümkün olan gerekli teknik tavsiyelerde bulunulması, birleşmiş milletler teknik yardım programı icaplarındandır. Kalkınma projelerinde müşahade edilen hatalar cümlesinden üç, dört misal vermeye çalışacağım.

Meselâ, bir memlekette ekonomik kalkınmayı hedef tutan başlıca projelerden birisi bataklik sahanın bu durumdan kurtarılmasına mâtufl bulunuyordu ve haklı olarak bu maksada mühim paralar harcanmıştı. Bu memleket tulumbarlarla suyu araziden boşaltarak açılan kanallar akıtmayı tasarlanmıştı. Fakat teknik personelin kifayetsizliği ve biraz da isticâl edilmesi neticesinde tulumbarlar kanallara o kadar yakın yerleştirilmişti ki bu makinalar suyu kanallara akıtacak yerde kanallardaki suyu massederek tekrar kanallara boşaltmak gibi bir vaziyet hasıl olmuştu. Burada teknik bir hata vardır ve mevcut menabî çok feci şekilde ısrâf edilmişti. Çünkü

bu memleket bu ameliyeye farkına varmadan senelerce devam eylemişti. Bu durumda olan memleketin başlıca muhtaç olduğu şey projelerinin teknik bakımdan daha iyi hazırlanması hususunun temini- dir. Bu memlekette daha şümüllü işlere girişmeden, daha çok para plâse etmeden, istikbalde bu gibi vaziyetlerle karşılaşmak için ne yapılacağını ve yapılmış hataların mümkünse düzeltilmesini düşünmek lâzımdır.

Teknik hatalar bahsinde daha birkaç misal vermeme müsaade ederseniz evvelce de zikrettiğim Tanganyka'daki yer fıstığı projesinden söz açacağım. Bu projedeki büyük kayıpların müsebbibi teknisyenlerden ziyade çok geniş tutulmasına amil olmak bakımından, politikacılarıdır. Projenin süratle tatbik mevkiine konması mülahazaları ile bazı teknik tahlil ve tetkikler yapılamamıştı. Düşülen hatalardan birincisi toprağın lüzumlu surette tahlile tabi tutulmamasıdır. Toprak yumuşak bulunduğuş bir mevsimde tetkik ve tahlil edilmiş ise de bilhassa mahsulün hasadlanacağı mevsimde beton kadar sert bir hal iktisab etmekte bulunmuştu. İkinci mühim teknik hata da çalılık ve fundalıkların temizlenmesi mevzuunun kâfi derecede tetkik edilememesidir. Birleşik Amerika ile Cenubî Afrikada olduğu gibi bu ameliyenin kolaylıkla başarılabacağı tasarlanmış fakat işe başlayınca bu arazideki ağaç ve fundaların çok derin köklü olduğu tebeyün etmişti. Fundaların temizlenmesi için servise konan vasıtaların kifayetsizliği anlaşıldı. Projenin diğer safhaları ilerlerken bu iş için aylar semeresiz geçmekte idi.

Bir proje teknik bakımdan mükemmel tanzim edilmiş ve memleketin haklı ihtiyaçlarını derpiş etmiş olsa bile tatbikinde

hatalar yapılması mümkündür. Demek istediğim şudur ki, elinizde iyi tertiplenmiş bir proje vardır, yaptığınız yatırım da yerindedir fakat tatbikatta hatalar yapıldığı için paranızı israf etmiş olursunuz. Farzediniz ki memlekette mükemmel hastahaneler inşa ettiniz. İyi yetiştirilmiş doktor ve hemşireler mevcut değilse bu tesislerden bir faide beklenemez. Hastahaneler iyi inşa ve münasip mahallere bina edilmiş olabilir, memleketin de bu tesislere hakikaten ihtiyacı vardır, fakat iş tatbikatı safhasına intikal ettiği zaman yatırımlar tamamen verimsiz kahr. Görülüyor ki teknik bakımdan iyi hazırlanmış projeler de para kaybına sebep olmaktadır. Doktorlarınız hemşireleriniz ve kâfi derecede mualeceniz yoksa hastahaneler için yaptığınız yatırım heder olmuştur. Bu eksikler mevcut oldukça hastahanelerden bir faide beklenemeyeceğinden bu memlekete yapılması gereken tavsiye yatırımları başka maksadlara tevcih etmesidir.

Kalkınma projelerinin müzmin denebilecek eksiklerinden birisi, tamir, ikmal ve yedek parça noksanıdır. Bir proje iyi tanzim edilmiş olsa bile bu eksikler tatbikatta büyük müşkilata sebep olabilmektedir. Projeler hazırlanırken umumiyetle tamir ve yedek parça için کافی miktar karşılık ayrılmamaktadır. Bu konuda, yukarıda «görünmeyen sermaye» olarak tavsif ettiğimiz unsurlarında mühim rolü vardır. Doğrudan doğruya büyük sermaye yatırımı demek olmayan nüfusun yetişme seviyesi, tamir ve ikmal merkezlerinin organizasyonu gibi hallerin bu mevzuda tesirleri geniştir. Tekrar Tanganyka misalimize dönüyoruz. Bu memlekete sevk edilmiş bulunan ziraat makinaları umumiyetle teknik vasıfları bakımından çok iyi durumda idi. Fakat modern makinalar kullanmak hususunda tecrübe sahibi olmayan personele tevdi edildiklerinden iki üç ay içinde bu vasıtalar ya tamamen harap olmuş veya ciddi tamirlere ihtiyaç hissettirecek duruma düşmüştü.

Pakistandan başka bir misal vereceğim. Orada faaliyet halinde bir miktar modern pulluk vardı. memlekette arazi

darlığı olduğu için toprak çok küçük kırsımlara bölünmüş vaziyettedir. Bu durum, pullukların istimali sırasında sık sık zaviyeler çizmeği icabettirmektedir. Köşe dönerken pulluğun arka tarafının yukarıya kaldırılması keyfiyeti vasıta için hayati ehemmiyeti haizdir. Bu pratik aletleri kullananların, zaviye dönerken aletin kuyruk kısmını yukarıya kaldırmak zahmetine katlanmamakta olduğu müşahade olunmuştur. Pulluklar tarlada zaviye resmederken arka kısımları daima yerde sürünüyordu. Bu aletlerin satıcıları, bu sebepten bir mevsim içinde bütün vasıtaların harap olacağını ifade etmekte idiler. Bu da mevcut menabii fena kullanmanın başka bir şeklidir. Arazinin durumuna ve yetiştirilecek mahsule uygun pullukları temin ettiniz fakat malzemenin iyi kullanılmaması hesabına hiç bir ilerleme elde edemezsiniz.

Projelerin iyi tanjım ve tatbi k edilememesi hallerine ilaveten, mevcut kaynakları istismar edememenin üçüncü sebebi projeler arasındaki karşılıklı münasebetlerin iyi ayarlanmamasıdır. Münferid bir proje her şeyden evvel kendi nefsindeki münasebetlerin iyi tertiplenmiş olmasına ve ondan sonra da başka projelerle alakasının matlup şekilde düzenlenmesine muhtaçtır. diğer projeler arasında kendi sahasına taalluk edenler bulunabileceği gibi başka sahada düzenlenmiş projeler de vardır. Yani, her neviden diğer projelerle münasebetlerinin tanzim edilmiş olması lâzımdır. Bir münferit projeyi tetkik ederken evvela bizzat proje içindeki işlerin iyi ayarlanmış olup olmadığını ve ondan sonra gerek kendi sınıfından gerekse diğer başka projelerle münasebetlerinin tanzim edilip edilemediğini tahlil etmek mecburiyetindeyiz. Bir projenin iyi tatbik edilememesi bizzat bu proje içindeki işlerin iyi ayarlanmadığına delâlet etmektedir. En basit neviden de olsa bir projenin iki safhası vardır. Birinci safha projenin tertiplenmesi ikinci safhada tatbik mevkiine konmasıdır. Projenin bu iki safhası arasındaki münasebetlerin tanzim edilmemiş olması, iyi tertiplenmiş bir projenin tatbikatta fena neticeler vermesini intacedebilir.

Kalkınmayı istihdaf eden muhtelif projelerin birbirleriyle münasebetleri bahsinde, doğrudan doğruya istihsale matuf olanlarla bu mahiyette olmayan projeler arasındaki alaka ve münasebetler önemli bir yer tutmaktadır. İki tipten projeler arasında mevcut olması matlub olan bu münasebetleri basit bir iki misalle tebarüz ettireyim. Önümde hepinizin iyi bildiği üç şey vardır : kurşun kalem, mürekkep kalemi ve gözlük. Kurşun kalem, yazı yazmağa mahsus kurşunla yazı yazacak kimsenin kavrayabilmesini ve kurşunun kırılmamasını temin eden tahta kısımdan müteşekkildir. Mürekkep kaleminde de mürekkebi yazıya kalbeden uç kısmı ile diğer kısım vardır. Keza, gözlükde de doğrudan doğruya görmeye yarıyan camlarla bu camların, görmeyi temin edecek şekilde yerleştirilmesini mümkün kılan çerçeve vardır. Bu misâlleri ilânihaye çoğaltmak kabildir. Bu basit misaller iki türlü projeler arasındaki münasebetleri çok bariz şekilde göstermektedir. Kalkınma mevzuu üzerindeki münakaşalarda sık sık raslandığı üzere, endirekt şekilde müstahsil münakale, enerji, sulama tesislerinin doğrudan müstahsil bir mahiyet taşıyan tohumlar, fabrikalar için makinalar, demiryolları için vagonlar gibi iş ve tesislerden daha mühim olduğu ileri sürülmektedir. Hakikat şudur ki iki türlü işlere birden muhtaçsınız, iki gurubdan tesislerden faida istihsalı aralarındaki münasebetlerin iyi tanzim edilmesine, makul nisbetler tahtında tesisler kurulmasına ve tesislerin isabetli mahallere yerleştirilmesine bağlıdır. Şurada dış fırçasının sapını, ötede killarını bulundursanız hakikatte bir dış fırçasına sahip sayılmazsınız. İki münferit şey tamamen faydasızdır. Bu iki şeyi ancak muayyen şekilde birbiriyle münasebettar kılarsanız faide temin edebilirsiniz.

Müstahsilve gayrimüstahsil maksatlara matuf projelerin münasebetlerinin düzenlenmesi mevzuunda göz önünde tutulacak üç mühim nokta vardır. Evvela, kalkınma programı içinde iki nevi projelerin makul ve isabetli nisbetler tahtında yer alması lâzımdır. Saniyen, kurulması tasavvur edilen tesisler için munasip mahal-

ler seçilmesi keyfiyeti ehemmiyeti haizdir. Bilhassa yardımcı mahiyette olan tesisler için öyle yerler seçilmelidir ki doğrudan müstahsil tesislen bunlardan kolaylıkla faydalanabilsin. Üçüncü nokta zaman meselesidir. Bilhassa yardımcı tesislerin kuruluş zamanı bakımından direkt şekilde müstahsil olanlarla ahenkli zamana isabet ettirilmesi. Bu bahiste münakaşa edeceğimiz mesele hangi neviden projelerin tatbik ve hangilerinin edilmeyeceği değildir. Önümüzdeki mesele, projelerin ne nispette, nerede ve ne zaman tatbik mevkii-ne konacağıdır. Şimdi bu problemler üzerinde duracağız çünkü bunlar da menabihin heder olmasına sebebiyet vermektedir.

Bir çok az gelişmiş memlekette, endirekt şekilde müstahsil bir mahiyet taşıyan projelerle direkt müstahsil projelerin münasebetleri mevzuunda, birinci zümre projelerin genel olarak devletin yatırım programına dahil olmaları hesabına, bir takım ihtilatlar hasıl olmaktadır. Münakaleye sebekesi, yollar inşası, limanların islahı, enerji tesisleri, sağlık ve kültür işleri ekonomik hayatın amme sektörüne mevdu olmasına mukabil, doğrudan doğruya müstahsil projeler ekseri memleketlerde kısmen veya tamamen hususi envetisman sahasına ayrılmış bulunmaktadır Diğer bir ifade ile tatbikatta birbirine karışan iki mesele vardır. Birisi, dolayısıyla müstahsil projelerin doğrudan müstahsil projelerle diğeri, devletin kalkınma programının ekonomik hayatın hususi sektöründeki faaliyetlerle olan münasebetleridir. Bu iki problemin tefrikan mütalaa edilmesi keyfiyeti ehemmiyeti haizdir. Bazı memleketlerde bu iki problem birleşir ve bir taraflı bir mahiyet alırsa da bir çok memleketlerde mesele iki tarflı olmak vasfını muhafaza etmektedir. Hususi sektöre dahil faaliyetler mevzuu bahis olsun veya olmasın, evvela, münakale, enerji, mesken ve kültür işleri gibi dolayısıyla müstahsil projelerle doğrudan müstahsil projelerin birbiriyle münasebetlerini umumî mahiyette münakaşa etmek isterim. Meselenin diğer vechesini ileride ele alacağım. Yukarıda belirttiğimiz iki meselenin birbiriyle karıştırılmamasını

teminen bu ciheti hassaten zikretmiş bulunuyorum.

Bu bahiste evvela mahal meselesini ele alacağım ve yine mutad olduğu üzere işe bir misalle başlayacağım, Direkt ve endirekt şekilde müstahsil projelerin memleket içindeki dağılışı bakımından Brezilyanın durumu bu mevzuda çok iyi bir misâl teşkil etmektedir. Çok geniş bir ülke olan bu memleketin bazı kısımları iktisaden kalkınmış olduğu halde bazı bölgeleri tamamiyle az gelişmiş durumdadır. Esassen, bir memleket için az kalkınmış vasfını kullanırken medeniyet ve iktisadi ilerlemeden tamamiyle bihaber olduğu anlaşılmamalıdır. Bu gibi memleketlerde ekseriya kalkınmış bölgeler memleketin diğer kısımlarında az çok tecrit edilmiş bulunmakta yani kalkınma memleketin bazı kısımlarına münhasır kalmakta ve yayılma istidadı arz etmemektedir. Misâl ittihaz edilen Brezilyanın durumu aynı zamanda federatif bir bünyeye sahip olması bakımından da hususiyeti haizdir. Tamen merkezîyetçi bir idareye sahip olmayan bu memleket, ana yasa ile tanınan muhtariyet haiz eyaletlerden müteşekkildir. Brezilya'daki manzara şudur ki, zirai istihsal dışında, doğrudan doğruya müstahsil mahiyeti haiz fabrika ve diğer tesisler memleketin bir iki mıntakasinda ve hususiyle Sao Polo şehri civarında çok keşif bir şekilde temerküz etmiş ve binnetice

bu yerler yüksek derecede bir iktisadi kalkınmaya mazhar olmuş ise de, dolayısıyla müstahsil projeleri istihdaf eden (yardımcı) devlet envertismanları memleket içine geniş ölçüde dağılmış bulunmaktadır. Brezilya ana yasının bir maddesi, memleketin ekonomik kalkınmasına yatırılacak meblağın muayyen nisbetler tahtında eyaletler beyninde taksim ve tevzi edilmesini âmir-dir. Diğer bir ifade ile, devlet yatırımları, endirekt şekilde müstahsil yardımcı tesisleri hedef tutan envestismanlar, iktisadi olmayan bir tarzda memleket içine yayılmaktadır. Fakat, iktisadi sebeplerle, doğrudan müstahsil yatırımlar devlet yatırımlarını takip etmekte ve mahdud mıntakalarda temerküz eylemektedir. Memleketin çok geniş olması muhtelif merkezler arasındaki mesafelerin çok fazla olmasını tevlit etmekte ve bu sebeple âmme yatırımları muhtelif eyalet merkezleri beyninde bir rabita tesis edememekte, ve Brezilya ittihadını teşkil eden ve kendilerine göre hususi kalkınma projeleri bulunan eyaletler bu yatırımlardan lâıkiyle faydalanamamaktadır. Bu memlekette vaziyet yukarda zikrettiğimiz dış fırçası misalimizdeki gibidir. Fırçanın sapı ile kolları başka başka yerlerde bulunduğu için dışlerinin fırçalayamazsınız çünkü bu iki şey bir araya gelmiş değildir.

Sonu var.

Dünyada ve Türkiyede Bankacılığı İlgilendiren Haberler

«BANKA» bu sayılarında "Bankacılık Haberleri"ni milli bankacılığımızın Cumhuriyetimizin 30 uncu yılında vasil olduğu merhaleye ve başlıca bankaların durumlarına ait haber ve yayınları neşre tahsis etmekle bu sahada bir hizmet yaptığına kanidir.

BANKALAR BİRLİĞİ FIKRI TAHAKKUK SAFHASINA GİRMİŞ BULUNUYOR

Bu münasebetle İş Bankasında yapılan bir toplantıda hazır bulunan Reisicumhurumuz «Birliğin» fahri Başkanlığını kabul ettiler.

Memleketimizde mevcut bankalar arasında bir tesanüd kurmak, iç ve dış finansmanda yardımlaşmak, malî ve iktisadî mevzularda Hükümetle istişarede bulunmak gibi, artak faaliyete muvazi olarak, teşisi ötedenberi düşünülen (Bankalar Birliği) fikri nihayet fiiliyat sahasına intikal etmiştir.

Filhakika 27/Kasım/1953 günü Ankara'da İş Bankası merkezinde yapılan bankalar arası bir toplantı ile ilk ciddi adım atılmış bulunmaktadır.

Reisicumhurumuz Celâl Bayar beraberlerinde başyaverleri olduğu halde cuma günü 11.30 da Türkiye İş Bankası Genel Merkezine gelmişlerdir. Bankada, murahhas âza Üzeyr Avunduk, İdare Meclisi âzalarından Ali Kılıç, Atıf Benderlioğlu ve Cevdet Gölet tarafından karşılanan Reisicumhurumuz doğrudan bankalar arası birliğin kurulması mevzuunun müzakere edildiği salonu şerefletirmişlerdir.

Toplantıda Merkez Bankası Umum Müdürü Nail Gidel, İş Bankası murahhas

âzası Üzeyr Avunduk, Sümerbank Umum Müdürü Hamit Pekcan, Emlâk Kredi Bankası Umum Müdürü Medenî Berk, Halk Bankası Umum Müdürü Nusret Uzgören ve İş Bankası İdare Meclisi âzalarından bazıları hazır bulunmakta idiler.

Reisicumhur Bayar; bu teşebbüsün milli bankacılığımızın ulaştığı yüksek merhaleyi daha sağlam ve esaslı inkişaf sahasına intikal ettireceğine emin bulunduklarını ifade ederek, kendilerinden rica edilen (Birlik) fahri başkanlığını kabul buyurmuşlardır.

Bu suretle müteşebbis heyetin ilk toplantısı yapılmış, Türkiye Bankalar Birliğinin esasları tesbit olunmuştur.

Birlik nizamnamesinin hazırlanması ve hukukî formalitesinin ikmalî işleri, Merkez Bankası ile Emlâk Kredi Bankası Hukuk Müşavirlerine havale olunmuştur.

(İktisat Gazetesi)

MERKEZ BANKASI 22 YAŞINA GİRDİ

Bankanın altın mevcudu 127 küsur
ton bîlânço yekûnu 2 milyar 666
milyon lira

Memleketimizin tedavül bankası olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, faaliyet hayatının 22 ncı yılını idrak etmiş bulunmaktadır. 1930 Haziranında, 1715

sayılı kanunla kurulmuş olan Merkez Bankamız, 1931 yılı ekim ayında faaliyete geçmiştir. Müessesenin kuruluş maksat ve vazifeleri, kanununda şöyle hülâsa edilmiştir :

- a) İskonto fiyatını tespit etmek,
- b) Para piyasasını ve tedavülünü tanzim etmek,
- c) Hazine muamelâtını ifa ve Hükümetle müştereken Türk evralı nakdiyesinin müstakbel istikrarına matuf bütün tedbirleri ittihaz etmek.

Banka, anonim şirket şeklinde kurulmuş olup, kanun ve nizamnamesinde saraflar bulunmayan hallerde umumî hükümlere tâbi ve bankaot ihraçı imtiyazını münhasıran haiz bulunmaktadır. İmtiyaz müddeti, kuruluş tarihinden itibaren 30 senedir.

İdare Merkezi Ankara'da bulunan Bankanın halen Ankara, İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun ve İskenderunda olmak üzere altı şubesi vardır.

Banka, vazifelerini daha iyi bir şekilde ifa edebilmek gayesiyle yavaş yavaş şube miktarını arttırmak yoluna girmiştir.

Bankanın sermayesi 15 milyon lira olup, beheri 100 liralık 150 bin hisseye ayrılmıştır. Halen % 70 i tediye edilmiş olan hisseler A, B, C, D, sınıflarına ayrılmıştır. Hükümet müesseselerine münhasır bulunan A sınıfı hisse senetlerinin her biri asgari 100 hisselik olup yekûnu, Banka sermayesinin % 25 ini aşamaz. B sınıfı hisseleri, Türkiyede kurulmuş ve Türkiyede faaliyette bulunan bankalara, C sınıfı diğer banka ve imtiyazlı şirketlere ait olup adedi 15 bini geçemez. D sınıfı hisseler Türk ticaret müesseselerine ve Türk tabiiyetini haiz hükûmî ve hakikî şahıslara ayrılmıştır.

22 yıllık faaliyeti sonunda Bankanın âdi, fevkalâde ve hususî ihtiyatları yekûnu 41 küsur milyon liraya balığ olmuş bulunmaktadır. Memleketin ikdisadî inkişafına muvazî olarak tedavüle çıkardığı bankaotlar yekûnu halen 1 milyar 400 milyon lira

civarındadır. Banka nezdindeki mevduat yekûnu 600 milyon lira olup, bunun 150 küsur milyon liraya tekabül eden kısmı altın mevduattır.

Bankanın altın mevcudu 127 küsur tondur. Bunun resmi rayiçe Türk lirası tutarı 401,5 milyon liradır. Bilângo yekûnu da 2 milyar 666 milyon liradır.

Zaferden

Memleket Ekonomisinde Ziraat Bankasının Rolü

Cumhuriyet idaremizin 30 uncu yıldönümü kutuladığımız bugün, millî bankalarımızın başında gelen Ziraat Bankasının umumî durumu ve memleket ekonomisine gördüğü hizmetler hakkında okuyucularımızın etraflı bir surette aydınlatılmasını faydalı bulduk. Yazımızın zirai kredinin bir teşkilâta bağlanması hususunda ilk atılan adımlardan, pek kısa bir surette bahsederek başlayacağız.

Memleketimizde organize zirai kredinin çekirdeğini teşkil etmiş bulunan memleket ve menafi sandıklarının, yekdiğerlerini taktiben 25 sene kadar faaliyette bulunduğundan sonra, yerlerini 1883 yılında bir nizamname ile kurulan Ziraat Bankasına terketmiş olduklarını hatırlamamız muvafık olur. Bu nizamname mezkûr tarihten sonra, muhtelif zamanlarda yeni tâdillere uğramış ve bankanın bünyesi adım adım kuvvetlenmiş ise de, ona bugünkü karakterini veren halen mer'î bulunan 1937 tarihli 3202 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunudur. Cumhuriyet rejimimiz, modern ve yenileştirici ruhunu bu millî müesseseye de aşılamak istemiş ve bankaya (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası) ismini vermek suretiyle hiç şüphesiz bu maksadını ifade etmiştir. Filhakika bu kanunun neşriden sonradır ki, Ziraat Bankası nisbeten basit bir zirai kredi tevzi müessesesi olmaktan çıkarak birinci derecede memleketin umumî ziraatını, ikinci derecede de memleketin umumî ekonomisine büyük hizmetler ifa edebilecek modern bir itibar müessesesi haline sokulmuş ve bunun için gerekli imkânlarla teçhiz olunmuştur.

Elimizde bulunan en son rakamlara, yani 31 Temmuz 1953 tarihindeki hesap durumuna nazaran banka tarafından açılmış bulunan zirai kredi yekûnu 1 milyar 172 milyon lirayı bulmuştur. 1952 nihayetinde bu yekûn 1 milyar 67 milyon liradan ibaret idi. 1950 yılı nihayetini mebde olarak ele alacak olursak son dört yıl zarfındaki artış seyrinin şunlardan ibaret olduğunu anlarız.

Bu artış seyrinin başlamış olduğu 1950 yılı sonunu şüphesiz ki, Ziraat Bankasının tarihinde yeni bir devrenin mebdei sayabiliriz. Geçmiş senelerin ancak basit bir tempo ile ilerleyen ve başlıca fonksiyonu daha ziyade statik bir zirai istihsalı devam ettirmekten ibaret bulunan dar ölçülü bir zirai kredi politikası, bu tarihten sonra tamamen vechesini değiştirmiş ve yerini dinamik, yapıcı ve zirai istihsal faaliyetimizi hakikaten harekete getiren, ona yeni ufuklar açan bir kredi politikasına terketmiştir.

Zirai istihsalın, bu memleketin en büyük zenginlik kaynağı olması lâzım geldiği düşüncesi bu tarihten sonra nazarı bir

mütalâa olmaktan çıkarak fiiliyat sahasına geçen bir hakikat olmuştur. Diğer bazı âmillerle beraber son dört senelik zirai kredi politikamız sayesinde ki bugün zirai istihsalın vechesi tamamen değişmiş, zirai istihsalımız tahminleri aşan bir nisbet üzerinden çoğalmış, toprak fiatları yükselmiş, köylülerimizin gelirleri tezayüd eylemiş ve bunlarla beraber basit bir ziraat usulünden, büyük adımlarla uzaklaşarak, memleketin birçok yerlerinde, uzun senelerdenberi hasretini çektiğimiz makineli ziraata geçilmiştir.

Ziraat Bankası memleketin bu sahada ana kredi müessesesi olması hasebile, yurd ziraatını bir bütünlük olarak kavrayan ve zirai faaliyetimizin çeşitli kollarına gerekli kredileri, bu kollarına gerekli kredileri, bu kolların her birinin hususî şartlarına uygun bir tarzda tevzi eder. Zirai bankacılık tekniği bakımından zirai kredilerimiz belibaşlı şu yedi grupta toplanmaktadır. Bu grupları —bunlardan her birinden son dört sene zarfında verilen kredileri de zikrederek—, şu suretle sayabiliriz :

	Milyon Türk Lirası 1950=100	
1950 yılı sonu		
1951 > >	412	100
1952 > >	646	151
1953 Temmuz sonu	1067	258
	1173	284,7

TEMMUZ

TEMMUZ

	1950 sonu Lira nisbeti		1951 sonu Lira nisbeti		1950 sonu Lira nisbeti		1951 sonu Lira nisbeti	
Çevirme kredileri	192,3	82,5	238,—	60,3	328,—	53,6	381,4	54,8
Donatma kredileri	8,9	3,8	26,—	6,6	42,—	6,9	49,8	7,2
Verimlendirme ve iyileştirme kredileri	7,—	3,—	13,—	3,3	18,—	3,—	22,5	3,2
Tesis ve edinme kredileri	7,—	3,1	15,—	3,8	25,—	4,1	33,3	4,9
Marshall harici teğhiz kredileri	7,6	3,3	75,—	19,—	169,—	27,6	196,2	28,1
Ziraat sanatları kredileri	0,5	0,2	11,7	0,4	2,7	0,4	3,4	0,5
Sürüm ve satış kredileri	0,5	4,1	26,—	6,6	27,—	4,4	9,2	1,3
Yekûn (Banka teşkilâtınca)...	233,—	100,—	394,7	100,—	611,7	100	696,3	100

Yukarıda sayılan krediler doğrudan doğruya Ziraat Bankası tarafından köylü ve müstahsillere açılan kredilerdir. Fakat banka, bunların haricinde yeni ziraî mak-sad ve gayeler için başka krediler de tev-zî eder. Bunların başında Tarım Kredi Ko-

operatifleriyle Tarım Satış Kooperatifleri ve bunların birlikleri vasıtasıyla tevzi olu-nan kredileri söylemeliyiz. Bu nevi kredi-lerin dört senelik seyrini aşağıda görmek-teyiz :

	Milyon Türk Lirası			
	Lira nisbeti		Lira nisbeti	
Köylü ve müstahsillerin Ta-rım Kredi Kooperatifleri	96,—	116,—	184,—	241,5
Satış Kooperatifleri ve Birlik-leri	54,6	89,—	214,—	179,8
Ziraî Donatım Kurum	0,8	9,—	18,—	21,7
Tohumluk kredileri	27,8	38,—	40,—	32,8
Genel Yekûn	412,2	646,7	1067,7	1172,1

Yukarıda yapılmış olan tasnifler zi-raî faaliyetin teknik icaplarına göre icra olunmuştur. Şimdi bu kredilerin temas et-tikleri faaliyet kollarında birer birer ele alacak olursak —biraz evvel de işaret et-miş olduğumuz üzere— bankanın pek çe-şitli ziraî faaliyet şubelerine kredi açtığı-nı ve bu suretle bunların her birinin kendi çevreleri dahilinde inkişafına hizmet eyle-diğini anlarız. Bu kredilerin başında hubu-bat ziraatı gelir. Bunun sebebi ise her şey-den evvel bir hububat memleketi olmamız-dır. Bunları takiben de banka şu mevzu-lar için de kredi açar :

- 1 — Bakliyat, çeltik, pirinç, tütün, pa-muk, yağlı maddeler, sair sınaî ne-batlar.
- 2 — Ağaç ve bahçe mahsulleri, üzüm, in-cir, zeytin, fındık, fıstık, narenciye, meyve, sebze, çay sair ağaç ve bah-çe mahsulleri.
- 3 — Hayvan yetiştirme ve üretme.
- 4 — Arıcılık.
- 5 — İpek böcekçiliği, gül bahçeleri tesisi kredisi.
- 6 — Akaryakıt, kredisi,
- 7 — Hayvan mahsulleri.

Banka, ziraî istihsal faaliyetimizin çe-şitli kollarını pek yakından takip etmekte ve bunlardan iktisadî bir inkişafa müsait gördüklerini derhal krediliyerek bunların gelişmesine yardım etmektedir. Son sene-ler zarfında fennî kovanlarla arıcılık ya-panlara, gül bahçeleri tesis edenlere açılan kredileri bu meyanda saymak mümkün-dür.

Ziraat Bankası ziraî istihsal alanında kooperatifleşme hareketini, teşkilâtî zi-raî kredi sisteminin esas temeli sayar. Bu kanaatle gerek Tarım Kredi, gerek Tarım Satış Kooperatifleriyle bunların birlikle-rinin memleket dahilinde yayılmalarına ve kuvvet kesbetmelerine azamî derecede a-lışır. 1952 yılı sonunda 1187 Tarım Kredi Kooperatifi mevcut iken bu yılın Eylül a-yı sonuna kadar 76 kooperatif daha ku-rulmuş ve bunların sayısı 1263 olmuştur. Aynı tarihte bunlara dahil ortak sayısı 618 bindir. Tarım Satış Kooperatifleriyle bunların birliklerine gelince: Üzüm, incir, fındık, pamuk gibi belübaşı mahsulleri-mizin, en iyi şartlar dahilinde sürüm ve satışlarını temin etmek ve satış hasılları-nı en geniş nisbetler üzerinden köylü ve müstahsillere aksettirmek gayesini güden bu teşekküllere bankanın açtığı kredi mik-tarı 1952 yılı sonu itibarıyla 214 milyon li-

ra idi. Yine aynı yıl sonunda 142 bin ortakla 148 kooperatif ve 12 Birlik mevcuttur.

Ziraat Bankası bundan böyle su mahsulleri müstahsillerine de kredi açacaktır. Memleketimizin deniz servetinden bugüne kadar lâıyıkıyla faydalanamamasının bir sebebi de hiç şüphesiz bu istihsal şubemizde çalışan ve çalışmak isteyenlerin esaslı bir kredi kaynağına malik bulunmamaları idi. İşte bu yeni kanun bu büyük noksanı ortadan kaldırmakta, su mahsulleri müstahsillerinin de, ziraî müstahsiller gibi banka kredilerinden faydalandırılmalarını derpiş etmektedir. Kanunun tatbik suretini gösteren nizamname hazırlandıktan sonra hemen bu sahada faaliyete geçecektir.

Ziraat Bankasının faaliyeti hakkındaki izahları bitirmeden evvel son zamanlarda alınan yeni bir karardan daha bahsedeceğiz. Müstahsil ve köylülerimizin, günün ziraî ve sosyal icap ve zaruretlere uygun ve ziraî işletmelerle ilgili bina ve tesislerden mahrum oldukları göz önüne alınarak mevcut imkânlar dahilinde bu ihtiyacın karşılanması için de krediler açılması düşünülmektedir. İşletme randımanlarının artırılması ve ziraî muhitlerin sakinleri için her suretle daha elverişli bir hale getirilmeleri bakımından inşaat mevzuunun hususî bir ehemmiyet arzettiği malûmdur. Bu kredilerin hedefi bu maksadın tatmini olacaktır.

Bu krediler % 3 faize tâbi olacak ve azamî 20 sene vadeler dahilinde verilebilecektir.

Bankanın bünyesi seneden seneye kuvvetlenmekte, teşkilâtı memleket dahilinde her yıl biraz daha genişliyerek banka kredilerinden faydalananların sayıları çoğalmaktadır. Halen 456 şube ve ajansı vardır. 1950 yılında bunların sayısı 385 ibaretti. 1950 yılı başında ödenmiş sermayesiyle ihtiyatları ve karşılıkları, yani öz varlıkları 173 milyon liradan ibaret olduğu halde bu yılın Temmuz ayı sonunda bu yekûn 342 milyon liraya yükselmiş ve

bu suretle % 98 kadar bir artış hasıl olmuştur. Bankanın çeşitli mevduatında da büyük artışlar görülmektedir. 1950 yılı başında mevduat yekûnu 327 milyon lira iken Temmuz 1953 sonunda bu miktar 792 milyon liraya çıkmıştır ki bu da % 142 bir artış ifade eder.

Ziraat Bankası önümüzdeki çalışma yıllarına büyük bir güvenle bakmaktadır. Köylü ve müstahsillerimizin ziraî istihsale düne nazaran daha büyük bir azım ve imanla sarılmış bulunmaları ziraî istihsal bünyemizin gün geçtikçe daha modern ve verimli bir hale gelmesini, şüphesiz ki bankaya da yeni ufuklar açmakta, ziraî kredinin memleket dahilinde ehemmiyetini arttırmaktadır. Yurd ziraatinin son sene, zarfında kaydettiği büyük hamleler, en küçük kademesinden başlayarak, bütün banka teşkilâtından büyük gayretler sarfını istemiş ve banka teşkilâtı her türlü imkânlardan faydalanarak kendisinden beklenen vazifeleri başarı ile ifa etmiştir.

Sözlerimize nihayet vermeden evvel 1950 yılından itibaren tamamen yeni bir anlayışın ifadesi olan ziraî kredi faaliyetimizin ziraî istihsalimiz üzerindeki müsbet tesirleri hakkında birkaç rakam vermekten kendimizi alıkoyamıyoruz :

Hububat İstihsalı :

Ekilen saha (1000 hektar)	Alınan mahsul (Bin ton)
1946/50	7737
1950/51	8804
1951/52	9861
Baklıyat İstihsalı :	
1946/1950	397
1950/1951	419
1951/1952	420

Buraya kadar bahsettiğimiz aktif kredi politikasının ziraî istihsalimizi gelecek senelerde de aynı inkişâf seyri üzerinde yürüteceğinden emin olabiliriz. Bu suretle müstahsil ve köylülerimizin hayat standartları yükselmekle beraber bunun bütün memleket ekonomisinde mesut neticeleri görülecek, mübadele hacmi bütün yurt ekonomisi lehine olarak tezayüt edecek, millî gelirimiz çoğalacaktır.

Zafer'den

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

Memleketimizin mesken dâvasını hal yolundaki çalışmalarını her gün arttırmakta olan Türkiye Emlâk kredi bankası, Cumhuriyetin 39 uncu yılına 24 şube ve ajansı ve yurdun her tarafındaki muhabirleri ile bütün yurddaki vatandaşlara yardım elini uzatmış olarak girmektedir. Vatandaşlara ucuz ve sıhhi bir yuva yapmak gayesi ile çalışan Emlâk Bankası çalışmalarının en yüksek seviyesine bugün erişmiş bulunmaktadır.

Yeni hükümetimiz memleketimizde sürüp giden mesken dâvasını hal için isabetli kararlar tatbik sahasına geçmiş ve ilk olarak 1951 yılında tahsis ettiği geniş mülki imkân ve yardımlar sayesinde bankanın 100.000.000 liradan ibaret bulunan itibarı sermayesinin tamamının tahsil olunarak vatandaşların ihtiyaçlarına tahsisi sağlanmıştır. Bu suretle 1950 yılından evvel dar bir sahada yalnız inşaat kredisi vermekte olan Bankanın çalışma mevzuu genişletilmiş ve senelerdenberi bekliyen ve duraklıyan inşaat faaliyetine ve mesken-siz fakir ve orta halli vatandaşların ev sahibi olmaları için başladıkları teşebbüslere genişölçüde kredi yardımları yapılmıştır.

Halkımızın Bankaya olan itimadı da artmakta olup, 1950 yılında 35.000.000 liradan ibaret olan mevduatı bugün 120.000.000 liraya yükselmiş bulunmaktadır. Yurttaşların her gün artan ihtiyaçlarına daha kolaylıkla cevap verebilmek ve yardım elini uzatabilmek gayesiyle Bankanın sermayesi 1953 yılında yeniden arttırılarak 300.000.000 liraya çıkartılmıştır. Böylece Banka tarafından mesken yaptıracak vatandaşlara ev bedelinin % 90 na kadar kredi yardımı yapılabilme imkânı sağlanmıştır. Emlâk Bankasının her gün artan feyizli çalışmaları sayesinde yakın bir atide memleketimizin mesken dâvası kati şekilde halledilecektir.

YAPI KOOPERATİFLERİNE YARDIMLAR

Vatandaşlarımızın yapı kooperatifleri

kurarak toplu ve plânlı bir şekilde mesken inşa etmek teşebbüslerinin gün geçtikçe arttığı görülerek bu müesseselere alâka ve itimadı kuvvetlendirmek gayesiyle Emlâk Bankasıyla lüzumlu krediler tahsis edilmiştir. Bu mevzuda 1950 yılına kadar 11 kooperatife 6.000.000 liralık kredi sağlanmış iken bugüne kadar 34 adet kooperatife 39.267.000 liralık kredi açılmıştır. Diğer taraftan Türk işçisinin çalıştığı yerde sıhhi ve temiz bir yuvaya sahip olmasını temin ve hayat standartını yükseltmek gayesiyle kurulmuş bulunan işçi yapı kooperatiflerine Emlâk Bankasıyla geniş ölçüde kredi yardımı yapılmakta olup halen bu gaye ile kurulmuş ve inşaata geçmiş 12 kooperatife 4.000.000 liralık kredi kışat edilmiştir. İşçi kooperatiflerine yapılan yardımlar yekûnu kısa zamanda bu miktarı birkaç misli geçecektir.

İNŞAAT MALZEMESİ SANAYİİ

Emlâk bankası memlekette girilen büyük imar ve inşaat hareketlerinin muhtaç olduğu en büyük bir kısmı döviz sarfı suretiyle haricîten ithal edilmekte bulunan çimento, demir sıhhi tesisat ve elektrik malzemesinin yurtda istihsalini temin gayesiyle verimli netice'eri bir iki sene zarfında tahakkuk edecek çalışmalarına başlamıştır.

1950 yılında 400.000 tondan ibaret olan çimento istihsalı bugün muhtelif fabrikaların tevsi ve yeniden kurulması suretiyle 1.025.000 ton kapasiteye yükselmiş bulunmakla beraber imar bakımından da büyük bir kalkınma halinde bulunan memleketimizde bir iki sene zarfında istihlak miktarının asgari 3.000.000 tonu aşacağı nazarı dikkate alınarak yeniden bir çok çimento fabrikalarının kurulması üzerinde durulmuş ve ilk olarak Ankara Çimento Fabrikasının yeniden tesisi için teşekkül etmiş bulunan 9.000.000 lira sermayeli şirkete Emlâk Bankası 4.500.000 liralık sermaye ile iştirak etmiştir.

Emlâk Bankasının duayyenliği Sümerbank ve İş Bankasının iştirakiyle teşessüs etmiş bulunan (50.000.000) lira sermayeli Türkiye Çimento Sanayii T. A. Ş. tarafın-

dan yurdumuzda ilk plânda Aydın, Afyon-
karahisar, Diyarbakır, Çorum, Konya,
Bartın, Lüleburgaz, Erzurum, Çanakkale,
Eskişehir, Van, Adana, Elazığ ve Kayseri'
de kurulacak 14 adet çimento fabrikası
ihaleye çıkarılmıştır. Yurdun muhtelif böl-
gelerinde mezkûr şirket tarafından kuru-
lacak çimento fabrikaları adedi 38 e yük-
selecektir. Diğer taraftan yurdumuzda
elektrik malzeme tesisi sanayinin de
kurulması için Türkiye Emlâk Kredi Ban-
kasınca muhtelif yabancı firmalar nezdin-
de teklif ve teşebbüslere geçilmiş bulunul-
maktadır. Bu mevzudaki çalışmaların kısa
bir zamanda müsbet bir netice vereceği
ümîd edilmektedir. Keza tuğla ve kiremit
istihsalini memleket ihtiyacı seviyesine
yükseltmek gayesiyle memleketin on. on-
iki yerinde hususi teşebbüslerce tuğla ve
kiremit fabrikaları kurulması için Emlâk
Bankasınca gerekli kredi yardımları yap-
mıştır.

TİCARİ KREDİ FAALİYETİ

Türkiye Emlâk Kredi Bankası inşaat
finansmanına muvazi olarak inşaat malze-
mesi fabrikasyonu ve ticaretini yapanlarla
bu mevzuda çalışan müteahhitlere ticarî
kredi açmak suretiyle de yapı maliyetini
uzulâtıcı tedbirleri almış bulunmaktadır.
Bu güne kadar bu mevzuda çalışan firma-
lara 12.000.000 liralık ticarî kredi açılmış
ve inşaat malzemesi piyasasında serbest
rekabet artırılarak ferahlatıcı bir netice
temin olunmuştur.

YAPI TASARRUFU ÇALIŞMALARI

Yabancı memleketlerde ezcümle Ame-
rika ve Almanyada geniş şekilde tatbikin-
den büyük faydalar sağlanmış bulunan ve
Türkiye Emlâk Kredi Bankası tarafından
1951 yılından beri halkın hizmetine vaz-
olunan Yapı tasarrufu sistemine gösterilen
rağbet glünden güne artmakta olup Ekim
1953 tarihine kadar 17.519.000 liralık
mukavele akte edilmiş bulunmaktadır. Bun-
lardan taahhüt etmiş oldukları % 25 leri
tasarruf suretiyle tamamlayan 231 tasar-
rufçuya verilmek üzere 2. 741 996 liralık
limit tahsis edilmiş olup, bir çok vatandaş

halen evlerini bu sistemden faydalanmak
suretiyle ikmal etmiş bulunmaktadır.

Zafer'den

SÜMERBANK

Kuruluşundaki öz kaynakları yekûnu
13,7 milyon liradan ibaret bulunan Sümer-
bank'ın 1952 yılı sonundaki öz kaynakları
yekûnu 232,2 milyon (kurduğu imla-
selerinininkilerle birlikte 452,5 milyon) lira-
ya balığ olmuştur.

Teskitil, kağıt ve karton, sun'î elyaf,
deri ve kundura, demir ve çelik, ateş tuğ-
lası, çimento, tuğla ve kiremit gibi muh-
telif sanayi kollarını sinesinde toplayan bu
İktisadi Devlet Teşekkülü, henüz hususî
teşebbüs elile tam karşılanamıyan zarurî
ihtiyaç maddelerini, günün icap ve şart-
larına en uygun bir şekilde imâl ve piyasa-
ya arz etmek suretile, halkın hizmetinde
çalışmaktadır.

200.000.000 liralık itibarî sermayesine
mukabil, bugünkü sınaî tesislerle, milyarı
aşan bir varlığa sahip bulunan Sümerbank,
balkımızdan gördüğü rağbet sayesinde,
sınaî faaliyeti yanında son iki sene içinde
bankacılık sahasında da çalışmalara baş-
lamış ve bu suretle, millî sermayenin tera-
kümünde de rol almıştır. Mevcut İstanbul
Şubesi ve Bahçekapı Ajansından sonra,
Ankara'da Merkez Müdürlüğünü tesis et-
miş, Beyoğlu ajansını, Adana ve Kayseri
Şubelerini de açmıştır. Kasım ayının ilk
haftasında İzmir Şubesini de açmış olacak-
tır. Yakında, memleketimizin diğer sınaî
merkezlerinde de Şubeler açması beklen-
mektedir.

Sınaî hallunmamızda büyük rol oyna-
mış olup, bugün hızla gelişmekte olan hu-
susî teşebbüsün yanı başında yer almış
bulunan Sümerbank, bir yandan müstehli-
kin menfaatlerini gözetmek ve bir yandan
da hususî sektördeki sınaî faaliyeti gerek
yetistirdiği mühendis, usta ve işçilerle, ge-
rek finansınan imkânlarıyla desteklemekle,
sanayileşmemizde bir müsevvik ve rehber,
iktisadiyatımızda bir muvazene unsuru
olarak, faaliyetine devam etmektedir.

Bilhassa son yıllarda tesis ve işletmecilik faaliyetlerinde hayırlı ve büyük inkişaflar kaydeden Sümerbank işletmelerinde çalışmalar verimli ve hasıla müsbet olmuştur.

TEKSTİL SANAYİİ

Sümerbank'ın pamuklu sanayii, altı müessese elinde yedi fabrika halinde işletilmektedir; 29.904 iğ ve 440 tezgâh ihtiva eden Bakırköy 24.016 iğli ve 382 tezgâhlı Ereğli, 33.132 iğli ve 1.028 tezgâhlı Kayseri, 11.204 iğli ve 216 tezgâhlı Adana, 25.200 iğli ve 438 tezgâhlı Malatya 28.848 iğli 768 tezgâhlı Nazilli fabrikaları.

Yünlü sanayii ise, iki müesseseye bağlı beş fabrika olarak işletilmektedir : 15.140 iğli, 85 tezgâhlı Bursa Merinos, 2.950 iğli, 103 tezgâhlı Hereke, 9.147 iğli, 174 tezgâhlı Deftardar, 1.088 iğli 30 tezgâhlı Bünyan ve 958 iğli, 27 tezgâhlı İsparta fabrikaları.

Bu fabrikaların pamuklu ve yünlü dokuma imalatı bugün 123 milyon metreyi, iplik istihsalı de 22.500 tonu aşmaktadır.

Önümüzdeki ay içinde 32644 iğli, 774 tezgâhlı ve 25 milyon metre istihsal kapasiteli İzmir İplik ve Dokuma Fabrikası ile, 15.080 iğli ve yıllık imalat kapasitesi 1.600 ton olan Denizli İplik Fabrikası işletmeye açılmış olacaktırlar.

15.000 iğ ihtiva etmekte olup, yıllık imalat kapasitesi 1.600 ton olan Erzincan Pamuk İpliği Fabrikası ile, senede 1.000.000 metre yünlü dokuma imâl edecek olan Diyarbakır Yünlü Fabrikası da yakında işletmeye açılacaktır. Bursa Merinos Müessesemize yapılmakta olan ilâve tesislerle iğ adedi 15.140 dan 35.300 e, dokuma tezgâhı da 56 dan 230 a çıkarılmakta olup, bunun neticesinde Bursa Merinos Müessesemizin yünlü kumaş imalatı 743.000 metreden 2.220.000 metreye, ipliği de 1.165 tondan 3.158 tona ulaşacaktır.

Ayrıca Sümerbank pamuklu fabrikalarında maliyeti düşürmek ve istihsalı da-

ha da arttırmak maksadile 13 milyon liraya mal olacak olan islah ve tevsi projesinin tamamlanması ile, pamuklu dokuma istihsalinde senede 20.000.000 metrelik bir artış sağlanacaktır.

Yeni tesis, islah ve tevsi maliyelerinin ikmalini müteakip, Sümerbank'ın halen pamuklu da mevcut 152.304 iğ, 4046 dokuma tezgâhı, 214.004 iğ, 4.495 dokuma tezgâhına, yünlüde de faaliyette bulunan 29.283 iğ, 419 tezgâh, 50343 iğ, 612 tezgâha yükselecektir.

KAĞIT VE KARTON SANAYİİ

Sümerbank'ın İzmit'teki Sellüloz Sanayi Müessesesi odun, saman ve paçavra sellülozu fabrikaları, iki kağıt fabrikası, bir de klor ve alkali fabrikası işletmektedir. 1952 yılı istihsalı. 13.332 ton sellüloz, 15.904 ton kağıt. 8.248 ton karton. 1930 ton sudkostik, 77 ton mayi klor. 2.033 ton kireç kaymağı ve 896 ton tuz asidi olmuştur.

Müessesenin kurulması tamamlanmış olup yakında işletmeye açılacak olan üçüncü kağıt fabrikasının yıllık kapasitesi 20.000 tondur. Bu fabrika her çeşit mukavva, oluklu karton sarı saman kağıdı ve kalın ambalaj kağıtları imâl edecektir. Bu fabrikada, oluklu kartondan yapılacak ambalaj kutuları, tahta sandıklara nazaran hem ucuz ve hem de yüzde 40 kadar daha hafif olduğundan nakliye masraflarında büyük tasarruflar sağlanacağı gibi, memleketimiz kerestelerinin daha mühim mevzulara tahsisine de imkân dahiline girmiş olacaktır.

AĞIR SANAYİ

Sümerbank'ın ağır sanayi kolunu işleten Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları müessesesi, Karabük'te kurulu olup, iki yüksek fırın, bir çelikخانه, bir hastahane, iki kok fabrikası, bir boru fabrikası işletmektedir. Bu müessesenin başlıca istihsalleri 1952 yılında, 413.475 ton kok ve kok tuzu, 196.085 ton mayi maden ve pik, 153.465 ton çelik, 115.875 ton hadde ma-

mülü, 7.096 ton boru, 21.234 ton süperfosfat, 3.322 ton amanyum sülfat ve 20.094 ton sülfirik asit olmuştur.

Demir ve Çelik Fabrikalarının tevsiî faaliyetine devam olunmaktadır. Bugünkü tahminlere göre 75 milyon lira civarında bir yatırımı icabettiren bu işlerintamamen ikmalî halinde hadde istihsali 150.000 ton artış olacaktır.

Diğer taraftan, kurulmakta olup, önümüzdeki yıl işletmeye alınacak olan santirifüj boru fabrikasında ayrıca yılda 18.000 ton boru elde edilecektir.

TOPRAK SANAYİİ

Ateş tuğlası : Ateşe mukavim presli ve şekilli tuğla imâl etmekte olan Filyos Ateş tuğlası Sanayii Müessesesi, 1952 yılında da 7. 169 ton silika ve samot tuğlasıyla 658 ton harc istihsal etmiştir.

Çimento : Sivas'ta kurulu Çimento Sanayii Müessesesi, iki döner fırınlı bir çimento fabrikasıyla bir tuğla ve kiremit fabrikası işletmektedir.

Çimento fabrikasının 1952 yılı istihsalî 171.734 ton olmuştur.

Tuğla ve kiremit : Sivas'taki tuğla ve kiremit fabrikasından başka Sümerbank'ın Kütahya'da da bir kiremit fabrikası vardır. Sivas fabrikasının 1952 yılı imalâtı 1.351.000 adet tuğla ve 2.104.300 adet kiremit, Kütahya Keramik Fabrikasının aynı yıl imalâtı ise 1.721.300 adet tuğla ve 2.437.000 adet kiremit olmuştur.

Kütahya Keramik fabrikasının tesisleri, kaliteyi en mükemmel mertebeye ulaştırmak için ıslâh edilmekte ve işletme yeni bir zikzak takviye olunmaktadır.

SÜMERBANK'ın İŞTİRAKLERİ

Sümerbank, kendisine kanunla verilen vazifeler cümlesinden olarak, muhtelif şirketlere iştirak etmektedir. Bu iştirakleri son senelerde bilhassa inkişaf etmiş ve tahhütleri 40.150.046,67 liraya balığ olmuş, bunun bugüne kadar 18.197.832,51 lirası ödenmiştir. Sümerbank, başlıca sınıflı iştiraklerinden olan 50.000.000 lira serma-

yeli Türkiye Çimento Sanayii T. A. Ş. ne 19.950.000 lira ile, 22.000.000 lira sermayeli Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ne 7.333.000 lira ile, 10.000.000 lira sermayeli Ankara Çimento Sanayii T. A. Ş. 2.500.000 lira ile, 10.000.000 lira sermayeli Adapazarı Şeker Fabrikası T. A. Ş. ne 2.000.000 lira ile, 8.000.000 lira sermayeli Kütahya Şeker Fabrikası T. A. Ş. ne 1.000.000 lira ile, 7.000.000 lira sermayeli Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii T. A. Ş. ne 1.470.000 lira ile, 2.300.000 lira sermayeli Gübre fabrikaları Türk Anonim Şirketine 225.500 lira ile, iştirak etmiş bulunmaktadır.

Zafer'den

İŞ BANKASI 30 YAŞINDA

Bundan 29 sene evvel bugünlerde Atatürk o zaman İmar ve İskân Vekili olan Mahmut Celâl Beye (Celâl Bayar) 250 bin lira vermiş ve bu parayı münasip göreceği ticaret işlerinde nemalandırmasını istemişti. 24 saat süren bir düşünceden sonra Celâl Bey bu yoldaki en muvaffak teşebbüsün «Banka» kurup işletmek olacağını teklif etmiş ve böylece «Türkiye İş Bankası»nın temelleri atılmıştı.

Ankara dört odalı mütevazı bir evde çalışmaya başlayan bankanın ilk sermayesi, dörtte biri ödenmiş, bir milyon liradan ibaretti. Kısa bir zamanda bu miktar beş milyon liraya yükseltildi. Türk elemanlarıyla bankacılık yapmanın hayal dahi edilmediği bir zamanda alınan neticenin parlaklığı karşısında Atatürk hissiyatını aynen şu cümlelerle ifade etmişti :

— «Ben Celâl Beye bir çuval para verdim. O ise memlekete büyük bir banka hediye etti.»»

Gerçekten bugün 30 yaşına basmış olan Türkiye İş Bankası, inkılâb eserlerinden birisi olarak uhdesine düşen hizmetleri büyük bir muvaffakiyetle başarmıştır. Her türlü bankacılık muameleleri yapmak, ziraate, sanayie, madenlere ve nafia

işlerine müteallik çeşitli teşebbüslere girişmek, gayri menkul alım ve satımından başka bircümle ticarî ve sınai işlerle meşgul olmak üzere tesis edilen bankanın, bu kadar geniş bir faaliyet sahasını kucaklaması başlıca iki gayeyi istihdaf ediyordu :

1 — Memlekette krediyi genişletmek. Yani millî ikdisadın gelişmesi için lüzulu krediyi müsaîd şartlarla temin etmek.

2 — Bizzat teşebbüslere girişerek kalkınma hareketlerine önyak olmak.

Bu prensipler dairesinde Türkiye İş Bankasının 29 sene zarfında yapmış olduğu hizmetleri şu şekilde hülâsa etmek kabildir :

Yukarıda da söylediğimizi gibi 26 Ağustos 1924 senesine kadar, memlekette bir iki teşebbüs haricinde bankacılık umumiyetle ecnebi ve gayritürk işi olarak telâkki edilirdi. Hattâ ilk mühim millî banka hüviyeti verilerek istenen ve 1917 senesinde kurulan İtibarı Millî Bankası için bile bir ecnebi müdür tayin edilmiş, memurların büyük bir kısmı Türk olmıyanlardan seçilmişti O kadar ki bu bankanın müşterileri olan muharebesi bile yabancı dille yapılmıştı.

İş Bankasının vücut bulmasile iktisadi hayatımızda büyük bir zihniyet ve bankacılık muamelelerinde de küçümsenmeyecek bir şekil değişikliği olmuştur. Bu yolda, İş Bankası vasıflı memur yetiştirmek için Avrupaya elemanlar göndermiş ve burada da çeşitli kurslar açarak binlerce bankacı yetiştirmeye muvaffak olmuştur. Bugün kendi idaresini tamamiyle bu neslin eline tevdi etmiştir? Diğer bankaların ileri kademelerinde vazife görenlerin büyük bir kısmı da İş Bankasının sıralarında yetişmişlerdir. Bu sebeple ve haklı olarak, İş Bankası, bir «Mektep Banka» olmuştur. Yapılan bir istatistiğe göre İş Bankası bünyesinden yetişenlerin sayısı üç bin kişiyi aşmıştır. Bunun iki binini halen kendi bünyesi içinde hizmete devam etmektedir.

Memleketimizde tasarruf hareketinin gelişip gerçekleşmesinde de bu bankanın rolü pek büyük olmuştur. Nitekim, 1924 senesi bilançosu 12.554 lirası tasarruf, 2.456.682 lirası ticarî olmak üzere 2.469.236 lira mevduat ve 953.897.— lira plâsman göstermekte idi. İlk bilançoyu tetkik eden Umum Müdür Mahmut Celâl bey 12.554 lira gibi mütevazî bakiye gösteren tasarruf mevduatını işaret ederek «kısa bir zamanda on iki milyona çıkarılmalıdır» demişti. Bu hedefe çok kısa bir zamanda varıldı, bugün 250 milyon liraya yaklaşmakta olan tasarruf mevduatı bakiyesi vatandaşın İş Bankasına karşı olan itimadının ve banka personelinin verimli çalışmasının iftihar edilecek neticesi olarak ortada durmaktadır. Bu arada halk için küçük tasarruf hesaplarını da ilk önce açmağa İş Bankası muvaffak olmuştur. Bugün memleket idaresinde aktif rol alan nesil, harçlıklarından bir kısmını İş Bankasının kumbaralarına atarak yetişen nesildir. Böylece 1952 küçük cari hesaplar bilançosu 189 liralık bir artış göstermiştir.

Diğer taraftan, memleket sathına geniş ölçüde yayılmağa teşebbüs eden ve bunda muvaffak olan ilk bankamız gene Türkiye İş Bankasıdır. Gerekli hizmetleri vatandaşın ayağına kadar giderek yapmayı prensip sayan Bankanın şube sayısı evvelki gün açılan iki tanesile beraber 109 a yükselmiştir ki bu rakam, hususî surette teşekkül etmiş olan millî müesseselerimiz içerisinde en yükseğini ifade etmektedir.

Bankanın yaptığı müsbet işlerden birisini de, millî sanayiinin kurulmasında ve inkişafında modern işletmeciliğe önderlik etmiş olması teşkil eder. Memlekette teessüs eden, kömür, şeker, mensucat ve sigorta sanayiinin kurulup serpilmesinde İş Bankası âdeta rehberlik etmiştir. İş Bankasının maden sahasındaki faaliyeti Ereğli kömür havzasında bazı ocakların işletilmesiyle başlanmış ve havzada çeşitli şirketlerin kurulmasına önyak olunmuştur. Memlekette mükerrer sigortacılığın da teessüsünü İş Bankası deruhte etmiştir. 1929 senesinde hizmete giren «Millî Reasürans» bu teşebbüsün eseri olmuştur.

1950 yılından itibaren girişilen kalkın-

ma hamlesinde Banka, kendisine düşen vazifeleri yerine getirmiştir. Bu arada kurulmakta olan şeker, çimento, mensucat fabrikalarına sermaye yatırılmış ve sanayi inkişafımızda büyük hizmetler ifa edecek olan Kalkınma Bankasının başlıca hissedarları arasında yer almıştır. Keza ecnebi sermaye ile müşterek ilk adımını İş Bankası atmağa muvaffak olmuştur. Halen İstanbul'da bulunan bir ampul fabrikası, bir yağ fabrikası bu teşebbüsün eserlerini teşkil etmektedir.

Bu mali müessese hayatı için büyük ehemmiyet taşımayan 29 senenin Türkiye İş Bankası ve dolayısıyla memleket için taşıdığı mana hakikaten çok ehemmiyetli olmuştur. Bu banka ile açılan çıkış büyük hamleler kaydederek gelişme yolundadır. yakın bir gelecekte en ücra köşelere kadar bankaların sokulduğunu görmek memleketin iktisadî bakımından çok arzu edilen bir hâdise olacaktır.

Cumhuriyetten

TÜRK TİCARET BANKASININ MAZISI ve İSTİKBALI

Bir Türk şairinin, insana garip gibi görünen bir mısraı var :

Bir çekirdekte bir ağaç görüyorum.

Çekirdeğin toprağa ekilip, yeşermesi ve ağaç haline gelmesi, haddizatında basit bir tabiat hadisesidir. Fakat ticarî hayatta, mesele o kadar basit değil.

Şimdi size, Türk Ticaret Bankasının ortaklarının haftada verdiği 5 kuruşlarla nemalandığını söylersek, belki garibinize gider. 5 kuruşla Banka kurulur mu ? Diyebilirsiniz. Memleketimizde yeni yeni bankalar kurulmasını ve bunların her semtte şubeler açmasını iyi karşılamayanların itirazı bir yana bir bankanın öyle kolay kolay kurulabileceği zannedilmemelidir.

Tarih 1914 yılının 19 Şubatı, Adapazarında üç beş müteşebbis önce fikirlerini birleştiriyorlar, sonra da sermayelerini.

Gaye, Adapazarlılara küçük çapta faydalar sağlayacak bir kredi müessesesi kurmaktır. Böylece çekirdek toprağa ekiliyor. O zamanki adı da «Eshamlı Komandit Şirketi» dir. Ortaklar haftada beş kuruş ödüyorlar. Hisse senedi miktarı 1000... Dört sene sonunda 14720 lira sermaye hasıl oluyor. O zaman için bu paranın büyük bir kıymet ifade ettiği muhakkak. Böylece işe başlıyorlar.

Eski ismi Adapazarı Bankası olan Türk Ticaret Bankası 1919 yılında Anonim şirket oluyor ve sermayesi 200.000 liraya yükseltiliyor. Bir taraftan mevduat miktarı artarken, diğer taraftan sermayesi artıyor. Bundan dolayı hem övünmeli hem sevinmeliyiz.

Bankaya halk tarafından yatırılan bu paralar halkın para biriktirme faaliyetinin çömlek devrini kapadığını göstermektedir.

İlk sermayesi beş kuruşlarla temin edilen Türk Ticaret Bankası bugünkü sermayesi 11 (Onbir) milyon liradır. Ayrıca 3.335.000 lira ihtiyatları mevcuttur.

Bankanın esnafa ve muhtelif iş sahiplerine yaptığı kredi hacmi de sermaye ve mevduatla birlikte genişlemektedir. Bir misal verelim : Yalnız 1952 yılında, ticarî müesseselerin çek poliçeleri ve bonoların karşılığında 18.933.940 lira kredi açılmıştır. Bu miktarın ticarî hayatta tevlihdedeceği ferahlık küçümsenemez.

Yukarıda kuruş ve inkişafını anlattığımız Türk Ticaret Bankasının Umum Müdürü Hayri Gönen'i Bahçekapı'da Umum Müdürlük binasında ziyaret ettik. Bu değerli bankacımızın bize verdiği iza-hattan anlaşıldığına göre, Banka hem vatandaşları para biriktirmeye teşvik etmek ve hem de kendilerine yardımda bulunmak maksadıyla her ay muhtelif ikramiyeler dağıtmaktadır. Meselâ 1953 yılının Eylül sonuna kadar muhtelif ikramiye çekilişlerinde Ticaret Bankasında muayyen hesapları olanlara 264.582 lira değerinde traktör ve para ikramiyeleri dağıtılmıştır.

Sadece Türk Ticaret Bankasının muhtelif sahalardaki çalışmalarına ait olmak

üzere yukarıda verdiğimiz rakkamlar, memleketimizdeki ticaret hacminin gün- den güne mesut bir şekilde geliştiğini gös- teren sayısız misallerden biridir.

Cumhuriyet'ten

ECNEBİ

BANKACILARIN ZİYARETLERİ

İş Bankasının davetlisi olarak dünden beri Ankara'da bulunan Avrupa Bankaları umum müdürleri ve müdürleri dün çeşitli temaslarda bulunmuşlardır.

Misafirler bu arada muhtelif bankala- rı ziyaret etmişler ve Türk meslekdaşla- rıyla tanışarak uzun görüşmeler yapmış- lardır.

Öğleden sonra saat 18 de İş Bankası Umum Müdür görevlisi Uzeyir Avunduk'un bankacılar şerefine Ankara Palas'da ve memleketimizin tanınmış tüccarları, ban- Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği azala- rıyla basın mensuplarının hazır bulunduk- ları kokteyde gazetecilerin tevcih ettikleri çeşitli suallere bankacılar tatminkâr cevap- lar vermişler ve bilhassa memleketimizin içinde bulunduğu kalkınma hamlesini ö- verek «bir haftadanberi Anadolu'yu baş- tan başa katettik. Gördüğümüz manzara- lar bizi heyecana düşürmüştür. Türkiye büyük bir gelişme çılgırına girmiştir ve bundan büyük faydalar da elde edecektir. Bu kalkınma sanayi sahasında da görül- mektedir. Birçok fabrikalarınızı bu arada İş Bankasının önyak olarak kurduğu te- sisleri ve fabrikaları gezdik. İntibalarımız gayet müsbettir. » demişlerdir.

Beçika Bankası Umum Müdürü de sunları ilâve etmiştir : «Memleketinizin e- lektriklenmesi yolunda büyük projeleri- niz olduğundan haberdarız. Bilhassa bu mevzuda memleketlerimiz sizi desteklemek yolunda yeni kararlar almak arifesinde- dir..»

Bu beyanat üzerine bir gazeteci, bu destekleme kararının evvelden mi mevcut olduğunu, yoksa bu tetkik gezisinden son- ra mı alındığını sormuş, Beçika Banka mü- dürü de «projelerinizi biliyorduk. Memle-

ketinizi gördükten sonra kanaatimiz per- çinleşmiştir.»

Dr. R. ARAS'IN ZİYAFETİ

Türkiye İş Bankası idare meclisi reisi Dr. Tefvik Rüştü Aras dün akşam Anka- ra Palas'da İş Bankasının davetlisi olarak memleketimizde bulunan muhtelif Avrupa bankaları umum müdür ve müdürleri şe- refine bir ziyafet vermiştir. Bu ziyafette vckiller, kordiplomatik, Başvekâlet, Mali- ye ve Ekonomi ve Ticaret vekâletleri müs- teşarları, Ankara Valisi, Belediye Reisi, bankalar umum müdürleri, Borsa, Ticaret ve Sanayi Odaları Birlikleri ileri gelenleri tanınmış tüccarlar ve İş Bankası erkânı hazır bulunmuştur.

Çok samimi bir hava içinde geçen zi- yafet geç vakte kadar devam etmiştir.

ZİYAFETTEKİ NUTUKLAR

Avrupa Bankaları umum müdür ve mümessilleri şerefine dün akşam Ankara Palas'da verilen ziyafette İş Bankası İdare Meclisi Reisi Tefvik Rüştü Aras şu nutku söylemiştir :

«Muhterem misafirlerim,

Bu mesut fırsatla sizler gibi mümtaz bankacılardan mürekkep bir guruba hita- betmekle ve sizleri selamlamakla hakiki bir memnuniyet ve zevk duymaktayım.

Banka arkadaşlarım namına ve aynı zamanda kendi namıma, sizleri İş Banka- sı ailesi arasında görmekle hissettiğimiz büyük bahtiyarlığı da arz etmek isterim. Memleketimiz hakkında bilgi edinmek üze- re tertip edilen bu ziyareti lûtfen kabul bu- yurduğunuz için de bankamızın sizlere o- lan minnettarlığını da beyan etmek vazi- femdir. Zira bankacıların hususen iş mev- siminin ortasında vazifelerini terkedebilme- lerinin ne kadar güç olduğunu rânâ takdir ediyoruz. Bununla beraber, şahsî temasla- rın her iki tarafca da ne kadar lüzumlu ve faydalı olabileceğini yine en iyi, bankacı- ların takdir ettiklerini düşünerek mütesel- lî olmaktadır.

Ümidederim ki, memleketimizi bugüne kadar olan ziyaretleriniz sizlere faydalı olmuştur ve arkadaşlarımız memleketimizdeki ikametinizde sizlere rahat temin edebilmişlerdir.

Aziz meslekdaşlarım,

Hepinizce malumdur ki, son otuz senelik tarihinin devamlı iktisadî hamlelerle dolu olduğu bir memleketi ziyaret etmekte-siniz.

Biraz evvel arzettiğim gibi, Cumhuriyetin tesisindenberi, milletimiz hayatının her sahasında bilhassa iktisadî sektörde inkilâplar ve hamleler hiç eksik olmamıştır. Nüfusumuzun büyük çoğunluğunun meşgalesini ve kazancını teşkil eden ziraat sahasında eski iptidai usullerin modern metodlara yerlerini terketmesi ancak son birkaç senenin sıkı gayretlerinin mahsulüdür. Son senelerde memleketimizde fiilen kullanılan traktör ve diğer zirai makinelerin sayısı adetâ hendesi bir tezeyütle artmıştır. Neticede, eski ger usullerle hâlî kalmak ıstırasında olan geniş arazi ekim sahası içine alınmıştır.

ZİRAATTE YENİ USULLER

Çiftçimizin yeni usullerle ve intibakı kı ve usulleri benimsemesi o kadar süratli vukubulmuştur ki, başdöndürücü bir şekilde artan istihsalin plase edilmesi için mevcut teşkilât ve teçhizatımızın bu artışa zorlukla ayak uydurabilmiştir. Sanayi ve maden sahasında da aynı trendin kendini gösterdiğini söyleyebiliriz.

İktisadî kalkınmamızın bir neticesi olarak son birkaç sene içerisinde umumî gelir artışı, beş sene evveli ile mukayese de dahi muazzam bir sürat ifade etmektedir. Memleketimizde gelirin umumî olarak artması, tahmin edeceğimiz veçhile bir taraftan ithal malı istihsal ve istihlâk maddelerine, diğer taraftan da yerli olarak istihsal olunan eşya karşı olan talebi genişletmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, aynı son dört - beş sene zarfında maden ocaklarımızda tatbik edilen modern teçhizat saye-

sinde maden istihsalimiz ve ihracatımız artmıştır, bununla beraber henüz el dokunulmamış ve yeraltında sıra bekleyen mühim cevherlerimiz bulunmaktadır.

SANAYİ VE MADEN SAHASI

Daima yükselmekte olan memleketimiz konjoktürünün sanayi ve maden faaliyetleri sahasında yeni sermaye ile alimant edilmiş hususî teşebbüsü teşvik edeceği tabii idi ve nitekim böyle de olmuştur. Fakat yabancı sermayeye ihtiyaç o kadar yüksek bulunuyordu ki hükümetimiz, ekonomimizin bütün sekröterlerinde ecnebi sermayesini işbirliği yapmasını bir zaruret olarak gördü.

Son zamanlarda memleketimizin geçirmekte olduğu iktisadî gelişmenin detayları üzerinde burada daha fazla durmamı yerinde görüyorum. Zira, eminim ki, bu ziyaretlerinizden sonra kazanmış olduğunuz şahsî müşahedeleriniz memleketimizin ve milletimizin bahsettiği imkânlar hakkında size ben de olduğu kadar bir fikir vermeğe kâif gelecektir.

Sermayenin ne kadar bir meta olduğunu biliyorsunuz. Onu memleketimize muhacerete ikna etmek için kâr haddi ve şahsî selâmeti hakkında kendisine memnun edici fikirler ve sözler bulmak güçtür. Söylemeye hacet yoktur ki, bu meselelerde esas nokta hükümetin ve o hükümeti destekliyen teşriî meclisin düşünce tarzı ve samimiyetidir. 1951 de ecnebi yatırımlarını teşvik için bir kanun kabul edilmiştir. bununla ecnebi sermayedara birçok faydalar ve emniyet bahsedilmiştir. Bu kanun muvaffak olmuş ve o tarihtenberi memleketimiz mühim ecnebi yatırımlar kazanmıştır.

HUSUSİ SERMAYEYİ TEŞVİK

Fakat hususî sermayeyi teşvik edici bir politika takibeden hükümetimiz, mezkûr kanundan sonra yapılan ecnebi yatırımlarının hacmini kifayetli görmemiş ve eski kanunun bir çok hükümlerini tâdil eden ve ecnebi sermayedarı daha memnun edici hükümleri ve bunlar arasında bilhassa

transfer kolaylıklarını ihtiva eden yeni bir kanun lâyihası hazırlamıştır. bu lâyiha tasdik için B. M. Meclisine ilk oturumunda tevdi edilecektir.

Şunu ilâve etmek isterim ki, İş Bankası memleketimizin her tarafında bulunan şube ve ajansları şebekesi ile ecnebi sermayedarların herhangi mevzu üzerindeki ilk tetkiklerinde hizmetlerini emre âmade tutmaktadır. Söylemeye lüzum yoktur ki, Türkiye'ye yapılacak ecnebi yatırımları Türk sermaye ile yabancı sermaye arasında müsmir bir işbirliğine yol açacaktır ve Türk bankaları bu arada kendi bankamız da bu işbirliğine mühim yardımlarda bulunabilecek vaziyettedir.

Memleketimizde iyi vakitler geçirmemiz temennisiyle ve bu ziyaretin müesseselerimiz arasında mevcut dostluk ve işbirliğini daha ziyade artıracığı ve kuvvetlendireceği ümidini izhar ederek sözlerime son veriyorum. »

CARMIGNATO'NUN CEVABI

Misafir bankacılar adına İtalyan Credito Italiano bankası müdürlerinden J. Carmignato verdiği cevapta ezicumle şöyle demiştir :

«Hakkınızda ibzal buyurduğunuz çok samimî sözlerle ve bizlere vermek lütfunda bulunduğunuz izahata bütün arkadaşlarımız namına cevap vermek ve teşekkür etmek vazifesi uhdeme tevdi edilmiş bulunmaktadır.

Bu yüksek vazifeyi ifa ederken bizzat kendi hissiyatımında tercümanı olmaktan büyük bir zevk ve çok büyük bir şeref duymakta olduğumu arz etmekliğime müsaade buyurunuz. Bizlere karşı göstermek lütfunda bulunduğunuz alâkaya teşekkür ederken mesai arkadaşlarımızın bütün seyahatimiz esnasında hepimize karşı gösterdikleri büyük ve samimî alâkaya ve misafirperverliğe bütün arkadaşlarımız namına ayrıca ve bilhassa teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yolculuğumuzu henüz ikmal etmemiş ve fakat hiç şüphesiz seyyahatimizin en mühim merhalesine erişmiş bulunmaktayız. Bugün güzel Ankara'da bulunuyoruz. O Ankara'da ki yalnız büyük ve şerefli devletin baş şehri değil, aynı zamanda

bütün Türk milletinin yükselme gayret ve azminin ve Türk rönesansının muazzam bir âbidesini teşkil etmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ İLERLEME

Bütün büyük şehirlerinizi ve limanlarınızı gezdik. Buralarda şubelerinizin kalpten gelen misafirperverliğini zevkle tattık. Mallarımızın müşterileri ve bize mallarını satan kimselerle, tüccarlarınızla, sanayicilerinizle ve çiftçilerinizle temas ettik ve böylece üzerimizde silinmez ve çok büyük bir tesir bırakan azametli inkişafınıza yakından ağâh olmak zevkini tattık. Bütün beşerî ilerlemenin en esaslı temelini teşkil eden çalışma zevkinizi ve gayeye erişme azminizi çok yakından müşahade ettik. Daha büyük neticeler elde etmek hasretinizi paylaştık.

Ekselâns, memleketinizin yabancıları değilim Bundan 25 sene evvel de güzel memleketinizi görmek bana nasip olmuştu ve kısa bir zaman zarfında elde ettiklerinizi yakından görmek fırsatını bize Türkiye İş Bankasının daveti vermiş oldu. Memleketinizde bir inkılâp değil, tâbir caizse entellektüel, moral sosyal, ekonomik bir ihtilâl meydana geldiğini gördük. Memleketinizin âtisi hakkında bu azametli kalkınma hiç şüphe en kuvvetli teminatı teşkil etmekte bulunmaktadır.

Bugüne kadar elde ettiklerinizle iktifa etmiyerek daha büyük hedeflere erişmek azminizi hıyanlıkla müşahade ettik. Memleketlerimize dönüşünce, bankalarımız nezdinde, tüccarlarımız, sanayicilerimiz ve bir kelime ile bütün halkımız nezdinde gördüklerimizin samimî bir tercümanı olacağımızdan şüphe etmeyiniz.

Aranızda geçirdiğimiz bugünlerin çok sıcak hâtıralarını her vakit muhafaza edeceğiz. Eminim ki siz de bizleri hatıranızdan kırkarmıyacaksınız.

Ekselânsınızın sıhhati, bu akşam huzurlarında bulunduğumuz bütün mesai arkadaşlarımızın, memleketinizin, Türkiye İş Bankasının ve âsil Türk milletinin refah ve saadeti gönülden temenni eder, hepinizi bir kere daha bütün arkadaşlarımız namına hürmetle selâmlarım. Ekselâns.»

Hürses'den

Türkiye Bankacılar Cemiyeti'ne Ait Haberler

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin, son sayımızın neşrinden bu sayımızın intişarına kadar geçen müddet zarfındaki faaliyeti :

Kurucular tarafından 13/2/1953 tarihinde hazırlanıp Ankara Vilâyetine sunulanana statüye; İç İşleri Vekâletince Cemiyetler kanunundaki bazı maddelerin de ilâvesi istenilmişti. Vekâletin bu işteğine uyularak Statüye gereken maddeler ilâve edilmiş ve 22/9/1953 tarihinde Vilâyete verilmiştir. Bugünlerde resmî formalitenin ikmalini müteakip statü, son şekilde Dergimizde yer alacaktır.

Bu arada, yaz mevsimi dolayısıyla Bankacıların senelik izinlerini geçirmek üzere Ankara'dan ayrılmaları üzerine henüz kuruluş devresinde bulunan Cemiyet ; Ekim ortalarına kadar bir durgunluk devresi geçirmiştir. Yaz tatilini müteakip Cemiyet İdare heyetinin yaptığı 16/10/1953 tarihli toplantısında lokal ihtiyacı üzerinde ehemmiyetle durulmuş, Ankara'nın Merkezî bir yerinde Cemiyetin şerefîle mütenasip bir bina aranılarak satın alınması karar altına alınmış bulunmaktadır.

Cemiyet başkanı ve T. Emlâk Kredi Bankası umum müdürü sayın Medeni Berk ile Umumî Kâtip ve Halk Bankası Umum müdürü sayın Nusret Uzgören ; bu konuda yapılacak yardımlar hususunda bazı bankalarla temasa geçmiş bulunmaktadır.

Yine bu devre zarfında ; Cemiyetin Erzurum, Trabzon ve Antalya şubeleri açılmıştır. Bu şubelerin seçilen idare heyeti azalarının isimleri bu sayımıza dercedilmiştir. Bu suretle bugüne kadar yedi şube açılmış olup isimleri açılış sırasına göre şöyledir :

Türkiye Bankacılar Cemiyeti

şubeleri	Açılış tarihi
İstanbul Şubesi	6.4.1953
Seyhan "	7.4.1953
Denizli "	16.4.1953
Erzurum "	8.7.1953
Trabzon "	15.7.1953
Antalya "	16.11.1953

Turgutlu ve Kayseri'den aza kayıtları çoğalmıştır. Yakında buralarda da birer şube açılacaktır.

Cemiyetin İstanbul Şubesi ; Haziran ayı içerisinde İsviçre bankacılar cemiyetinden getirdiği (tasarrufu teşvik) adlı filmi Melek sinemasında Banka idarecileri ile gazetecilere göstermiş ve büyük bir alâka ile takip edilmiştir.

Cemiyetin faaliyetinin arttırılması bankacılarımızın göstereceği yakın alâka ile mümkündür. Bu vesile ile Dergimiz; aza ve şube adedinin artmasını temenni ederken, şube açmak için Cemiyetin Ankara posta kutusu 315 adresinden nizamname ve şerait istemelerini hararetle tavsiye eder, kıymetli bankacılarımızın göstereceği bu alâka sayesinde yakında hayırlı ve başarılı faaliyetlerini bilidirebileceğimizi ummaktayız.

Yeni açılacak şubeler kurucularile seçilecek idare heyetleri azalarının isimlerini dergide neşredebilmemiz için cemiyet adresine gönderilmesini rica ederiz.

TÜRKİYE BANKACILAR CEMİYETİ
ERZURUM ŞUBESİ İDARE HEYETİ

Hazım GÜRSU	: T. C. Ziraat Bankası müdürü
Murat SUSMUŞ	: İş Bankası müdürü
Nurullah BENK	: T. Emlâk ve Kredi Bankası müdürü
Seyfettin GOYMET	: T. İşbankası Lâîlâpaşa Büro şefi
Kemal SEZGİN	: T. C. Ziraat Bankası Muhasebecisi
Lutfi İDİKUT	: T. İş Bankası muhasebecisi
Müşfika GÜNGÖR	: T. C. Ziraat Bankası şef muavini

YEDEK AZALAR

Behice AKBAŞ	: T. İş Bankası memuru
Hüseyin IŞIK	: T. C. Ziraat Bankası şef muavini
Salim madencioglu	: T. C. Ziraat Bankası veznesi

MURAKİPLAR

Celeleddin ÜNLÜ	: T. C. Ziraat Bankası Ziraî Krediler şefi
Hüseyin BARLIOĞLU	: T. C. Ziraat Bankası muhasebeci muavini
Süleyman ŞENTÜRK	: T. İş Bankası Muamelat şefi

YEDEKLERİ

Latife TANSEL	: T. C. Ziraat Bankası memuru
Hasan ÜNALAN	: T. İş Bankası Vezne şefi

TRABZON ŞUBESİ İDARE HEYETİ

Ertuğrul KARAKAPLAN	: T. İş Bankası müdürü
Ulvi GÜMÜÇ	: T. Ziraat Bankası Müdür muavini
Faik YAZICIOĞLU	: T. Ziraat Bankası muhasebecisi
Atıf AKTAY	: T. İş Bankası park Büro şefi
Fehmi BATUŞ	: T. Ziraat Bankası Şef muavini
İsmail Özdemir	: T. İş Bankası muhasebecisi
Necdet TALİ	: T. Ziraat Bankasında şef

YEDEKLER

Temel YILMAZ	: T. İş Bankası senetler şefi
Kemal DEMİROĞLU	: Osmanlı Bankası müdürü
Mahmut UZMAN	: T. Ziraat Bankası memuru

MURAKİPLAR

Saadettin UGURSAL	: T. Ziraat Bankası müdürü
Kemal NURYEL	: T. İş Bankası Müdür muavini
Muzaffer ANIL	: T. İş Bankası şefi

YEDEKLER

Niyazi TARAKÇIOĞLU : Ziraat Bankası memuru
İ. Hakkı EYÜPOĞLU : Ziraat Bankası memuru
Runa KAMI : İş Bankasında memur

ANTALYA ŞUBESİ İDARE HEYETİ

Cahit GÜLDİKEN : T. Emlâk ve Kredi Bankası müdürü
Memduh BESEN : T. C. Ziraat Bankası müdürü
Azmi ZALLAK : T. İş Bankası müdürü
Abdüsselâm ÖZTEKİN : T. İş Bankası muhasebecisi
Fehmi HAS : T. Emlâk Kredi Bankası memuru
Zeki TOKAY : Osmanlı Bankası müdürü
Naciye PİZMİROĞLU : Ziraat Bankası şef muavinlerinden

BANKALARDA TAYİNLER

Açık bulunan Türkiye Sanai kalkınma Bankası umum Müdürlüğüne Bankacılarımızdan İller Bankası eski umum müdürü Reşit EGELİ ; Türk Ekspres Bankası umum müdürlüğüne Bankacılarımızdan Merkez Bankası eski umum müdürü Sadi Bekter ; Etibank Umumi Müdürlüğünede aynı bankanın umum müdür muavini Cevdet Aydınelli tayin olunmuşlardır.

DİĞER MÜESSESELERE TAYİN

OLUNAN BANKACILAR

Anadolu sigorta şirketi umum müdürlüğüne Bankacılarımızdan Merkez Bankası eski umum müdürü Osman Nuri Göver ; Türkiye Çimento sanayii A. O. umum Müdürlüğüne de eski Bankacılarımızdan Orhan Kubat tayin olunmuşlardır.

KİTAPLAR ARASINDA

CEMİYET İKTİSADINDA ANA MEFHUMLAR, ANA MESELELER Yazan :
Prof. Alfred AMON Türkçeye çeviren :
A. Süreyya İLOGLU

1933 yılı başından itibaren İktisad Fakültesinde tedrisata başlayan ve bugün maalesef hemen kâmilan memleketimizden ayrılmış bulunan kıymetli Alman profesörlerinin bize bıraktıkları muhtelif telif ve tercüme eserlerden sonra, arkadaşımız Asım Süreyya İloğlu'nun yine Almancadan tercümeyle muvaffak olduğu bu kıymetli eser, bize Alman tefekkür âleminin iktisad ilmi sahasında güzel bir örneğini vermektedir.

Yirmi seneye yakın bir zamandanberi İsviçre'de Bern üniversitesinde iktisad kürsüsü ordinaryüs profesörlüğünü ifa eden Alfred Amonn, yalnız Alman diliyle nüshan memleketlerde değil, fakat bütün garp âleminde yakından tanınmış bir ilim adamıdır. Eserleri, bir çok etüd ve kitaplarda me'haz olarak gösterilir.

Aslen Avusturya İktisad Mektebine mensub olmakla beraber, bu mektebin de nazari iktisad problemlerini tamamiyle halledemediğine kanidir. «Kıymet» ve «Fiat» bahisleri üzerinde yazdığı bir çok etüdler, bunun kuvvetli bir delilidir.

Arkadaşımızın güzel bir üslûpla tercüme ettiği bu eser, nazari iktisadın karşısında bulunduğu meselelerin aydınlatılmasına, bunların mahiyetlerinin ilmi bir vuzuhla ortaya konulmasına hasrolunmuştur. Fakat hiç şüphesiz ki, meselelerin tahliline geçilmeden evvel, mefhumlar üzerinde mutabık kalmamız icabeder. Me-

selâ nazari iktisad bakımından «zenginliği» daha doğrusu «refah» ı izah etmeden evvel, «millî refah» «millî servet» ve «millî gelir mefhumlarını izah etmeğe imkân yoktur. Yine aynı suretle halk arasında yerleşmiş bulunan «istihsal» kelimesinin manasiyle bir cemiyet iktisadi (Nazari iktisat) bakımından «istihsal» mefhumu tamamen birbirinden ayrı şeylerdir. Şu halde evvela ilim bakımından «istihsal» mefhumu ortaya koymak icabeder. Bundan sonra da istihsal ameliyesini, istihsal amillerini ve nihayet «inkisam» meselesini anlatmak kabildir.

İktisadi düşünce mekanizmamızın doğru olarak işliyebilmesi, ve karşısında bulunduğumuz meselelerin lâıkiyle fark ve temyizi için kıymetli profesörünün de söylediği ve yukarıdaki misâllerden de anlaşılacağı üzere birer düşünce âleti olarak mefhumların vuzuhla ortaya konması ve delâlet ettikleri manaların kavranması icabeder. Esasen hangi sahada olursa olsun ilmi mefhumlar teessüs etmeden evvel, ortada bir ilim mevcut olduğuna hüküm olunamaz.

Professör «Alfred Amonn»un bu kitabını iktisadi mevzular üzerinde bir takım müphem ve vuzuhtan ari hükümlerle iktifa etmek istemiyerek, gündelik hayatımızın karşımıza çıkardığı iktisadi olayların derinliklerine nüfuz etmek, bunlar arasında ilmi bağılıkları ilmin objektif göziyle görüp anlamak isteyenlere bilhassa tavsiye ederiz. Bütün dava, iktisadi vakıaların zahiri cephelerinden kurtularak, tıpkı «para perdesi» mevzuunda olduğu gibi bu zahiri cephelerin arkasında cereyan eden, iktisadi realiteleri, bunların umumî iktisad

bakımından delâlet ettikleri manaları anlayabilmekten ibarettir. Mefhumları ne kadar isabetle ortaya kor ve bunların manalarını ne kadar iyi kavırsak, derecede vuzuha varacağımız şüphesizdir.

Bu eserden iktisad Fakültesi ve İktisat ve Ticaret mektebi mezunlarıyla bankacılar 2 iktisadî mevzulara alakâ gösterenler, geniş ölçüde faydalanabilirler. İktisad Fakültesi yayınları arasında neşrolunmuştur. **B a n k a**

BİRLEŞİK AMERİKA'DA ZİRAAT EKONOMİSİ Yazan : Şakir AGANOĞLU,

Önsöz : Prof. H. Atıf KUYUCAK

Ziraat Bankası Müdür Muavinlerinden Sayın Ali Şakir Ağanoğlu'nun «Amerika Birleşik Devletlerinde Ziraat Ekonomisi» isimli kıymetli kitabı iktisad literatürümüze katılmış bulunuyor. Bu sahadaki neşriyatın hemen hemen umumiyetle - o da maalesef oldukça ağır bir tempo içinde - akmak akademik kariyer mensuplarının «dairai istigal» ine âdeta inhisar ettiği bir zamanda, Ali Şakir Ağanoğlu'nun kendi sahasında büyük bir değer taşıyan mezkûr eserinin, bu nevi etütlerin salâhiyet-tar bütün memleket münevverleri tarafından da derinleştirilmesi lüzum ve ihtiyacı- nı karşılaması itibariyle, hususi ve takdire şayan bir ehemmiyet arzettiğini bilhassa belirtmek istedik.

«Amerika Birleşik Devletlerinde Ziraat Ekonomisi» bu etüt, esasen memleketimizin ziraat ekonomisi sahasındaki tatbiki bilgilerini uzun Ziraat Bankası müfettişliği senelerinde tarsin etmiş olan değerli Müfettiş Ail Şakir Ağanoğlu'nun Amerika Birleşik Devletlerindeki iki küsur senelik nazari ve amelî tetkiklerinin semereli eyvesi halinde, iktisat kütüphanemizi zenginleştirmektedir. Günlük iş hayatının türlü imkânsızlıkları içinde, esasen mücehhez bulunduğu ziraî bilgileri iki senelik Amerika'daki tetkiklerle de mezederek, dünyada entansif ve ekstansif ziraatın en mükemmel randımanlarını veren bir memle-

ketin ziraî bünyesini incelemek ve bilhassa bu bakımlardan, zengin imkânlarla malik olup iktisadî karakteri itibarile ön planda ziraî bir bünye arzeden memleketimiz için çok isabetli misaller verme imkânını sağlamak, kanaatimizce mezkûr eserin küllü itibariyle en kuvvetli tarafını teşkil etmektedir.

Müellif, bahis mevzuu etüdünün sıklet merkezini teşkil eden birinci kısmında, mantıkî bir insicamla istihsal unsurlarının tahliline girişmiş bulunuyor. Burada, Amerika Birleşik Devletlerinin kurmuş olduğu muazzam ekonomik sistem içinde, tabiat, emek (iş ve teşebbüs), sermaye, organizasyon ve idare'den müteşekkil istihsal faktörlerinin ulaştıkları büyük merhaleler etrafı olarak çok faydeli istatistik verilerle tetkik nazarımıza sunulmaktadır. Kitabın ikinci kısmında, ziraat politikası meselesi ele alınmakta ve bu sahadaki faaliyetin Amerika birleşik devletlerinde tezahür eden hususiyetlerine temas edilmektedir.

Eserin sonundaki netice kısmında ise, makineleşmenin ziraata tatbiki neticesinde derinliğine olduğu kadar genişliğine de yayılma karakteri arzeden Amerikan ziraatının kitle halinde istihsali ancak, büyük işletmeler şeklinde değil, bilâkis çiftçi aileleri sistemi şeklinde başardığı belirtilmekte, mamafih ziraat sektörünün verim nisbetinin diğer iktisadî faaliyet sektörlerine nazaran oldukça aşağı bir durumda olduğuna da işaret edilmektedir. Bundan başka, verimi arttırmak ve garanti etmek bakımından, Amerika Birleşik Devletlerinde ziraî sektörde tatbik edilen ziraî sigorta sisteminin sağladığı avantajlara da temas eden müellif, bu hususta memleketimiz zaviyesinden tatbiki faydeli olabilecek bir örneği hatırlatmaktadır.

Netice olarak, getirdiği misallerle memleketimiz ziraati bakımından büyük boşlukları doldurabilecek ve bu sahada canlı örnekler verebilecek olan mezkûr eserde, kanaatımızca rasgeldiğimiz bir eksikliğe temaş ederek sözlerimize son vermek istiyoruz. O da bu kadar mükemmel bir iktisadî verim potansieline ulaşmış böyle bir memlekette ziraî mahsullerin fi-

atları bakımından varılan netice ilc, bu sahada tatbik edilen fiat politikasının muvaffakiyet derecesi hakkında verilecek malûmatın, memleketimiz için istifade bakımından, kıymetli ikazları ihtiva edeceği keyfiyetidir. Verdiği kıymetli misalden cesaret alarak, Sayın Ali Şakir Ağanoğlu'ndan bu boşluğu da doldurmasını istemek acaba fazla bir talep sayılabilir mi? Fakat ekseriya, istenen ile olabilen arasında o kadar uzun bir mesafe var ki!

Yazan : Doçent Dr. Süleyman BARDA

TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİ

REFORMU (Almanca Eser Kitap İsviçre'-de Winterthur şehrinde P. G. Keller Matbaasında basılmıştır. Yazan :

«Nusuhi BURSAL

İsviçre'de «Zürih» Üniversitesinde bir doktora tezi olarak Almanca kaleme alınan bu eserin başlığı, insana ilk bakışta esasen mevcut bir gelir vergisinde reform yapıldığı ve kitabın da bundan bahis olduğu fikrini veriyor sa da, muharririn başlangıç olarak yazdığı satırlardan anlaşılacağı üzere vaziyet böyle değildir. Kitap memleketimizde ilk defa olarak gelir vergisinin ihdasından ve kazanç vergisinden bu yeni vergi sistemine intikâlden bahsetmektedir. Bu itibarla, başlığı türkçemiz nakledilirken «gelir vergisinin ihdası suretiyle Türkiye'de vergi reformu» demek, belki daha doğru olur.

Geniş bir bibliyografya ve otuz sayfa tutan ilâvesiyle «216» sayfayı bulan bu kitabın içinden büyük bir tetkik ve sâ'î mahsulü olduğu, daha sayfalar karıştırılırken göze çarpmaktadır.

Eserin ilk faslında, gelir vergisinin ihdasından evvel cumhuriyet idaresinin vergi sistemi, tarihi inkişaf seyri itibariyle izah olunmuştur. Muharrir, bu tarihi inkişafı üç devreye ayırarak 1923 - 1933 senelerini ilk devre, 1934 - 1949 yıllarını ikinci devre olarak ele almakta ve 1949 yılını

da, yine umumî vergi sistemi bakımından yeni bir devrenin başlangıcı addeylemektedir.

Yine aynı faslın diğer bir kısmı da, gelir vergisinden evvelki vergi sistemimizin, bünyevi bir tahliline hasrolunmuştur. İkinci faslında ise, gelir vergisinden evvel kaldırılan vergilerin mahiyetleri, bunların tatbik şekilleri, mükellefler bakımından ifade ettikleri mana itibariyle tetkik olunmaktadır. Kitabın ağırlık merkezini gelir vergisine hasrolunan kısım teşkil etmektedir. Üçüncü fasl teşkil eden bu kısım da gelir vergisi, muhtelif veçheleriyle ele alınmış ve bu yeni verginin ortaya attığı tatbiki meseleler de birer birer incelenmiştir. Kitabın dördüncü fasl gelir vergisinin, memleketimizde tatbikine geçilmesinin ifade ettiği umumî manaya ve ehemmiyete hasredilmiştir. Bu faslın ilk kısmında, batı memleketleri vergi sistemlerinin memleketimiz vergi sistemi üzerindeki tesirleri, vergilerde zihniyet meselesi tahlil olunmaktadır. İkinci kısımda gelir vergisinin, memleketimizin iktisadî siyasetiyle iktisadî yapısı bakımından incelendiğini görüyoruz. Üçüncü bir kısımda, sosyal adalet bakımından gelir vergisinin tahliline hasredilmiştir. Bu üç kısımdan sonra da sırasıyla vergi tekniği, tatbikat ve nihayet malî iktisat bakımından gelir vergisi incelenmiştir.

«Nasuhi Bursal'ın eserini başdan nihayete kadar tamamen okumak fırsatını henüz bulamadık. Fakat gözden geçirdiğimiz bazı bahisleri, kendisinin vergi mevzuunu hakkıyla vakıf olduğu kanaatini verdi. Eser yalnız «tavsifi» bir mahiyette kalmamıştır. Bilakis temas olunan mevzular dolayısıyla iktisadî, malî ve içtimai düşüncelere de geniş ölçüde yer verilmiştir. Muharririn nazari meselelere de ehemmiyet verdiği anlaşılmaktadır.

Kitabın son kısmını teşkil eden parçalar ve bilhassa vergi ideolojisini yapan bahisler bunun kuvvetli bir delili olsa gerektir. Nasuhi Bursal'ı bu güzel eserinden dolayı candan tebrik ederiz.

A. Süreyya İLOĞLU

1 — 16 cı Sayılarına ait
U M U M İ F İ H R İ S T İ

Müellifin Adı	Makale Adı	Yıl	Sayı	Sayfa
ABACIOĞLU Bedri Sirmen	Şefkat Sandıkları Mont de Piété'ler	II	5-6	35
AGANOĞLU Şakir	İngiliz Bankalarının 1948 yılı faaliyetleri (Çevirme) I	I	2	33
	Amerikada Zirai Sigorta III	III	11-12	63
	Amerika Birleşik Devletlerinde Federal Zirai Kredi Müesseseleri IV	IV	13-14	54
AKDENİZ Gıyas	İktisaden Az Gelişmiş Memleketler ve Falz Hadleri II	II	8	38
	Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası III	III	9-10	22
	Geri Kalmış Memleketlerde Bankaların Rolü III	III	11-12	11
	Tasarrufun Vergilendirilmesi IV	IV	15-16	28
AKTAN Fethi	Hesap, Muhasebe ve Tarihçeleri IV	IV	13-14	67
ALFRET İssac Ord. Prof.	Banka İşletmelerinin bünye ve faaliyetinin tahlili I	I	I	7
	" " " " " II	II	I	2
	" " " " " III	III	II	5-6
	" " " " " IV	IV	II	7
ALKAN İsmet Prof	Banka Personeli ve çeşitli haklarının korunma meselesi I	I	I	15
	Türkiye Bankacılık Enstitüsü I	I	4	12
ALPER Salde	İyi bir Bankacının Vasıfları Neler Olmalı ve Nasıl Çalışmalıdır I	I	3	31
	" " " " " II	II	I	4
	Banka ve Politika (Çevirme) II	II	5-6	42
ARAL Namık Zeki	Memleketteki Bankalarda açık Kredi I	I	I	4
	Memlekette Bankalar (1948 sonunda) I	I	3	1
	Bankalarda Mesleklî sıır I	I	4	1
	" " " " " II	II	II	5-6
	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası II	II	7	1

Müellifin Adı	Makale Adı	Yıl	Sayı	Sayfa	
ERDİNÇ Hasan	Bankalarda Buhranlar (Çevirme)	I	3	24	
	Dünyanın En eski bankası ve Dünyanın en büyük Hususi Bankası (Çevirme)	III	9-10	71	
	Devletin Kurduğu Şirketler (Derleme)	II	8	34	
	Avrupada Kadro Mensupları ile Mes'uliyet deruhte eyliyen Elemanların Mes'uliyetleri	III	11-12	74	
	Müesseselerin Trezoröri Durumu ve Banka Kredisi	IV	13-14	37	
ERLAÇIN Şükrü Prof.	Milli Bankalarımızın Bilançolarının Tetkik ve Tahlili (T. C. Ziraat Bankası)	I	4	47	
	Faiz Fiyatları, Para ve Kapital Pazarları arasında Münasebetler	II	5-6	14	
ERGIN Feridun Doç. Dr.	Çek ile Ödeme Sistemi	IV	13-14	9	
	" " " "	IV	15-16	11	
ERTAY Mentesh	Milli Plânlama	I	III	9-10	75
	" " " "	II	III	11-12	78
	" " " "	III	IV	13-14	80
	" " " "	IV	IV	15-16	63
ERTUGRULOĞLU Mehmet Dr.	Merkez Bankacılığında Yeni İnkişaflar	III	11-12	14	
ETE Muhlis Prof. Dr.	İstanbulda Banka Şebekesinin genişleme temayülü ve bundan doğan rekabet	I	4	8	
GÜLEN Orhan	Akreditif muameleleri	II	7	42	
	Akreditiflerde aranan Vesikaların çeşitleri ve Maliyetleri	III	9-10	59	
	Vesikalı Akreditiflerde İbraz edilen vesikaların tetkiki	III	11-12	41	
	Transferabl Akreditifler	IV	13-14	35	
GÜPGÜPOĞLU Meinduh	Nakit karşılıklarının ve Umumi Seyyaliyet Nisbetlerinin İsviçre Bankalarında Hesap Şekli	IV	13-14	50	
	İskonto veya Avansa Kabul edilen Senetlerin Damga Resmi Bakımından Bankaların Mes'uliyeti	IV	15-16	54	
GÜRSU Mithat	Milletlerarası Tediyeler Bankasının 22 inci Senelik raporunun Hülasası	IV	13-14	89	
İLALDI Nazım	Bankalarda İhtiyat Akçelerinin kazanç vergisi den muaflığı	I	1	31	

Müellifin Adı	Makale Adı	Yıl	Sayı	Sayfa	
İLOGLU Asım Süreyya	Para piyasası, Sermaye Piyasası	I	1	32	
	Bankalarda Ticarî Senet ve Hesabî cari muameleleri	I	2	9	
	İngiliz lirasının Kıymetinde yapılan indirme	I	3	45	
	Memleketimizde Faiz mevzuunu etrafında düşünceler	II	5-6	18	
	Romada Bankacılar içtimaları	III	11-12	4	
	Banka ve kredi sistemleri	II	8	1	
	Tevdiat ve Ticaret Bankalarında likidite meseleleri	IV	15-16	3	
İMRE Halil	Alacaklı ve Borçlu Hesaplar	I	4	33	
İNAN Nazif	Türkiyenin Kalkınmasında Sermaye ihtiyacı	II	5-6	22	
KANDAN Salt	Banka Memurlarının Emeklilikleri	III	9-10	25	
KARADENİZLİ Kemal	Sınai Kalkınma Bankası	III	9-10	53	
KAYNAR Halis	Oxford'da Bankacılar Toplantısı	I	4	15	
KAYRA Cahit	Türkiye Küçük Tasarruf Problemi ve Posta Bankaları	I	II	5-6	30
	" " "	II	II	8	26
	" " "	III	III	11-12	43
	" " "	IV	IV	13-14	23
KEYMAN Hikmet	Bankacılık Sanatının Mahiyeti ve esas meslekleri	I	1	17	
	Bankalarda İşletme Masrafları ve Banka Muamelelerinin maliyeti	II	7	35	
	Bankalarda Cari Hesap ve Cari Hesap Servisleri	III	9-10	28	
	Banka Muhasebesi ve Blâncoları	III	11-12	47	
	Muhasebe Mefhumu ve Muzaaf Sistem	IV	13-14	71	
	Ticarî Defter Tutma	IV	15-16	56	
	KEYMAN Nazif	Bankacılığı İlgilendiren Hukuki Kararlar	I	III	9-10
" " " " "	II	III	11-12	99	
KIRMAN Muallâ	Bankacılık ve Ahlak Prensipleri (Çevirme)	I	1	25	

Müellifin Adı	Makale Adı	Yıl	Sayı	Sayfa
KONNULU Kongur	1948 yılında İsviçre Bankacılığı (Çevirme)	I	4	42
OLCATUG Burhan	Bankaların Rehinli Muamelelerinde sigorta Bankaların Kredi Muamelelerinde Si- gorta	II I	7 44	40 34
ÖRS Fahri Halil	Merhun Malın Teslimi Mesruttur	I	3	23
ÖZMEN Şakir	Avrupanın 1950 yılında Ekonomik Durumu (Derleme) Zirai Envestismanlar Avrupanın Ekonomik Muvazenesizliğine bir Çare olabilecek midir (Çevirme) Amerika Birleşik Devletlerinde Zirai Bu- ranları Önlemek için Alınan İktisadi Em- niyet Tedbirleri (Çevirme) 1951 de Dünya ve Türkiye'de Ticaret Muhtelif Memleketlerde Mevduat Karşılık- ları Yüzdesi ve Karşılıkların İstimal Şekil- leri	II III III III	8 9-10 9-10 11-12	40 37 89 93
ORKUN Hüseyin Namık	Eski Türklerde Para	IV	15-16	25
SAYARI Server Sabri	Takas Odaları ve Bankalar Akreditifler ve Bankalardaki tatbikatı	I I	1 3	25 19
SUVLA Refik Şükrü Prof. Dr.	Dış Ticaret Rejimimiz	I	2	1
TUMAY Turhan	Marshall Planı (Çevirme) Banka Binaları (Çevirme) İngilterede Banka memurlarının evsafı ve Mesleki Eğitim Meselesi Mahalli Bankacılık mı Şube Bankacılığı mı Vesikalı kredilere Dair Beynelmîlîl örf ve Adetler (Çevirme) Vesikalı Senetler Tahsil Senetleri Muameleleri	II II II III III IV IV	5-6 7 8 9-10 11-12 13-14 15-16	53 45 23 56 60 42 52
TURNAOĞLU İshak	Bankaların Teftiş ve Kontrolü " " " " " " Kredi ve Bankalar	I I II II III III IV	2 5-6 9-10 15-16	27 39 45 43

Müellifin Adı	Makale Adı	Yıl	Sayı	Sayfa
ULUDAĞLI Rahmi	Milli Bankalarımız (T. C. Ziraat Bankası)	I	3	8
	Belçika'da Zirai Kredi ve Başlıca Müesseselerdeki tatbikatı	III	9-10	63
	Tevdiat Şekilleri	IV	13-14	45
ÜNAY Vecdî	İngilterede Ziraatin İnkişafını Sağlayan Devlet Tedbirleri ve Zirai Kredi Mevzuatı	III	9-10	50
	İngilterede Zirai Kredi Mevzuatı	I III	11-12	70
	" " " "	II IV	13-14	63
	" " " "	III IV	15-16	48
YAŞA Memduh Dr.	Dalgalı Amme Borçlariyle Para Tedavül Hacı Arasındaki alâka	I	4	26
ZARAKOĞLU H. Avni Dr.	İpotek Mukabili Kredi	III	11-12	35
	Garbi Almanyada Mesken İnşasının Finansmanı ve İpotek Mukabili Banka Kredisini	IV	15-16	39

Dünyada ve Türkiye'de Bankacılığı İlgilendiren Haberler

Türkiye Bankacılar Cemiyeti Haberleri

Bankaların Mevduat Siyasetinde Piyangoların Rolü

Ameli Bankacılık Bilgileri (Teknik Bankacılık Gözüyle)

Herkes neden «KRİSTL» ı arar? Çünkü zeytinyağlarımız, markası gibi berrak, saf, nefis ve hilesizdir. «KÜP» markalı zeytinyağlarımız da her keseye elverişli, sıhhi, leziz ve temizdir. «OLEO» markalı çamaşır sabunlarımız daima her yerde aranmaktadır. Avrupa ve Amerika'ya ihraç ettiğimiz «KUŞ» markalı rafine zeytinyağlarımız pilav ve makarnalarda sadeyağı aratmamaktadır.

Bu sebeple,

Ticaret ve Sanayi Kontuvarı T. A. Şti.

mamûlerini emniyetle her yerde ısrarla arayınız, taklitlerinden sakınınız.

Telefonlar :

Müdüriyet : 4235

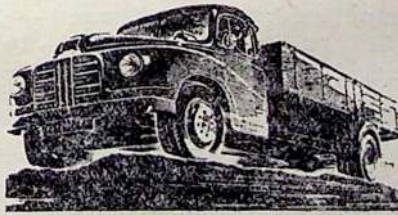
Büro : 2490

Tasfiyehane : 2969

Tel. Adresi : OLEO — İZMİR

Posta Kutusu 387 — İZMİR

A U S T I N

Benzin ve Mazotlu kamyonları rakiplerinin her bakımdan fevkindedir.

AUSTİN ÜSTÜNDÜR AUSTINE GÜVEN

EGE UMUMİ MÜMESSİLİ OTOMOBİLCİLİK TİCARET ŞİRKETİ
GAZİ BULVARI NO : 47/49. İZMİR

Telgraf : ÖZAKAT

Tel. 3737 (Santral.)

SÜMERBANK

SERMayESİ : 200.000.000 TURK LIRASI
Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları için 1953 yılında

16 ÇEKİLİŞ

Lüks apartman daireleri, müstakil konforlu evler, lüks otomobiller,
deniz motörö, 20.000, 1000, 500, 200, 100 liralık para ikramiyeleri.
Ayrıca vadeli mevduat sahiplerine, yünlü ve pamuklu satışlarında
% 10 tenzilat

Her 150 lira için bir kur'a numarası

MERKEZ Ankara, ŞUBESİ : İSTANBUL, ADANA, AJANSLARI :

Bahçekapı, Beyoğlu (İstanbul) , BÜROSU : İskenderun

SÜMERBANK'IN M ESSESİLERİ :

- Sümerbank Alın ve Satış Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Ateş Tu lası Sanayii Müessesesi — Filyos
- Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Bursa Merinos-ve Hereke Y nl  ve Halı Dokuma
Sanayii Müessesesi — Bursa
- Sümerbank  imento Sanayii Müessesesi — Sivas
- Sümerbank Defterdar, Bünyan ve İsparta Y nl  Sanayii M esse-
sesi — Defterdar/İstanbul
- Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz/İstan-
bul
- Sümerbank Ereğli Pamuk Sanayii Müessesesi — Ereğli/Konya
- Sümerbank İzmir Basma Sanayii Müessesesi — İzmir
- Sümerbank Kayseri ve Adana Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kay-
seri
- Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
- Sümerbank Malatya Pamuk Sanayii Müessesesi — Malatya
- Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi — Nazilli
- Sümerbank Pamuk Satınalma ve  ır ır Fabrikaları Müessesesi —
Adana
- Sümerbank Sel oz Sanayii Müessesesi — İzmit
- Sümerbank Sun  İpek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi —
Gemlik
- Türkiye Demir ve  elik Fabrikaları Müessesesi — Karabük

SÜMERBANK'IN TE EBB S  :

Kütahya Keramik Fabrikası

Alın ve Satım Müesseselerinin toptan ve perakende mağazaları :

Adana, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İstanbul (Bahçekapı
ve Beyoğlu) , İzmir, Konya, Kayseri, Malatya, Samsun, Trabzon,
Zonguldak.

TÜRKİYE GENEL SİGORTA A.Ö.

ÖDENMİŞ SERMAYESİ T L : 1.000.000

Merkezi : İstanbul, Yeni Postahane karşısi kendi binasındadır.

Yangın

Nakliyat

Kaza

Hayat

Sosyal Grup

BÜTÜN SİGORTALARINIZ İÇİN EMRİNİZDEDİR

UMUMİ ACENTA : Sabri K O R U R

Telgraf : Gensigorta

Telefon : İZMİR : 4670 — 3306 — 5620

İ S T A N B U L : 28131

Traktör ve Motor İthalât Kol. Ort.

LIVIO TRANTO VE ORTAKLARI

Halit Ziya Bulvarı No. 27

Telefon : 7668

Telefon : 6008

Tel. Ard : MİMİ

İZMİR

POSTA KUTUSU 440

JONSON VE CONDOR MOTOPOMLARI — GARVENS SU TÜRBİNLERİ
UNİPORN DİZEL MOTORLARI TÜRKİYE UMUM MÜMESSİLLİĞİ

KLEBERS — COLOMBES VE PRELLİLİ BALATA KAYIŞLARI VE
LASTİK HORTUMLARI UN DEĞİRMENLERİ

Bilimum Ziraat Makine ve aletleri

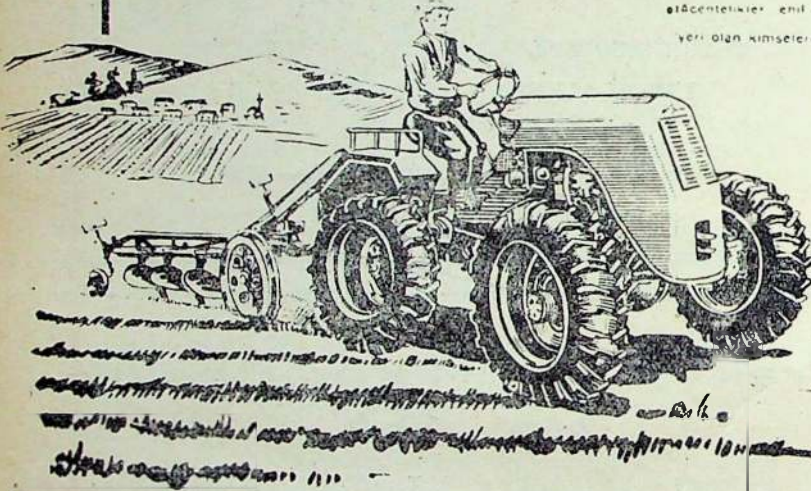
STIER

ÇİFT DİFERANSVELLİ TRAKTÖRLERİ

Ön ve arka diferansyelli olduğu için en bataklık ve kumlu tarlalarda Palınaj yapmaz Tam Dizel, Mazot sarfiyatı gayet azdır. 3 Kulaklı veya 4 Diskli Pulluk Çeker...

SATIŞLAR TC. ZİRAAT BANKASININ
5 SENELİK KREDİSİ İLE YAPILIR

Stiercentenwerke GmbH ve temsil
yeri olan kimşelere verilir

ILIMAN

Türkiye Umumi Acentesi:

ABDULLAH KALFAOĞULLARI

Halit Ziya Bulvarı, No 24 - İZMİR - Telgraf: KALFA - İZMİR.

Boğazın müstesna güzellik ve havası içinde en iyi dinlenme yeri

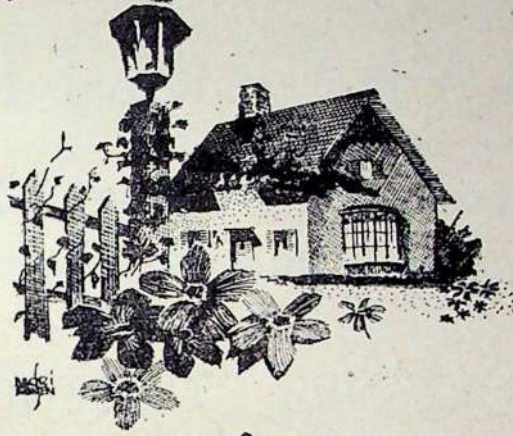
Büyükdere'de

Yatma ve yiyip içme servislerinin temizliği ve mükemmelliği ile tanınmış

OTEL BORA

Emrinizdedir.

Küçük ..
fakat benim !

EMLÂK BANKASI

YAPI TASARRUFU 'na
başlamıştır

İNŞAAT MALZEMESİ
ELEKTRİK LEVAZIMI VE ALETLERİ
FORD OTOMOBİL VE KAMYONLARI
TRAKTÖR VE ZİRAİ ALETLERİ
RADYOLAR BUZ DOLAPLARI V. S.
HER İSTEDİĞİNİZ EVVELÂ

Koç Ticaret T. A. Ş.

MAGAZALARINDA ARAYINIZ
HEM EN GÜZELİNİ
HEM DE DAYANIKLISINI BULACAKSINIZ

DEUTZ

TRAKTÖRLERİ

**Dünyaca tanınmış tam DİZEL
daha üstünü olmayan**

Birinci Sınıf Traktördür

15, 30, 35, 42, 50, 60 beygir

**Kuvvetlerinde her araziye
uygun seriye maliktir.**

**Muntazam servis ve büyük
bir yedek parça stoku
mevcuttur.**

**Türkiye Umumi Müessili
Kemal Gencol
İZMİR**

ALBAYRAK TİCARETEVİ

ALİ HAYDAR ALBAYRAK

İZMİR

TESİS TARİHİ : 1915

Telgraf : ALBAYRAK İhracat Ruhsatname No. 197
Telefon : Yazıhane Hususi 3237 Ticaret Sicil No. 780
Santral : 6149/6189 Bütün Code lar kullanılır.
Adres : Posta kutusu No. 172 Şehitler
Caddesi No. 121/123 İZMİR

İHRACAT — İTHALAT

PAMUK — ÜZÜM — İNCİR — FINDIK — ZEYTİNYAĞ — GÜLYAĞI
— BAKLİYAT — YAĞLI TOHUMLAR — HALI — VE SAİRE.

Şark Sanayi Kumpanyası T. A. Şirketi

PAMUKTAN MUHTELİF NUMARALARDA İPLİK, HAM BOYALI
VE FANTAZİ BEZ VE BASMA İMAL EDER.

Adresi : İzmirde Şehitler Caddesi No. 24
Telefon : 2090 satış : 6908
Telgraf : Şarksanayi — İzmir

T.C. Merkez Bankası vaziyeti

AKTİF	26/9/1953	31/10/1953	28/11/1953
Altın	401.572.877	401.572.877	401.572.923
Döviz borçluları	185.920.010	196.479.286	202.074.279
Ufaklık para	4.561.218	4.388.217	4.477.739
Dahildeki muhabirler	350.369	362.349	362.347
Şenetlercüzdanı	1.861.387.284	1.933.752.595	1.982.302.538
Tahviller cüzdanı	25.843.897	25.720.590	25.683.333
Avanslar	63.094.975	59.017.910	64.505.457
Hissedarlar	4.500.000	4.500.000	4.500.000
Muhtelif	118.856.603	136.354.436	153.828.786

PASİF

Sermaye	15.000.000	15.000.000	15.000.000
İhtiyat Akçesi	44.621.461	44.621.461	44.621.461
Tedavüldeki Banknotlar	1.414.154.649	1.474.460.339	1.439.203.837
Mevduat	415.503.251	421.103.698	417.056.680
Altın alacaklıları	153.299.664	153.299.664	153.299.664
Döviz alacaklıları	341.359.836	384.173.680	436.300.552
Muhtelif	282.148.372	269.489.418	333.825.208
Toplam	2.666.087.603	2.762.148.260	2.839.307.402

26 Şubat 1951 tarihinden itibaren iskonto haddi % 3, altın üzerine avans % 2,5

85 Yıllık Tasarruf Müessesesi

Emniyet Sandığı

1953 YILINDA

(Tasarruf Hesapları) İçin Tertipleddiği

400.000 Liralık

İkramiye Çekilişinde :

- 1 Villa (Garajı ve Otomobili ile)
- 5 Ev veya Apartman Dairesi
- 1250 Altın
- 90.000 Para
- 17.000 Lira Tahsil İkramiyesi

Dağıtılacaktır.

Kuruluş : 1885

İngiliz Ruston Dizel Motörleri
Alman Deülie'wag Dizel Traktörleri
Astra Su Sayaçları

TÜRKİYE UMUM ACENTALİĞİ
Memleketimizin başlıca illerinde acentalarımız vardır.

AHMET BULDANLIOĞLU ve Ortakları Eshamlı Kom. Ort.

İzmir

Gazi Bulvarı Buldanhoğlu Han
Müdürlük : 6392
Santral : 3991
Telgraf : EHEM

İSTANBUL

Galata Necatibey Cad. 246 Buldanhoğlu
Han

P. K. No. 1

Telgraf : EHEM — Telefon : 43406

FORD

EGE GÖLGESİ RESMİ BAYİLİĞİ

EGE MAKİNE ve TİCART T. A. Ş.

GAZİ BULVARI NO. 1

İZMİR

Telgraf : EGEMAKİN
OLİVER Ziraat Makineleri

Telefon : (6953 Santral
: (5053
U. S. ROYAL Lastikleri

LİNYİT

PIYASADA TAHDİDE TABİ TUTULMADAN SATILAN EN UCUZ
EN İKTİSADİ YAKIT MADDESİDİR.

VATANDAŞ LİNYİT KULLAN

**TÜRKİYE KÖMÜR SATIŞ VE TEVZİ
MÜESSESESİ**

AKBANK T.A.O.,

Sermayesi : 15.000.000 T. L.

Merkez : A D A N A

Tel. Ad. : A K B A N K U M

Ş U B E L E R İ

ADANA — ANKARA — CEYHAN — DENİZLİ — DİYARBAKIR —
İSTANBUL — İZMİR — KAYSERİ — KIRIKKALE — POLATLI

Tel. Ad. : A K B A N K

A J A N S L A R I :

BEŞİKTAŞ (İstanbul) — CEBECİ (Ankara) — KARŞIYAKA (İzmir)
YENİGÜN (İzmir) — YEMİŞ (İstanbul) — YENİMAHALLE (Ankara)

Tel. Ad. : A K B A N K

1953 yılında hizmete
girecek şubeler :

GALATA — KADIKÖY (İstanbul) — MERSİN
HER NEVİ BANKA MUAMELELERİ

Dünyanın her tarafında

muhabir bankaları vardır.

Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

A D A N A

TESİS TARİHİ 1940

Kapital	: 3.624.700	Sicilli ticaret	:
Yedek akca	: 947.000	İhracat ruhsat No.	:
Ortak adedi	: 6.182	İştigal mevzuu	:

Telgraf adresi Çukobirlik — Adana
Umum Müdürlük : 1740 Birliğe bağlı Kooperatifler :
Pamuk Susam, yerfıstığı
çeltik (Piring)

Telefon } Umum Müdürlük : 1740 Birliğe bağlı Kooperatifler :
Muhasebe Md. : 1881 ADANA — CEYHAN — TARSUS —
Santral : 18.37 YENİCE — OSMANİYE — MARAŞ.

Posta kutusu : 3 Tesisler : Yenice Sawin Çırcır ve Prese Fabrikası
Kod : Betley's Complete Phrase Ceyhan Sawgin Çırcır ve Prese Fabrikası

Çukobirlik Adana Çırcır ve Prese Fabrikası Mersin Nelati yağ ve sabun
Fabrikası

G Ü V E N

TÜRK ANONİM SİGORTA SOSYETESİ

KAZA, HAYAT, YANGIN, NAKLİYAT

Sigortaları ile

**İNFİLAK, YILDIRIM, SEYİLAP, ZELZELE, ELEKTRİK, HASARLARI
SU BASMASI, FIRTINA, KASIRGA, TAYFUN**

Fabrikanın işlememesinden mütevellit :

**FABRİKANIN ZARARI, İŞÇİLERE VERİLECEK TAZMİNAT,
KÂRDAN MAHRUMİYET**

**MAKİNA KIRILMALARI, MAKİNA VE VİNC MONTAJI,
VİNCİLERİN MALİ MES'ULİYETİ — FERTİLERİN MALÜİYETİ**

KREDİ VE KIYMET

NAKİL VASİTALARI SİGORTALARI,

İ Ç İ N

SOSYETEMİZ emrinizdedir.

Galata Bankalar Caddesi Sümerbank binası.

Telefon santral : 44610 - 44613 - 44619. Telefon Müdürlük : 40630

Telgraf : TÜRKÜVEN İSTANBUL

HER VİLAYETTE ASENTA VE MÜMESSİLLERİMİZ VARDIR

A N A D O L U

ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ

Yangın

Kara ve Deniz nakliyatı

Kaza

Hayat

**Sigortalarını en müsait şartlarla yapmak için Sayın Müşterilerinin
emrine anadadır.**

Telefon : 44653/2/1

Telgraf adresi : İmtiyaz — İstanbul

A D R E S :

(Kendi binası) Anadolu Sigorta Hanı Yolcu Salonu karşısı - Galata

15 EV

T. C. Ziraat Bankası Şube ve Ajansları

Bahana	Borcka	Eruh	Kadirili	Mesudiye	Sorgun
Acpayman	Boynabat	Erzincan	Kafizman	Midyat	Söküt
Adana	Bozdokan	Erzurum	Kâhta	Mihalıcık	Söke
Adana - Saathane	Bozcaada	Ekisehir	Kalecik	Millas	Sunmurlu
Adapazarı	Bozkır	Esme	Kaman	Mutur	Susurluk
Adiyaman	Bozluk	Eyüp	Kandira	Mudanya	Suşehri
Afşin	Bucak	Ezine	Kangal	Mudurnu	Sürmene
Afyon	Bulancağ	Fatsa	Karaburun	Muğla	Sütcü
Agri	Bulanık	Fethiye	Karabük	M. Kemalpaşa	Sütçüler
Ahlâat	Buldan	Finike	Karacabey	Muradiye	Sabancı
Akcaabat	Burdur	Findıklı	Karacasu	Mug	S. Karaağaç
Akçadağ	Burhanlı	Foca	Karaisalı	Mut	S. Karahisar
Akdagmadeni	Bursa	Gaziantep	Karakocan	Nallihan	Sarıgözü
Akhisar	Bühyan	Gazipaşa	Karaman	Nazimiye	Sarköy
Aksaray	Ceyhan	Gebze	Karamürsel	Nazilli	Savsat
Akseki	Cide	Gediz	Karapınar	Nevşehir	Senkaya
Akşehir	Çihanbeyli	Gelibolu	Karasu	Nigde	Sfr. Köçhisar
Akyazi	Çizre	Gemlik	Kargı	Niksar	Siran
Alaca	Çol	Genc	Kars	Nizip	Suhut
Alaçam	Camardı	Gerede	Kastamonu	Nusaybin	Taşköprü
Alanya	Can	Germencik	Kas	O	Tasova
Alaşehir	Canakkale	Gerze	Kavak	Oltu	Tatvan
Altunöz	Çankırı	Geyve	Kayseri	Ordu	Tarus
Amasya	Carsemba	Giresun	Keban	Orhaneli	Tavas
Anadolur	Catalca	Göksun	Keciburlu	Orhanazizi	Tavaslı
Andirir	Caykara	Gölcük	Kelkit	Osmaneli	Tefenni
Ankar	Caycuma	Göle	Kemah	Osmanlık	Tekirdağ
Ankara	Cayeli	Gölköy	Kemaliye	Osmaniye	Tercan
Ankara - Ajanta	Cayiralan	Gölpazarı	Kemalpasa	(Cabelbereket)	Term
Ankara	Cekerek	Gönen	Keskün	Ovacık	Tire
Ankara	Çimşgezcek	Gördes	Kesap	Ödemiş	Tirebolu
Araklır	Cerkes	Görele	Kesän	Pala	Tokat
Ardeşan	Cermik	Gövdük	Kirik	Pasinler	Torbali
Ardanuç	Cesme	Gülneer	Kirikhan	Patnos	Torul
Arpacay	Çidre	Gölşehir	Kırkkale	Pazar	Tortum
Artova	Çilekdağı	G. Hacıköy	Kırkağaç	Pazarçık	Tosya
Artvin	Cine	Gümüşhane	Kirkinkirelli	Pertek	Trabzon
Arsake	Clvirli	Gürün	Kirsehir	Persenbe	Tunceli - (Kolan)
Avanos	Corum	Hacıbektaş	Kızılcahamam	Pinarbaşı	Turgutlu
Ayancık	Çölemerik	Hadim	Kızıltepe	Polatlı	Turhal
Ayas	Cubuk	Hafik	Kilî	Tuzluca	Tuzluca
Aydin	Cumra	Hassa	Kilis	Uluborlu	Uluborlu
Ayvaciğ	Daday	Havza	Kiraz	Ulukisla	Ulus
Ayyalık	Darende	Havmana	Kocell	Refahiye	Umranlı
Azdavay	Daranda	Havrabolu	Konya	Resadiye	Urfa
Babaeski	Demirci	Hekimhan	Korkuteli	Reyhanlı	Uriä
Bafra	Denizli	Hendek	Köyceğiz	Rize	Usak
Bahçe	Derik	Hilvan	Kula	Safranbolu	Uzunköprü
Balı	Develli	Hinis	Kursunlu	Saimbeyli	Ünye
Balıkesir	Devrek	Hozat	Kurtalan	Salihli	Ürgüp
Balya	Devrekânı	Iğdır	Kusadası	Samsun	Üsküdar
Bandırma	Dikili	İğaz	Konyuhisar	Sandıklı	Vakıfköbir
Bartın	Dinar	İğniz	Küre	Saray	Vano
Baskil	Divriği	İsparta	Kütahya	Sarız	Vezirköprü
Baskale	Divrikli	Ilıc	Ladik	Sarıyköy	Viranşehir
Bayburt	Doğubayazıt	Imroz	Lapseki	Sarıkamış	Vize
Bayındır	Dörtöyl	Incesu	Lice	Savur	Yalova
Beymevzi	Dursunbey	İnegöl	Lilleburgaz	Seyitgazi	Yalvac
Berrama	Düzce	İnsala	Macka	Sinop	Yatağan
Besni	Edirne	İpekenderun	Maden	Sivas	Yayladağ
Beyri	Edremit	İshidli	Malatya	Siverek	Yenice
Beypazarı	Eğirdir	İslahiye	Malazgirt	Sivrihisar	Yenisehir
Beyshehir	Elaşığ	İstanbul-Galata	Manisa	Seben	Yerköy
Biga	Eleskirt	" Bahçekapı	Manvas	Seferhisar	Yesilköy
Bilecik	Elbistan	" Bevoğlu	Maras	Senirkent	Yesilova
Bilecik	Emet	" Tahmis	Mardin	Serik	Yıldızeli
Bilecik	Emirdağ	" Fân	Marmaris	Seydişehir	Yozgat
Bilecik	Erbaa	" İkizdere	Mazlirt	Sindirgi	Yusufoeli
Bilecik	Ercis	" İzmir	Meclizli	Sirt	Zara
Bodrum	Erdek	" İzmir	Menemen	Silifke	Zile
Bogazlıyan	Ereğli (K.D.)	" İzmir-Karsiyaka	Mengen	Silivri	Zonguldak
Bolu	Ereğli (Konya)	" Sadirvanalti	Merkez Md	Silyan	" Kınıllı
Bolvadin	Ergani	" İznik	Mersin	Sinav	
Bor	Ermenak	Kadınhan	Merzifon	Soma	